

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри
Ольга ЗАХАРОВА
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)
«__» _____ 2024 р.

**СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
другого (магістерського) рівня
освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»
(назва освітньо-професійної програми)
Кочневої Поліни Олексіївни
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Науковий керівник:
Захарова Ольга Володимирівна,
к.е.н., доцент
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання.)

Рецензент:
Гапєєва О.М., д.е.н., професор
кафедри економіки та економічної
безпеки Університету митної
справи _____ та
фінансів _____
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__» _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	6
1.1. Сутність концепту економічної безпеки.....	6
1.2. Соціальна складова в системі економічної безпеки.....	13
1.3. Методичні засади оцінки рівня соціальної безпеки.....	20
Висновки до першого розділу.....	26
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	27
2.1. Оцінка впливу міграційних процесів на економічну та соціальну безпеку України.....	27
2.2. Оцінка соціальної нерівності в Україні в аспекті соціальної безпеки.....	35
2.3. Аналіз стану соціальної безпеки України в контексті економічної... Висновки до другого розділу.....	43 56
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ.....	57
3.1. Виклики та загрози соціальної безпеки в умовах військового стану.....	57
3.2. Розробка програми підтримки населення України в умовах війни та цифрового розвитку.....	70
3.3. Покращення регулювання міграційних потоків та реформування соціального захисту в Україні.....	75
Висновки до третього розділу.....	88
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92

ВСТУП

На прикладі досвіду розвинених країн можна побачити, що особливу роль у їхньому розвитку грає система забезпечення економічної безпеки держави та окремих суб'єктів економіки. Сучасне українське суспільство поки що продовжує переживати негативні процеси, що спричинило світову фінансову кризу. Україна змушена обирати напрями свого подальшого економічного розвитку без права на помилку у сфері забезпечення економічної безпеки та соціальної стабільності для населення. Відродження економіки неможливо здійснити без підтримки розвитку суб'єктів бізнесу та населення, оскільки саме вони є таким двигуном, що забезпечує стабільність економічних та соціальних явищ.

Соціальна складова відіграє важливу роль у створенні економічної безпеки, адже країна повинна мати високі соціальні стандарти, низький рівень безробіття та міграції, високі соціальні виплати, що в підсумку створює умови для забезпечення економічної безпеки країни. На жаль на сьогодні в Україні спостерігається зростання рівня безробіття, міграції, низький рівень соціального забезпечення населення, що в сукупності впливає на зменшення рівня соціальної безпеки та призводить до зубожіння населення. Саме тому дослідження тематики щодо соціальної безпеки є актуальним питанням для української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний внесок у дослідження впливу соціальної складової на економічну безпеку належить таким вітчизняними та зарубіжним науковцям та вченим як: Берлач А. І., Філіпенко Т. В. [3], Гбур З.В. [6], Базиліук В. [9], Завора Т.М. [13], Єрмошенко М. М [12] та багатьма іншими.

Тематика даної дипломної роботи є актуальною, оскільки забезпечення соціальної безпеки є одним із найважливіших напрямків діяльності уряду для того щоб забезпечити стабільний соціально-економічний розвиток країни.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних засад та обґрунтування прикладних аспектів впливу соціальної складової на економічну безпеку України. Відповідно до зазначеної мети у ході дослідження поставлено та вирішено такі завдання:

- Визначити сутність концепту економічної безпеки.
- Дослідити соціальну складову в системі економічної безпеки
- Проаналізувати методичні засади оцінки рівня соціальної безпеки
- Зробити оцінку впливу міграційних процесів на економічну та соціальну безпеку України
- Провести оцінку соціальної нерівності в Україні в аспекті соціальної безпеки.
- Зробити аналіз стану соціальної безпеки України в контексті економічної
- Визначити основні виклики та загрози соціальної безпеки в умовах військового стану
- Розробити програму підтримки населення України в умовах війни та цифрового розвитку
- Запропонувати покращення регулювання міграційних потоків та реформування соціального захисту в Україні

Об'єктом дослідження виступає процес формування соціальної безпеки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних положень щодо впливу соціальної політики на економічну безпеку України.

Методи дослідження. В процесі написання кваліфікаційної роботи були використанні наступні методи: групування для визначення основних чинників, які впливають на соціальну безпеку; порівняння при дослідженні ступеня впливу того чи іншого чинника; аналіз та синтез при визначенні рівня соціальної безпеки в Україні; статистичний метод при дослідженні статистичних джерел щодо рівня міграції, ВВП, безробітних тощо; табличний

та графічний способи представлення інформації для візуалізації отриманих результатів.

Теоретико-методична та практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що запропоновані нами шляхи стабілізації соціальної політики України можуть бути використаними на державному рівні.

Інформаційна база дослідження кваліфікаційної роботи це фундаментальні концепції та підходи, представлені у класичних та сучасних працях вітчизняних та зарубіжних учених, які займаються проблемами формування соціальної безпеки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що запропонована нами програма соціального розвитку молоді може бути використана на державному чи місцевому рівнях.

Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох пунктів і висновків, списку використаних джерел з 85 найменуванням – на 11 сторінках. Повний обсяг роботи – 102 сторінки, з них 88 сторінки основного тексту, ілюстрована 38 рисунками та 4 таблицями.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність концепту економічної безпеки

Забезпечення міжнародної економічної безпеки стає стратегічним завданням на рівні світової економіки та держав світу, так як від економічної сфери залежить і соціальна, і політична, і військова, і технологічна, і продовольча і інші види національної безпеки [1].

Економісти і політики розглядали міжнародну економічну безпеку в рамках двох підходів.

Перший підхід - це «економічні відносини між державами, які сприяють досягненню більш широкої мети забезпечення миру і процвітання» [1, с. 68]. В рамках першого підходу сутність міжнародної економічної безпеки виражалася через економічні чинники, вплив яких було направлено на уникнення конфліктів і ослаблення тенденцій відволікання економічних ресурсів на гонку озброєнь. наприклад,

Н. Бехар визначав міжнародну економічну безпеку з використанням першого підходу як «систему правил і угод, заснованих на взаємній довірі і рівності, що створюють економічні та інституційні умови міцного миру» [2, с. 51].

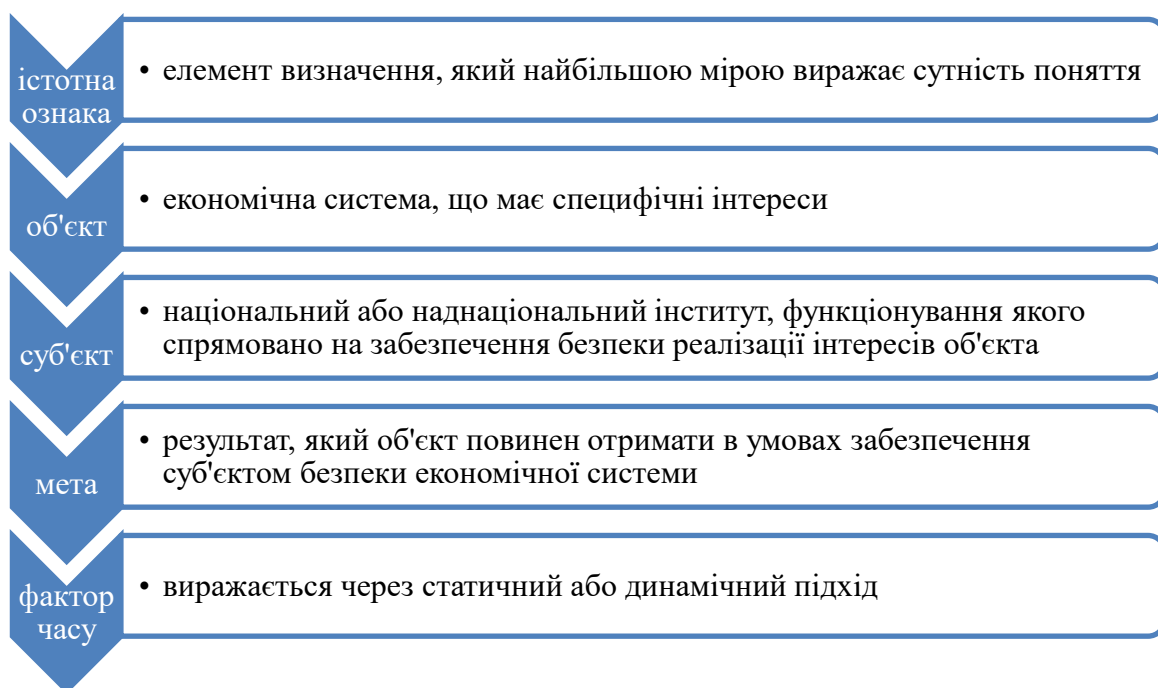
Другий підхід - це «інструменти та види політики, які сприяють досягненню більшої безпеки і стабільності в міжнародних економічних відносинах» [1, с. 68]. В рамках другого підходу сутність поняття визначалася через політичні чинники, вплив яких має бути спрямована на розвиток міжнародних економічних відносин.

В сучасних умовах іноземні дослідники продовжують розглядати міжнародну економічну безпеку в рамках двох наступних підходів [3].

Перший підхід полягає в тому, що дії однієї держави можуть завдати шкоди економічним становищем іншої держави. Цей підхід використовується в рамках вирішення питань про енергетичну безпеку, особливо в рамках консультацій між Україною і ЄС.

Другий підхід полягає в тому, що причиною формування військово-політичних загроз можуть стати економічні проблеми в окремих країнах і регіонах.

При аналізі визначень міжнародної та регіональної економічної безпеки будемо використовувати наступні критерії (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Основні критерії міжнародної та регіональної економічної безпеки

Джерело: [1]

Більшість дослідників визначають сутність міжнародної економічної безпеки як комплекс міжнародних умов, що не має прямого зв'язку з фактором часу. Це означає, що в рамках визначення поняття вони застосовують переважно статичний підхід. Об'єкт - це сукупність держав, що є членами міжнародної спільноти. Суб'єкт - це міжнародні інституційні структури, діяльність яких спрямована на створення і збереження комплексу умов,

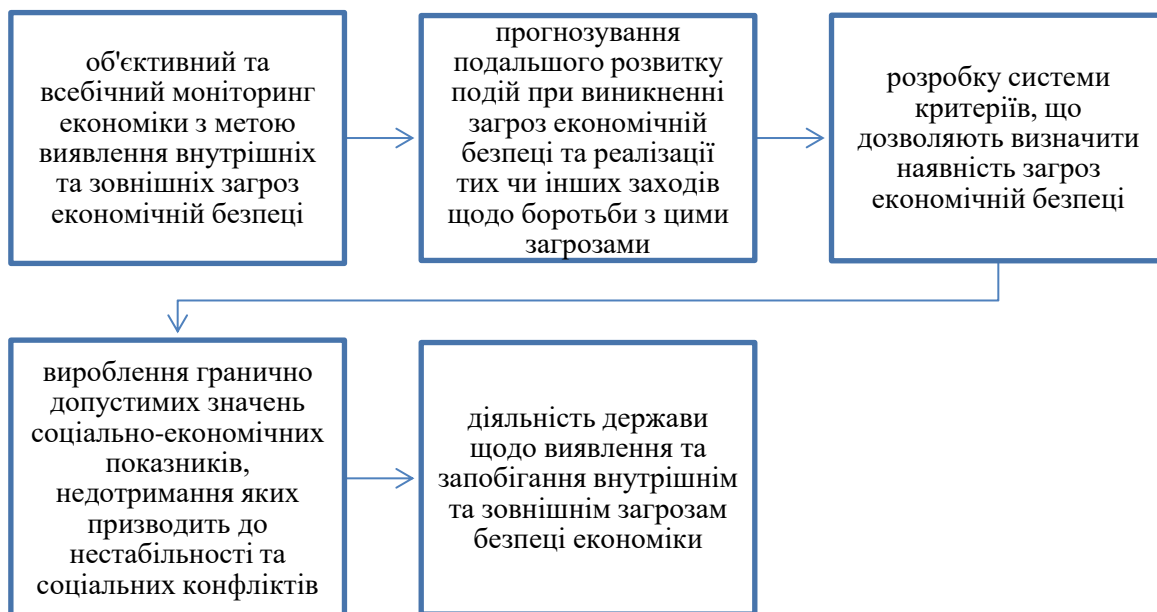
наявність яких забезпечує об'єкту задоволення його економічних інтересів. Мета, яка повинна бути досягнута в рамках забезпечення міжнародної економічної безпеки - це можливість для кожної держави, що є членом міжнародного співтовариства, вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку без зовнішнього тиску і втручання, в обстановці взаєморозуміння і співпраці [69].

На думку авторів основний зміст механізму забезпечення економічної безпеки країни складають [4]:

- визначення зовнішніх та внутрішніх загроз економічної та інформаційної безпеки держави як сукупності умов та факторів, що створюють небезпеку життєво важливим економічним інтересам;
- виявлення критеріїв та параметрів стану економіки, що відповідають вимогам економічної та інформаційної безпеки та забезпечують захист життєво важливих інтересів країни;
- забезпечення економічної та інформаційної безпеки країни, захист її інтересів через застосування всіма інститутами державної влади, правових, економічних та адміністративних заходів;
- забезпечення самоконтролю державними структурами у процесі реалізації власної стратегії щодо забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави;
- звітність держави перед суспільством за результати своєї діяльності щодо забезпечення економічної безпеки країни.

Механізм забезпечення економічної безпеки країни – це система організаційно-економічних та правових заходів щодо запобігання економічним загрозам, який включає наступні елементи [70] (рис. 1.2)

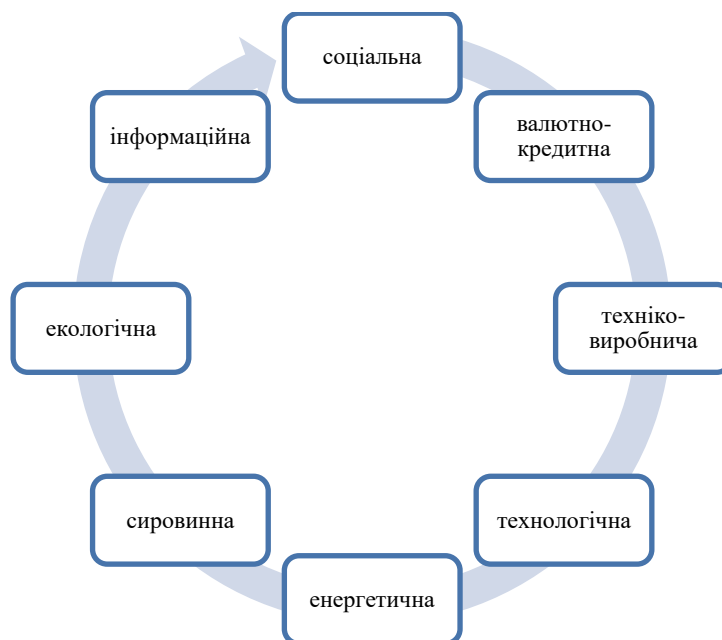

Рис. 1.2. Механізм забезпечення економічної безпеки країни

Джерело: [5, с. 91].

Гбур З.В. [6, с. 9-10] виділяє вісім основних структурних елементів механізму забезпечення економічної безпеки (рис. 1.3)

Рис. 1.3. Основні складові механізму забезпечення економічної безпеки країни

Джерело: [6, с. 9-10].

Технологічна складова економічної безпеки передбачає стан науково-технічного потенціалу країни, який гарантує у мінімально короткі терміни самостійну розробку новітніх технологічних рішень, що забезпечують прорив у провідних галузях цивільного та оборонного виробництва [71].

Саме техніко-виробнича складова має велике значення для забезпечення економічної безпеки держави має її. Під цією складовою мається на увазі здатність індустрії країни у разі порушення внутрішніх соціально-економічних потрясінь чи зовнішньоекономічних зв'язків оперативно компенсувати їх негативні наслідки, стійко здійснювати розширене відтворення та задовольняти суспільні потреби в оборонній здатності [7].

Валютно-кредитну складову можна визначити як можливість держави отримувати, розміщувати та використовувати закордонні кредити та інвестиції, а також розраховуватися за ними в межах, що забезпечують стійке функціонування своєї валютно-фінансової системи та задоволення суспільних потреб у несприятливих зовнішніх та внутрішніх економічних умовах .

Продовольча та сировинна складові передбачають забезпеченість економіки країни відповідно продовольством та сировиною у розмірах, необхідних для ефективного функціонування національного господарства.

Енергетична складова передбачає забезпечення стабільності фізичних поставок енергоносіїв для внутрішнього споживання або адаптацію національної економіки до нових світових цін на них [71]. Енергетична безпека передбачає визначення, виявлення та систематизацію подій, настання яких прямо чи опосередковано може завдати шкоди розвитку енергетики. До проблем, що знижують енергетичну безпеку держави, можна віднести: зношеність основних фондів, розрив внутрішніх та світових цін на енергоносії, темпи та масштаби приватизації в галузі, безгосподарність та падіння трудової дисципліни, що ведуть до зростання аварійності в ПЕК країни .

Екологічна складова передбачає стан економіки, за якого запобігають або своєчасно вирішуються суперечності між суспільством та середовищем

проживання, не допускається заподіяння шкоди економічному потенціалу держави.

Інформаційна складова забезпечує такий порядок взаємного обміну виробничими, науково-технічними відомостями всередині певної країни та її обміну із зарубіжними партнерами, при якому зберігатиметься таємниця технології виробництва [8, с. 47-48].

За оцінками економістів завершення формування світової економіки відбулося найбільшою мірою під впливом наступних факторів:

- в індустріальних центрах світової економіки відбулося стрімке зростання випуску продукції обробної промисловості, що зумовило диференціацію готової і проміжної продукції та, відповідно, відкрило нові можливості для розширення міжнародної виробничої кооперації;

- були створені нові покоління авіаційного, автомобільного, водного та залізничного видів транспорту, які забезпечували продовження розвитку світової транспортної інфраструктури, що дозволило зменшити час і вартість перевезення пасажирів і вантажів;

- відбулося створення і розвиток світової телекомунікаційної інфраструктури, використання якої дозволило отримувати інформацію в режимі реального часу незалежно від відстані, що істотно спростило міжнародну кооперацію виробництва і переміщення фінансів в світовому масштабі;

- збільшилася кількість транснаціональних корпорацій, як головних суб'єктів міжнародної господарської діяльності, та напрямів їх діяльності в масштабі світової економіки;

- розширилися масштаби міжнародної виробничої кооперації, що зумовило формування наднаціональної фінансової галузі, яка забезпечила глобальний доступ до фінансових ресурсів.

В сукупності всі перераховані чинники забезпечили завершення формування світової економіки, в рамках якої розміщення елементів міжнародних контурів виробництва, а також наднаціональної фінансової та

транспортної інфраструктур визначаються з урахуванням світової економічної кон'юнктури.

Всі ці об'єктивні фактори, переплітаючись і підсилюючи один одного, досягли в 80-х роках минулого століття такого рівня, коли їх розвиток набув характеру самоналаштуванням і незворотного процесу. Взаємозалежність всіх національних економік переступила ту межу, після якого не тільки малі і середні, а й великі країни не можуть не залежати від значних економічних і політичних подій в інших країнах і в інших частинах планети [8].

Виходячи з цього, доцільно розглядати світову економіку в якості об'єкта міжнародної економічної безпеки. Економічна дійсність динамічна за своєю суттю. Світ господарських явищ, говорили ми, текучий і мінливий. Явища господарського життя можуть іноді бути більш-менш стійкими і як би наближатися до статичному стану.

Узята в цілому економічна дійсність вдає із себе як би цілий потік безперервних і різноманітних якісних і кількісних змін. Так як в ній є хоча б деякі елементи, що описують криву незворотного процесу змін, то і в цілому процес економічного розвитку представляється процесом незворотнім.

Еволюційний рух світової економіки здійснюється в рамках довгих хвиль економічної кон'юнктури. «Кожна довга хвиля - це не тільки коливання кон'юнктури, а й цілісний етап в техніко-економічному розвитку» [7].

Наднаціональні мети еволюційного руху об'єкта міжнародної економічної безпеки повинні формуватися з урахуванням сукупності економічних, екологічних та інших видів національних інтересів усіх країн, інтегрованих в світову економіку. З огляду на це, в рамках визначення цілей руху світової економіки доцільно використовувати синергетичний підхід, застосування якого дозволяє встановлювати в якості головної мети для країн, які є складовими елементами світової економіки, отримання позитивного синергетичного ефекту, який може бути досягнутий в рамках синтезу економічних, екологічних, соціальних та інших факторів. Наприклад, одним з результатів досягнення позитивного синергетичного ефекту можна розглядати

мінімізацію залежності між розвитком світової економічної системи і руйнуванням світової екологічної системи.

Отже, незважаючи на всі складнощі та проблеми, непорушною залишається головна мета економічної безпеки та механізму її забезпечення – зміцнення національної системи та протистояння її зовнішнім і внутрішнім загрозам, що виникають. Отже, будь-який механізм забезпечення економічної безпеки у своїй сутнісній основі являє собою прагнення влади держави та регіону (керівництва окремих суб'єктів господарювання) до досягнення стану стійкості та стабільності економіки, економічного зростання та розвитку на основі виробленої системи індикаторів та порогових показників, а також до отримання додаткових вигод та переваг.

1.2. Соціальна складова в системі економічної безпеки

Завдання соціальної безпеки насамперед полягає у формуванні умов, які забезпечують стабільний, прогресуючий розвиток соціальних відносин, збереження, зміцнення та збагачення буття, іншими словами захищеності якісного стану соціальних відносин, які власне забезпечують прогресуючий розвиток особистості, держави та суспільства.

Сьогодні робляться спроби дати економічну оцінку зв'язку між економічними та соціальними аспектами на основі зіставлення витрат і результатів, що широко приймаються, і з урахуванням певних соціальних обмежень [9]. У прагненні порівнювати економічні та соціальні витрати з економічними та соціальними вигодами робляться спроби оцінити економічні втрати, скажімо, через наркотизацію молоді, широке поширення пияцтва в покинутих селах та ін.

Досягнення економічної безпеки створює гарантію незалежності держави, умови стабільного, ефективного та благополучного життя суспільства, забезпечує ресурсами для подальшого вдосконалення економіки та зростання людського потенціалу та зміцнення позицій країни на світовій

арені. У сучасній суспільній науці дедалі помітнішу роль відіграє поняття безпеки. Це з тих понять, які визначають саму реальність. У житті суспільства безпека є однією з найважливіших складових стану життя та благополуччя, тому людство завжди насамперед прагнуло забезпечити безпечне проживання та існування. Така позиція є загальною, всеохоплюючою, оскільки розвинений центр та відсталі регіони не можуть забезпечити як економічної, так і загалом національної безпеки країни.

Сучасні уявлення про безпеку демонструють крайню розкиданість і неоднозначність, оскільки поняття безпеки дуже багатоаспектне, воно не може бути однозначним, отже воно існує як різноманіття. Її місце та значення для окремої людини, держави, всього світу визначається об'єктивними умовами, що формуються в сучасному світі, у соціумі. На сучасному етапі у світі відбуваються глобальні зміни, що значною мірою ускладнюють саме існування людини, її довкілля, її захищеності. Світ стає все більш непередбачуваним, найчастіше втрачаються моральні цінності, знецінюється саме людське життя. Світ без небезпеки не існує, завжди є сили, умови, що загрожують існуванню. Тому перед світовою системою, людством, державою, кожною людиною стоїть завдання визначити загрози, що порушують безпеку буття, та виробити конкретні заходи для захисту своїх інтересів, усунення чи ослаблення їхньої дії та забезпечення надійного захисту, тобто зберегти власну самостійність, реалізувати свої інтереси, цілі незважаючи на наявність несприятливих факторів.

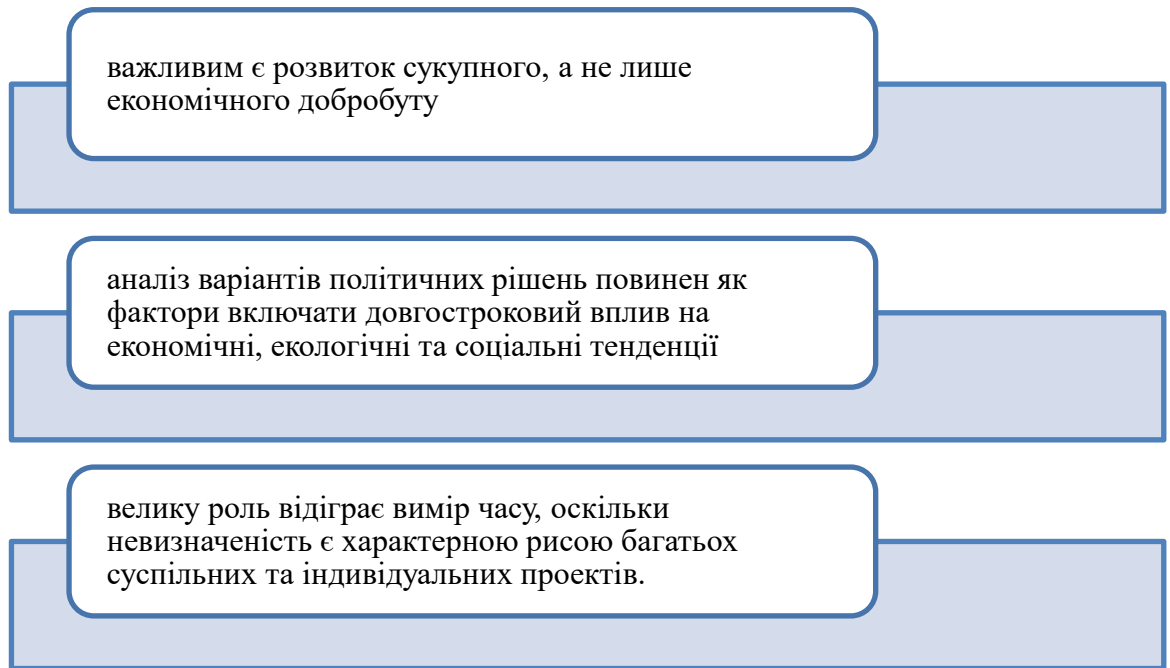
Забезпечення економічної безпеки передбачає вироблення системи пріоритетних напрямів розвитку, здійснення яких сприятиме забезпеченню національної безпеки держави. Вона разом із оборонною, енергетичною, інформаційною та іншими видами безпеки формує національну безпеку. Економічна безпека відображає, з одного боку, економічне становище, яке існує в країні в поточний період, а з іншого боку, процес забезпечення захисту економічних інтересів. Необхідність економічної безпеки обумовлена цілою низкою факторів [73]:

- по-перше, різницею в національних (у тому числі економічних) інтересах, попри розвиток інтеграційних процесів;
- по-друге, обмеженістю ресурсів та різним рівнем забезпечення цими ресурсами, що зумовлює потенційну можливість загострення економічної та політичної боротьби за користування ними;
- по-третє, зростанням конкуренції у виробництві та збуті, особливо у сфері фінансово-банківського обслуговування, що пов'язано із впровадженням нових технологій.

Зрештою, сутність національної економічної безпеки полягає у такому забезпеченні розвитку економіки, метою якого є максимально можливе задоволення соціальних та економічних потреб громадян країни в умовах ефективного використання трудових та інших ресурсів. Економічна безпека як складова, провідна частина національної безпеки, що сприяє її забезпеченню, має можливість впливати на весь процес відтворення та підвищення рівня життя населення країни.

Багато дослідників вивчають зв'язок між економічним прогресом і його соціальними негативними наслідками, наприклад, змінами, які виникають для працівників внаслідок технологій, що швидко змінюються, нестачі специфічних знань, нестабільності зайнятості, збільшенням годин роботи. Поки що немає даних, що підтверджують те, що зростання економічного процвітання неминуче руйнує резерви соціального капіталу, але передбачається наявність зв'язку між деякими аспектами економічного прогресу та наростанням стресів або ослабленням соціальних зв'язків. Однак нові умови виробництва та праці створюють також нові можливості, які при ефективному використанні можуть призвести до суттєвого зростання добробуту.

Соціальні цілі ширші, ніж стрімке зростання економічного виробництва через фактори, які наведені на рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Фактори, які визначають ширину соціальних цілей в порівнянні з економічними

Джерело: [11]

Для досягнення високого та стійкого рівня добробуту важливо зрозуміти вплив прийнятих рішень не тільки на фізичне та природне середовище, а й на людське та соціальне.

Усі економічні на соціум важливо поділяти на два види: піддаються економічній оцінці і які піддаються такою. Зокрема, дослідження показують, що зі зростанням добробуту зростає попит на нематеріальні блага, тобто на блага, які не можна оцінити у грошовому вираженні (право вибору місця проживання, право на свободу інформації та свободу слова, можливість участі у вирішенні проблем країни чи локальної спільноти та ін.) [12].

Швидка зміна фінансового стану країни застала зненацька і населення, і держава. Бізнес швидше підлаштовується під зовнішні умови, що змінюються. Слабкість суспільного процесу ухвалення рішень покладає велику відповідальність за вибір пріоритетів на бюрократичні процедури. Сьогодні вже на урядовому рівні актуальною визнається проблема бюджетування, орієнтованого на результат, розробка показників, за якими можна було б

оцінити ефективність діяльності у тій чи іншій сфері, насамперед ефективність використання бюджетних коштів.

Оцінки людського життя та часткової втрати здоров'я у низці розвинених країн є важливим елементом економічної політики, що обумовлює серйозний соціальний ефект. За адекватної оцінки вартості людського життя компаніям стає вигідно інвестувати в безпеку людей, а за заниженої - у них послаблюють стимули до такого роду діяльності [13, с. 82].

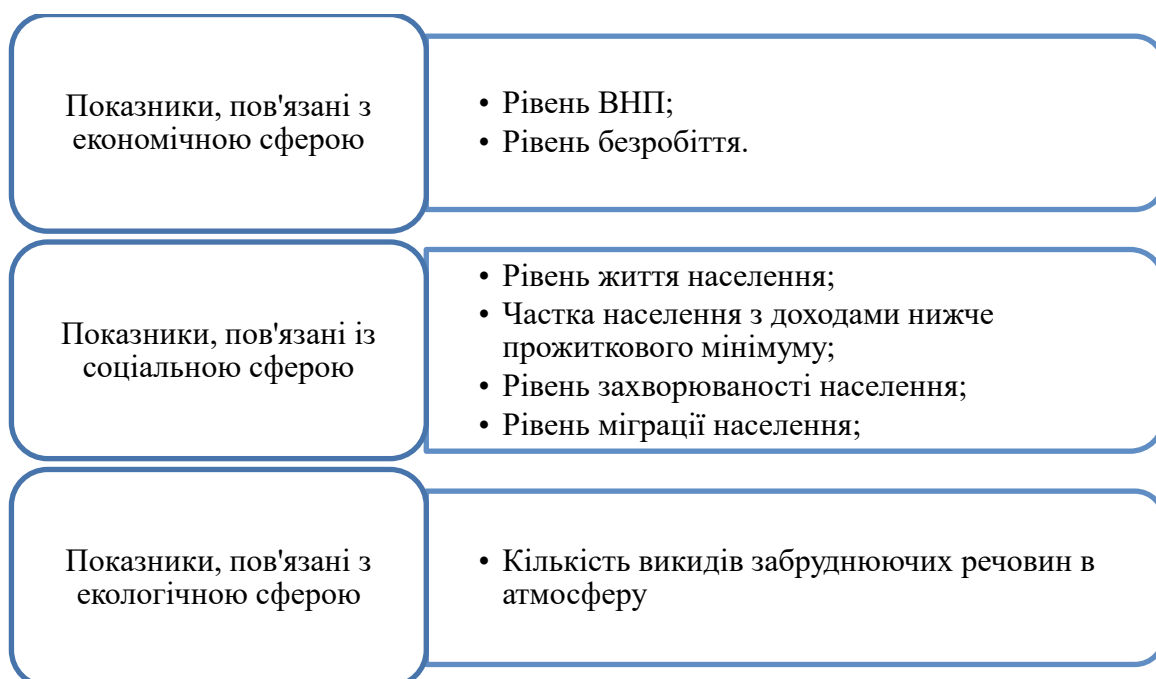
Послідовна та комплексна соціально-економічна політика покликана поступово повернути всі галузі господарства до більш дбайливого ставлення до людини, до збереження та розвитку (розкриття) людського потенціалу, сприяти тому, щоб соціальні аспекти посіли провідне місце у соціально-економічному розвитку .

Формування ринкової економіки не самоціль, а засіб досягнення цілей вищого порядку - підвищення рівня та якості життя росіян, збільшення тривалості їх здорового життя та ін. Облік та вміле використання соціальних факторів при розробці та реалізації економічних стратегій саме собою може стати важливим джерелом економічного розвитку, а неухвага до них, навпаки, істотним соціальним обмежувачем.

Потреба захищеності - природний імператив людини у процесі її життєдіяльності та розвитку. Особливість сучасного періоду історії України полягає в тому, що в державі відбуваються негативні процеси, які зумовили падіння рівня життя і різку диференціацію доходів населення країни, загострення соціальної напруженості, духовна криза в українському суспільстві. Людина виявилася відірваною від звичних зв'язків і відносин, стикнувшись зі значними обмеженнями можливостей самовдосконалення та самореалізації. Духовне і матеріальне благополуччя особистості, її права та свободи стають дедалі менш захищеними. У зв'язку з цим стає значущою проблема забезпечення соціальної безпеки особистості, спільностей та суспільства загалом.

Соціальна безпека - це стан захищеності особистості, соціальної спільності, суспільства від загроз порушення їх життєво важливих прав і свобод. Соціальна безпека забезпечує захист життя, здоров'я, благополуччя, створює передумови для формування та розвитку особистості. Вона визначається станом економіки, характером демографічних процесів, екологічних факторів антропогенного характеру, станом соціально-побутової сфери, ступенем соціальної напруженості, характером соціальних дій та поведінки населення.

Можна виділити три групи соціальних показників, пов'язаних із різними сферами життєдіяльності соціуму (рис. 1.5.)

Рис. 1.5. Соціальні індикатори, які впливають на рівень соціальної безпеки

Джерело: [38]

Єдиного підходу до визначення терміна "соціальна безпека" в літературі не склалося. Багато авторів, говорячи про соціальну безпеку, використовують словосполучення «економічна безпека соціальної сфери. Наведемо низку визначень терміну «соціальна безпека».

Варалій З.С. зазначає, що соціальну безпеку можна розглядати у широкому та вузькому сенсах. «У широкому сенсі соціальна безпека близька до безпеки суспільства» [38, с. 324], - пише автор. У вузькому значенні під соціальною безпекою передбачається сталий розвиток соціуму, функція якого зводиться до відтворення людського роду.

Гошовська В. А. вказує на те, що соціальна безпека «характеризує стійкий стан соціальної сфери, її захищеність від загроз порушення життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, соціальної групи, спільності» [39, с. 97].

Щодо показників оцінки соціальної безпеки, серед дослідників немає єдиної думки, «не визначені уніфіковані показники, що дозволяють оцінити рівень соціальної та демографічної безпеки держави» [40, с. 58].

Як приклад можна навести кілька різних авторських підходів. Куценко В.І. відзначає важливу роль «моніторингу факторів, що визначають загрози регіональній економічній безпеці» як основи «подальшої роботи щодо формування заходів щодо запобігання та подолання цих загроз» [41, с. 15]. У своєму дослідженні автор пропонує проводити моніторинг за демографічними та соціальними показниками, такими, як середня тривалість життя, середня розрахункова кількість дітей на одну жінку, співвідношення чисельності населення різних вікових груп, а також показники доходів та рівня життя населення. Цікавим у цьому підході є показник площі житла на одного мешканця регіону.

Близький підхід до розглянутих показників «соціального блоку» можна знайти у працях Ляшенка О.М. з тією відмінністю, що ряд демографічних показників замінено на економічні (наприклад, індекс споживчих цін до грудня попереднього року, %) [42, с. 358].

Новікова О. Ф. розглядаючи індикатори економічної безпеки регіону, виділили 12 індикаторів у соціальній сфері [43, с.45]. Блок індикаторів економічної безпеки у соціальній сфері включає як демографічні показники, і показники рівня життя населення. Крім показників, представлених в інших

роботах, вказані автори використовують показник рівня злочинності як індикатор соціального благополуччя. Цей підхід є найбільш докладним.

На підставі вищесказаного можна зробити висновок, що проблема оцінки соціальної безпеки держави вивчена достатньою мірою.

Різними авторами сформульовано методики аналізу, а також показники оцінки. Як можливі напрями розвитку методик слід згадати структурування показників по блоках залежно від причинно-наслідкових зв'язків між описуваними явищами, а також необхідність порівняння щорічних показників.

1.3. Методичні засади оцінки рівня соціальної безпеки

Під час аналізу соціальної безпеки держави необхідно сформувати достовірну картину зміни стану суспільства та настроїв громадян.

На думку авторів [38-43], при розробці системи оцінки соціальної безпеки основним становищем є таке: метою забезпечення соціальної безпеки є матеріальне благополуччя громадян, забезпечення можливостей для його розвитку та збільшення чисельності населення, а також соціальна стабільність.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати низку завдань:

- Забезпечення прийняттого рівня доходів населення;
- Забезпечення високої якості освіти та медичної допомоги;
- Формування у громадян упевненості у завтрашньому дні.

Виконання кожного завдання можна оцінити з допомогою низки об'єктивних показників.

Показники ґрунтуються на загальнодоступних даних, які мають відображати перебіг соціальних процесів у країні.

При цьому показники повинні бути простими інтерпретації, що легко піддаються. У результаті дослідження виділено кілька блоків показників. Перший блок індикаторів – показники наявності та перерозподілу доходів. Для забезпечення сталого розвитку країни високого рівня соціальної безпеки

потрібно забезпечити достатній рівень доходів населення. Також необхідний такий перерозподіл доходів, який більшість населення вважає справедливим.

Показники першого блоку використовуються для оцінки поточного стану та динаміки доходів населення.

У межах дослідження виділено такі показники доходів:

- Співвідношення доходів 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення (коефіцієнт фондів).. Високий рівень майнового розшарування демотивує людей та знижує бажання працювати;

- Частка витрат на продукти харчування в структурі споживчих витрат. При зниженні рівня життя населення частка витрат на харчування підвищується, у разі підвищення рівня життя – знижується;

- Частка населення з грошовими доходами нижча за величину прожиткового мінімуму;

- Співвідношення середньомісячної номінальної нарахованої заробітної плати працівників організацій та величини прожиткового мінімуму в регіоні. Співвідношення заробітної плати та величини прожиткового мінімуму дозволяє зрозуміти, скільки утриманців може містити один працівник, а також повна або неповна сім'я;

Кількість регіонів, які використовуються для порівняння, визначено таким чином, щоб у вибірку потрапили регіони першого квартилю.

Показники другого блоку використовуються для оцінки поточного стану та динаміки якості життя.

У межах дослідження виділено такі показники:

- Показники соціальної безпеки в охороні здоров'я. Як показники розвитку системи охорони здоров'я використані відносні показники: кількість лікарняних ліжок на 10000 осіб населення, кількість відвідувань амбулаторно-поліклінічних організацій протягом року на 10000 осіб населення, співвідношення чисельності лікарів та середнього медичного персоналу. Як показники результативності роботи охорони здоров'я виділено показники захворюваності на 1000 осіб населення, а також дитячої смертності;

– Показники соціальної безпеки в освіті. Як показники розвитку системи освіти використано відносні показники: кількість учнів на одного вчителя у загальноосвітніх школах, валовий коефіцієнт охоплення дошкільною освітою, а також чисельність студентів за основними напрямками навчання на 10000 осіб населення;

– Рівень злочинності. Цей показник відображає ефективність соціальної та економічної політики в країні. Для аналізу використовується статистика МВС щодо кримінальних злочинів, що становлять небезпеку для особи та суспільства, скоєних протягом року на 1000 осіб населення;

– Співвідношення вартості квартири, мінімально придатної для сім'ї з 3 дітьми, та середньомісячної номінальної нарахованої заробітної плати (дані по регіону). Це співвідношення показує можливість забезпечення громадян житлом рахунок власних коштів.

При розрахунку показника використовується величина нарахованої заробітної плати, оскільки житло певної площі та якості насамперед необхідне громадянам працездатного віку, для того, щоб мати змогу народжувати та виховувати дітей.

При зниженні показника зростають можливості щодо забезпечення громадян житлом та якість життя населення, а також покращується ставлення громадян до перспектив проживання у регіоні.

Третій блок індикаторів – демографічні показники країни.

Для дослідження необхідно визначити, що є кінцевою метою аналізу соціальної безпеки країни. Економіку не можна розглядати окремо від суспільства та суспільних процесів, що відбуваються у регіоні. Найважливішим результатом економічного розвитку є підвищення рівня та якості життя людей.

Підсумок діяльності держави та економічних суб'єктів - це оцінка, яку дають країні громадяни. Найбільш об'єктивна оцінка соціальної безпеки країни, на думку авторів [38-43], – це ставлення громадян до своїх перспектив проживання у цьому регіоні.

Якщо громадяни вважають, що якість життя низька, то вони залишатимуть країну. Особливо це стосується молодих людей, найбільш мобільних та активних. За відсутності перспектив прийнятної працевлаштування молоді люди рідше створюють сім'ї і не прагнуть народження дітей навіть у віддаленій перспективі.

Отже, найважливішими показниками, що визначають рівень соціальної безпеки країни є демографічні показники. Особливу увагу при аналізі соціальної безпеки слід звернути на показники природного приросту населення, народжуваності та міграції.

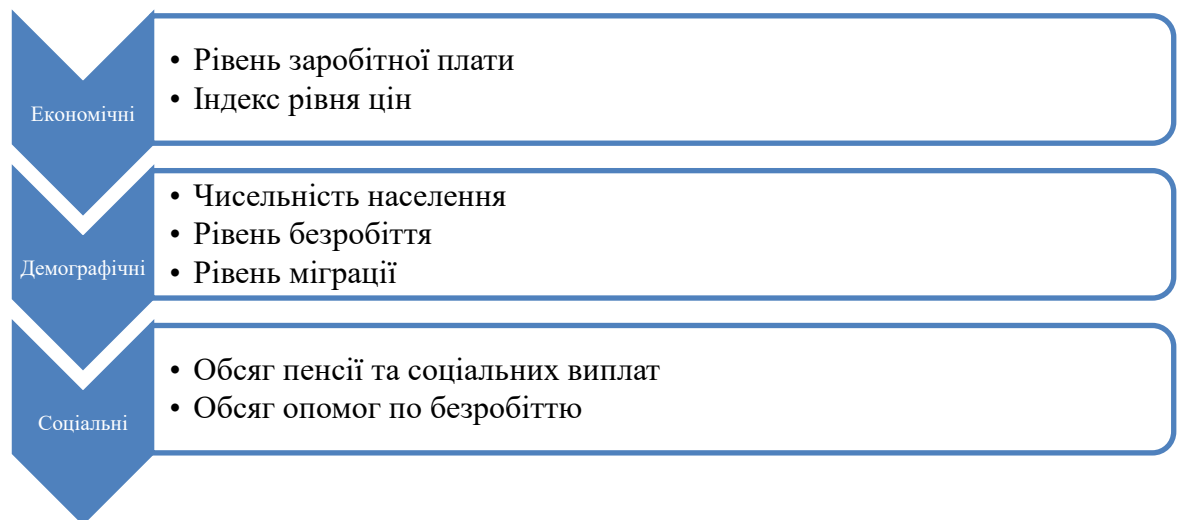
Показники третього блоку використовуються для оцінки демографічної ситуації у країні. У межах дослідження виділено такі показники:

- Коефіцієнт природного приросту населення на 1000 осіб населення;
- Загальний коефіцієнт народжуваності (кількість народжених на 1000 осіб населення). Показник народжуваності відображає найважливішу складову приросту населення. Величина цього показника визначає довгострокові перспективи регіону і дозволяє оцінити стан його економіки кілька десятиліть вперед;
- Загальний коефіцієнт смертності (кількість померлих на 1000 осіб населення);
- Коефіцієнт демографічного навантаження по особах молодших за працездатний вік (на 1000 осіб працездатного віку припадає осіб молодших за працездатний вік). Цей показник відображає перспективи розвитку країни та ефективність соціальної політики в країні за останні кілька років.;
- Коефіцієнт демографічного навантаження по особах старших за працездатний вік (на 1000 осіб працездатного віку припадає осіб старших за працездатний вік). Висока частка людей старшого віку в сучасних українських умовах є ознакою низької народжуваності в країні, а також значного міграційного відтоку працездатного населення;

– Коефіцієнт міграційного приросту населення на 10000 осіб населення. Негативна величина показника відбиває міграційний відтік населення. Міграційний відтік формує насамперед населення працездатного віку. Високий рівень міграції говорить про те, що фахівці, які проживають у регіоні, мають достатній рівень кваліфікації, щоб бути потрібними в інших суб'єктах країни.

Таким чином, усі представлені показники формують єдину систему оцінки рівня соціальної безпеки країни. При цьому найсуттєвішими є показники третього блоку. При аналізі ефективності управління соціальною безпекою країни саме вони розглядаються насамперед. Після цього відбувається аналіз решти показників.

В підсумку теоретичного аналізу показників соціальної безпеки пропонуємо сформувані основні показники, які можна розглядати в контексті економічної безпеки (рис. 1.6.).

Рис. 1.6. Перелік показників соціальної безпеки в контексті економічної безпеки країни

Джерело: [38-43]

Отож, саме на основі аналізу даних показників пропонується дослідити рівень соціальної безпеки нашої країни в контексті економічної безпеки. Адже соціальна складова розвитку країни є індикатором надійності та ефективності

її економічної системи, яка має забезпечувати умови для соціальної захищеності населення.

Висновки до першого розділу

В першому розділі були визначені теоретичні засади формування соціальної складової економічної безпеки.

Отже, незважаючи на всі складнощі та проблеми, непорушною залишається головна мета економічної безпеки та механізму її забезпечення – зміцнення національної системи та протистояння її зовнішнім і внутрішнім загрозам, що виникають. Отже, будь-який механізм забезпечення економічної безпеки у своїй сутнісній основі являє собою прагнення влади держави та регіону (керівництва окремих суб'єктів господарювання) до досягнення стану стійкості та стабільності економіки, економічного зростання та розвитку на основі виробленої системи індикаторів та порогових показників, а також до отримання додаткових вигод та переваг.

Соціальна безпека - це стан захищеності особистості, соціальної спільності, суспільства від загроз порушення їх життєво важливих прав і свобод. Соціальна безпека забезпечує захист життя, здоров'я, благополуччя, створює передумови для формування та розвитку особистості. Вона визначається станом економіки, характером демографічних процесів, екологічних факторів антропогенного характеру, станом соціально-побутової сфери, ступенем соціальної напруженості, характером соціальних дій та поведінки населення.

Визначено, що соціальна складова розвитку країни є індикатором надійності та ефективності її економічної системи, яка має забезпечувати умови для соціальної захищеності населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка впливу міграційних процесів на економічну та соціальну безпеку України

24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабну війну проти України. Це призвело до паніки та масового результату українців за кордон. Оскільки повітряний простір України був негайно закритий [14], фактично основним, якщо не єдиним способом виїзду за кордон був сухопутний західний кордон України. Переважна більшість людей, звичайно ж, поїхала до країн ЄС, шукаючи там безпечне місце від війни. Того ж дня, 24 лютого, голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляйєн заявила, що Євросоюз готовий прийняти всіх біженців з України [15]. Звичайно, перед 24 лютого була певна напруженість, зокрема, американська розвідка повідомляла про ймовірність повномасштабного вторгнення Росії на територію України, тому ЄС був частково готовий до такого розвитку подій та біженців з України, проте чітка заява президента Єврокомісії через 24 години після початку війни про готовність допомогти та прийняти біженців є однозначно позитивним сигналом щодо ставлення ЄС до українців та біженців з України.

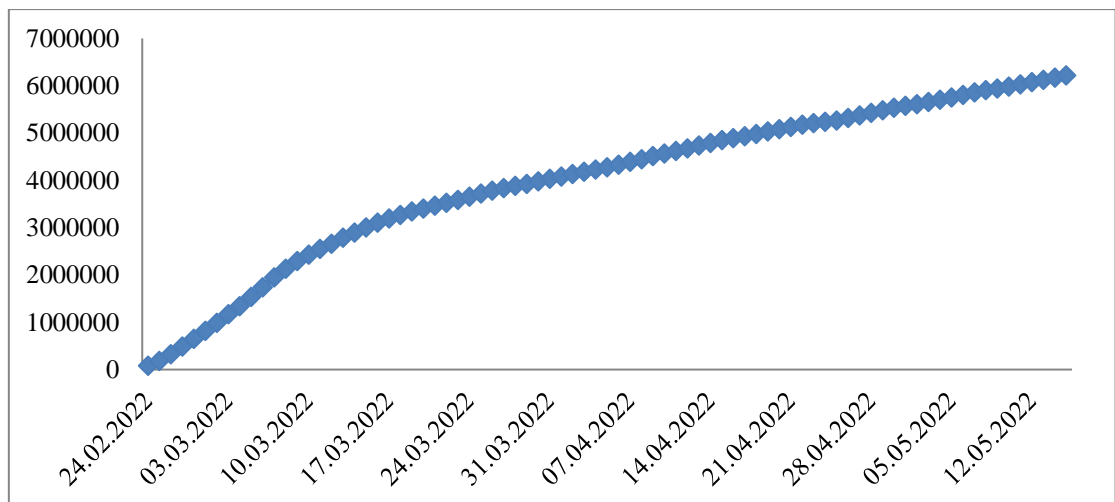
3 березня - лише через тиждень після початку міграції претендентів на притулок з України до країн ЄС Євросоюз приймає рішення про застосування спеціальної Директиви про тимчасовий захист [16] для українців. Це сталося вперше в історії; досі він ніколи не використовувався. Директива: українці отримують захист від ЄС за дуже швидкою та спрощеною процедурою, фактично з розглядом того ж дня та миттєвим доступом до права проживання в ЄС, доступу до житла, соціального захисту, охорони здоров'я та ринку праці.

Ця процедура зменшила навантаження на установи, які займаються питаннями біженців, оскільки були скорочені всі формальності і вся процедура зводилася лише до найнеобхідніших кроків. Таким чином, прийом українців, які потребують допомоги, відбувається дуже швидко і оперативно.

Він зміцнює механізми солідарності ЄС, згідно з якими країни ЄС на підтримку своїх сусідів приймають частину прохачів притулку, щоб розподілити тягар між усіма країнами ЄС.

Країни Євросоюзу продемонстрували солідарність із біженцями як для українців, так і для інших сусідніх країн ЄС своїми кроками у громадському транспорті. Державні транспортні компанії Польщі, Німеччини, Австрії, Чехії, Словаччини, Угорщини, Франції, Нідерландів, Данії та інших країн оголосили, що поїзди, у тому числі далекого прямування та іноземні, є безкоштовними для всіх бажаючих евакуюватися українцями. з України до будь-якої країни Євросоюзу [17]. Це яскравий приклад не лише лояльного та серцевого ставлення з боку європейців до українців, а й приклад «солідарності» країн ЄС щодо біженців стосовно один одного.

Ситуація в Україні суттєво змінилася 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація повномасштабно вторглась на територію України, тим самим почавши війну, ще у перший день російські війська спричинили жертви серед мирного населення під час обстрілів, також вони руйнували цивільну інфраструктуру [74] (рис. 2.1).

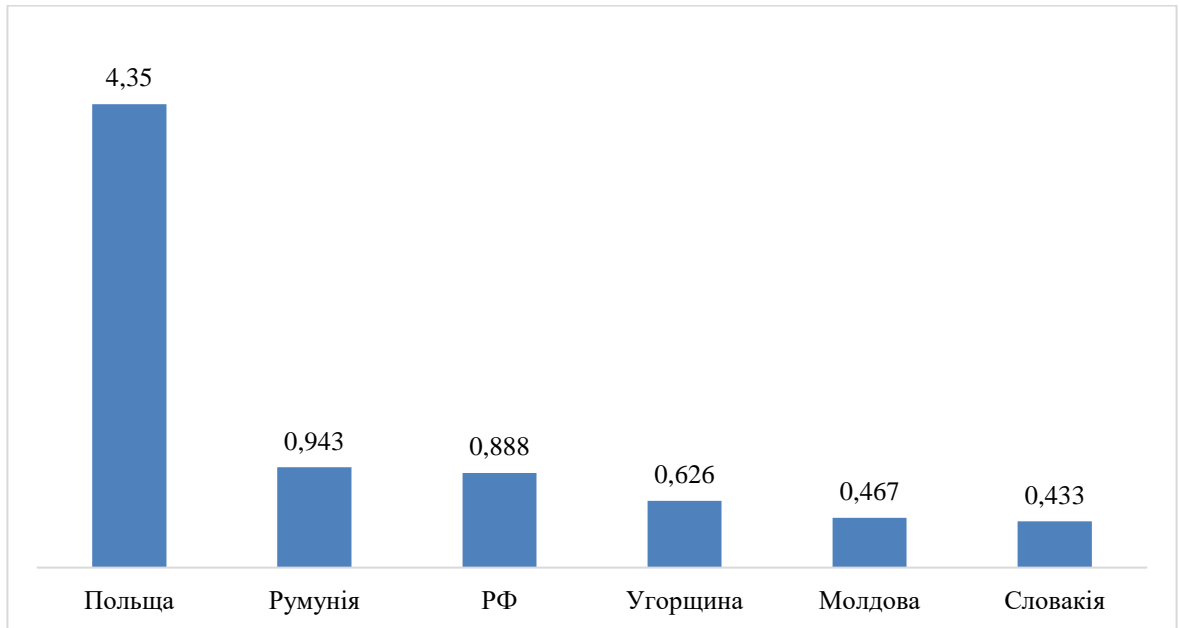

Рис. 2.1. Загальна кількість вимушено переміщених осіб за датою (сукупно)

Джерело: [20]

Через постійні обстріли та страх за власне здоров'я та життя уже в Війна, розпочата Росією проти України у лютому 2022 року, призвела до найбільшої

міграції біженців у Європі з часів Другої світової війни, за оцінками УВКБ ООН, у 6,3 мільйона людей. За перші два місяці польський кордон перетнули майже 3,5 мільйони військових біженців, з яких понад 95% були громадянами України. На рисунку 2.2. представлені масштаби прикордонного руху між Україною та ближніми країнами та вказано на помітне збільшення масштабів мобільності у перші два-три тижні після початку війни.

Рис. 2.2. Кількість біженців з України з початку повномасштабної війни, млн. чол. станом на 2022

Джерело: [21]

Отож, на основі рисунку 2.2., видно, що найбільша кількість біженців виїхала до Польщі, яка є територіально близькою до України. Вищезгадані цифри (4,35 мільйона прибулих до Польщі) становили понад 60% усіх перетинів кордону із сусідами України. При цьому за період, що розглядається, в Україну виїхало понад 1,3 млн осіб. Серед них було близько 50 000–60 000 осіб, які мешкали в Польщі до початку війни і повернулися до України, щоб приєднатися до армії чи територіальної оборони. Це означає, що чистий потік військових біженців, які перетинають кордон, становив близько 2,2 мільйона людей. Однак це не означає, що так багато людей, які прибули до Польщі, досі перебували в країні наприкінці квітня 2022 року. Ті, хто тільки

проїжджав через Польщу шляхом до інших країн, особливо в Європейський Союз і – значно меншою мірою – від цього загального потоку слід відняти Канаду, США чи Ізраїль. За наявними даними реєстрів країн, що приймають, цю кількість можна оцінити в 800 000 осіб [75]. При цьому ми розглядали і прибуття до Польщі військових біженців з України, які після короткочасного перебування в інших країнах (в основному країнах ЄС), вирішили переїхати в відносно близьку у культурному та мовному відношенні країну (якщо залишити осторонь природну тенденцію залишатися якомога ближче до кордону з Україною), їх чисельність можна оцінити у 70000-80000. Підбиваючи підсумки, чисельність військових біженців, які перебували в Польщі на кінець квітня 2022 р. , можна оцінити в 1,4-1,55 млн осіб.

Питання міграції вже багато років входить до списку ключових політичних тем як на національному, так і міжнародному рівні. Приплив чи відтік людей у ту чи іншу країну чи з неї є предметом суперечок практично у кожній виборчій кампанії. Таким чином, існує ризик того, що присутність військових біженців у Польщі може легко стати предметом напружених політичних дебатів з усіма негативними наслідками, що звідси випливають.

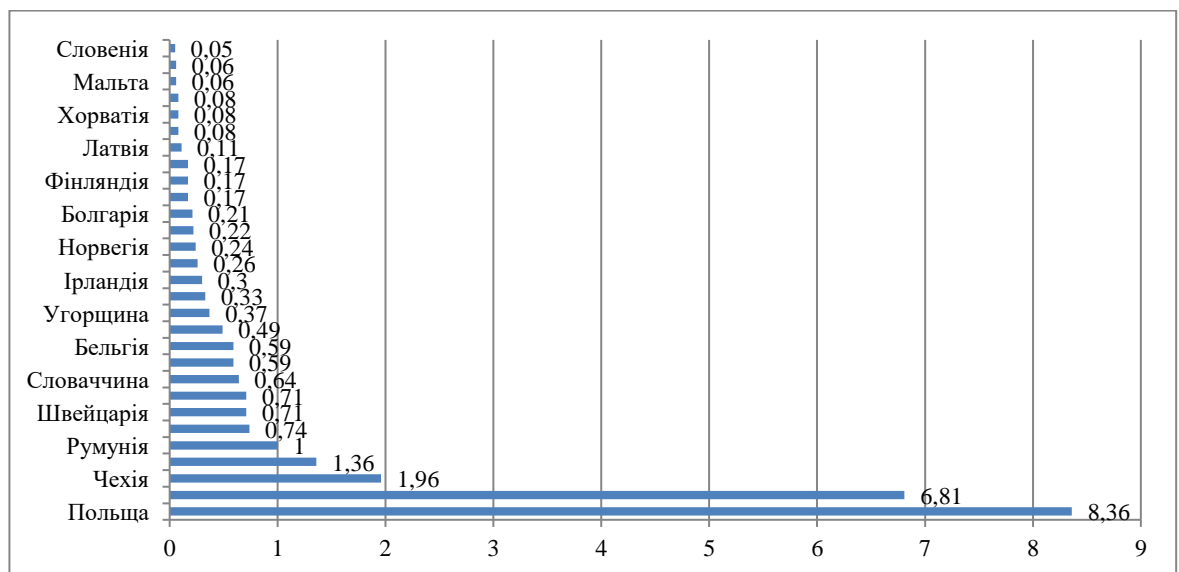
Ситуація з міграцією в Україні є складною і важко зараз зробити певну оцінку ситуації, через постійні зміни. Через велику кількість біженців та постійні атаки на мирних жителів міграційні потоки до ближніх країн зростають.

Негативним по відношенню до українських біженців виявилось рішення Угорщини, яка заявила, що вони та інші держави Вишеградської групи – Польща, Чехія та Словаччина не підтримують рішення Брюсселя, оскільки вже є загальні правила для біженців. Це був черговий акт демонстративної незгоди з рішеннями Брюсселя, спроби показати, що східні держави ЄС мають власну думку і хочуть мати таку ж вагу у своїх рішеннях і пропозиціях, як і західні держав ЄС, але в той же день конфлікт був врегульований і Угорщина передумала біженці із Сирії, яка навіть збудувала стіну на кордону з Сербією та Хорватією, відразу висловила готовність прийняти українців і, згідно зі

статистикою [18], Румунія прийняла майже мільйон українців, Польща – понад 3,5 мільйони та Угорщина – майже 700 тисяч.

За більш ніж 3 місяці війни та роботи механізму надання українцям тимчасового захисту в ЄС випадків відмови у захисті людям, які її справді потребують немає. З боку правозахисних організацій, зокрема Amnesty International, також не було зауважень щодо неналежної процедури чи дискримінації у разі надання статусу тимчасового захисту серед українців.

Українці отримують грошові виплати, житлову допомогу, медичну страховку у країнах ЄС. Ця допомога відрізняється в різних країнах через різницю в економічній, медичній, соціальній системах різних країн ЄС; однак, як описано в першому розділі роботи, Європейський Союз ухвалив кілька правових документів, які встановлюють мінімальний розмір такої допомоги, а також стандарти їх надання. Ця допомога істотно впливає на економічну ситуацію в країнах. Крім значних видатків із національних бюджетів країн, ЄС використав 3,5 млрд євро з надзвичайного резервного фонду для країн ЄС, розташованих на кордоні з Україною, щоб допомогти знизити навантаження на економічну систему країн за рахунок витрат, пов'язаних із українськими біженцями (див. рис. 2.3).

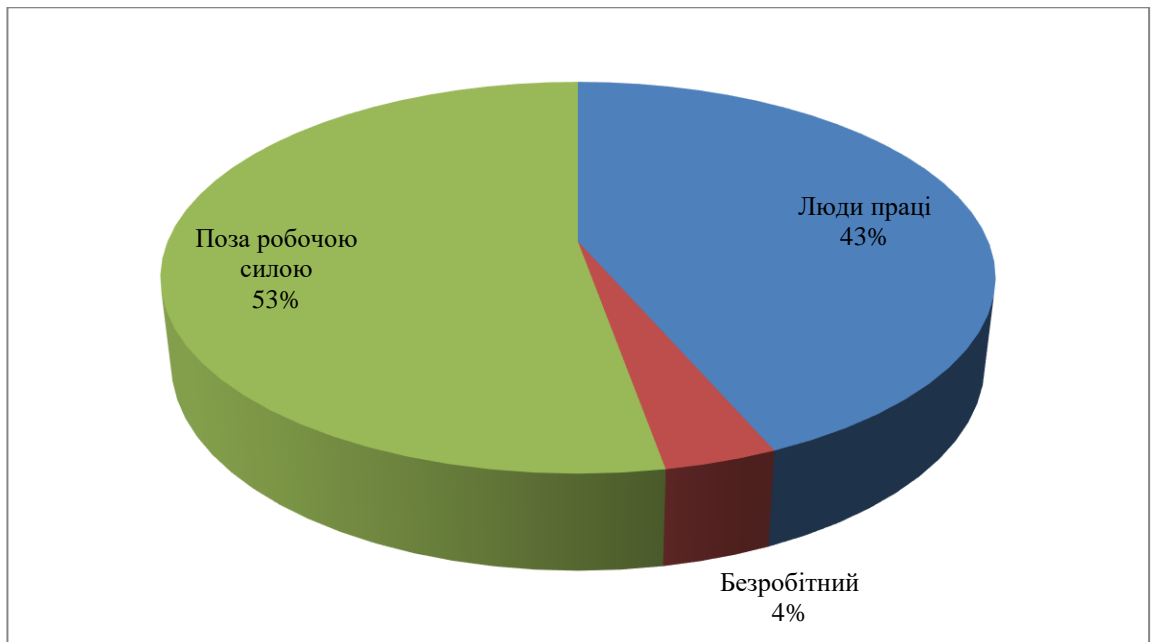
Рис. 2.3. Витрати на українських біженців країнами ЄС станом на 2022 р., млрд євро

Джерело: [19]

Аналізуючи допомогу країн ЄС українським біженцям, видно, що більше коштів надали Польща та Німеччина, частка яких у сумі становить 56% усіх країн ЄС.

Як зазначалося вище, мільйони біженців переїхали до сусідніх країн. Незважаючи на ознаки мобільності населення та значний рух на захід, додому повертається обмежена кількість біженців. Поки що велика ймовірність того, що криза затягнеться, і ООН прогнозує постійне зростання числа біженців поки триватиме війна в Україні. Якщо в результаті ескалації бойових дій біженці залишатимуться в країнах, що приймають, довше, ніж очікувалося, вони можуть почати шукати роботу на ринках праці цих країн.

Більшу частину біженців становлять жінки, діти та люди старше 60 років. За оцінками МОП, із загальної кількості біженців приблизно 2,75 мільйона становлять люди працездатного віку. З них 43,5%, або 1,2 млн, були працевлаштовані на початок конфлікту, але звільнилися чи втратили роботу під час конфлікту (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Структура зайнятості українських біженців у ЄС, %

Джерело: [22]

Понад 87% раніше працевлаштованих біженців працювали повний робочий день. Переважна більшість (88%) були працівниками підприємств,

інші 12% були самозайнятими. Дві третини мають найвищий (вищий) рівень освіти. Майже половина (49%) були зайняті на висококваліфікованих посадах і лише 15% – на низькокваліфікованих посадах.

Більшість біженців, які залишили Україну, є пенсіонерами і не мають можливості працювати в країнах ЄС, тому лише половина з них є конкурентоспроможною на ринку праці в ЄС.

За даними американських джерел про імміграцію у 2023 році, до вересня 2022 року російські військові насильно переселили на територію Росії до 1,6 мільйонів українських біженців [76]. За даними правозахисних організацій, багато людей змушені були відмовитися від українського громадянства. За міжнародним правом насильницьке переміщення є військовим злочином; Росія позиціонує свої операції як гуманітарну евакуацію.

Що стосується впливу на імміграцію через українсько-російську війну, більшість біженців біжать до сусідніх країн. Однак за цим початковим рухом може бути подальша міграція, залежно від політики гостинності, захисту, діаспори та економічних перспектив. Розосередження українських біженців країнами Євросоюзу неправомірне. Особисті зусилля сприяють подальшій міграції сюди.

Внаслідок цього українські біженці обирають країну, в якій хочуть жити, і просять тимчасового захисту. Наприклад, після дати про імміграцію у 2023 році лише 1,3 млн із 5,6 млн осіб, які мігрували до Польщі, подали там заявки на отримання ТП.

З лютого до серпня УВКБ ООН підрахувала кількість перетинів кордону з Україною та з неї. Люди, які повертаються в Україну, можуть лише іноді означати довгострокове повернення, оскільки ситуація в Україні залишається дуже непередбачуваною. Отже, більшість повернень біженців не є постійними, а радше маятниковими, тобто є поворотно-поступальними переміщеннями з метою відвідати сім'ю, зібрати припаси або допомогти іншим родичам в евакуації. За даними МОМ, лише 10% біженців повернулися

додому із наміром залишитися. Навіть у цьому випадку довгострокова винагорода є малоімовірною.

Серед тих, хто в минулому хотів залишити Україну, улюбленими напрямками українців були такі країни ЄС, як Польща, Німеччина, Італія тощо. За межами ЄС 15% респондентів хотіли поїхати до США, 13% - до Росії та 6% - до Канади. За межами Європи Канада тепер надає українцям тимчасову посвідку на проживання. З березня до жовтня було отримано понад 6000 заявок, з них 300 000 було задоволено.

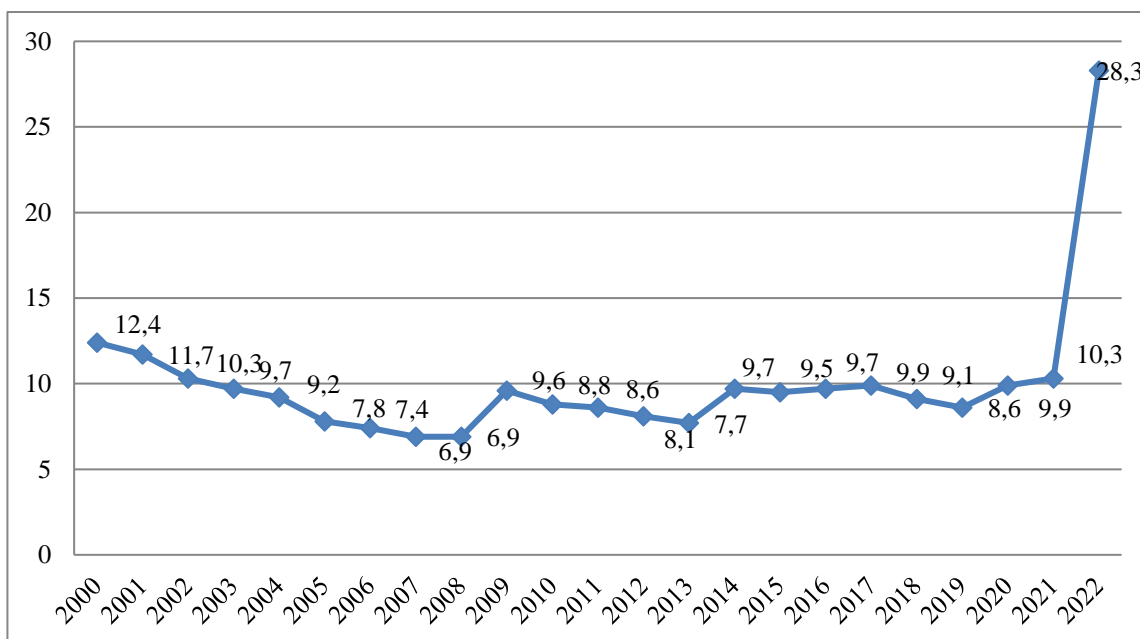
Через рік після того, як вторгнення Росії в Україну спровокувало найгіршу кризу в Європі з часів Другої світової війни, наслідки українсько-російської війни, пов'язані з впливом на імміграцію, все ще відчуваються у всьому світі. Війна в Україні не лише призвела до геополітичної перебудови, а й принесла економічні страждання далеко від епіцентру конфлікту.

2.2 Оцінка соціальної нерівності в Україні в аспекті соціальної безпеки

Україна як ніяка зараз країна переживає брак кадрів який був спричинений як розвитком глобалізації (виїзд працівників через кращі можливості закордоном) так і війною з РФ (частина населення країна була змушена виїхати закордон через військові дії РФ на їхніх територіях).

Отож, пропоную розпочати з оцінки загального рівня безробіття в Україні, рівень якого зростає з кожним роком, а 2022 став просто рекордним за кількість безробітних українців (рис. 2.5).

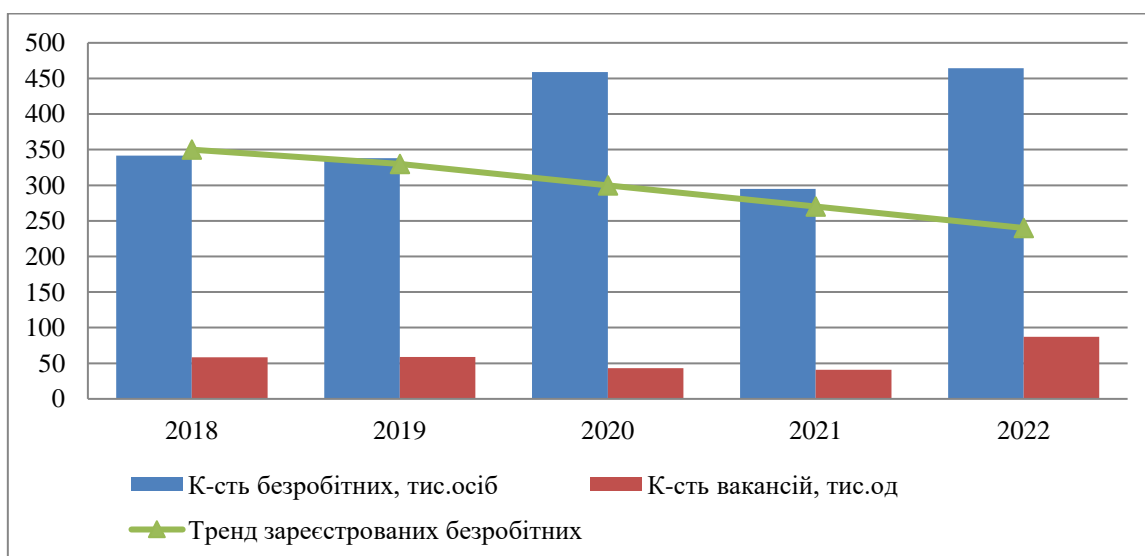
Отож, ми бачимо, що саме війна призвела до рекордного росту рівня безробіття в Україні, якого не було в жодний кризовий період. Основна причина та закриття підприємств - їх руйнування або банкрутство, що й прямопропорційно вплинуло на рівень безробіття. До прикладу підприємство Азовсталь, на якому працювало близько 4000 населення перетворилось на руїни.

Рис. 2.5. Динаміка рівня безробіття в Україні за період 2010-2022 рр

Джерело: [23; 24]

Аналізуючи ситуацію на ринку праці в Україні (рис. 2.6 та рис. 2.7) необхідно зважати на те, що сучасні реалії соціально-економічного розвитку України представлені значними та недостатньо ефективними структурними змінами в економіці, посиленням кризових явищ та тенденцій в ньому, які зумовлені військовим конфліктом й витісненням людей із зони бойових дій та окупованих територій.

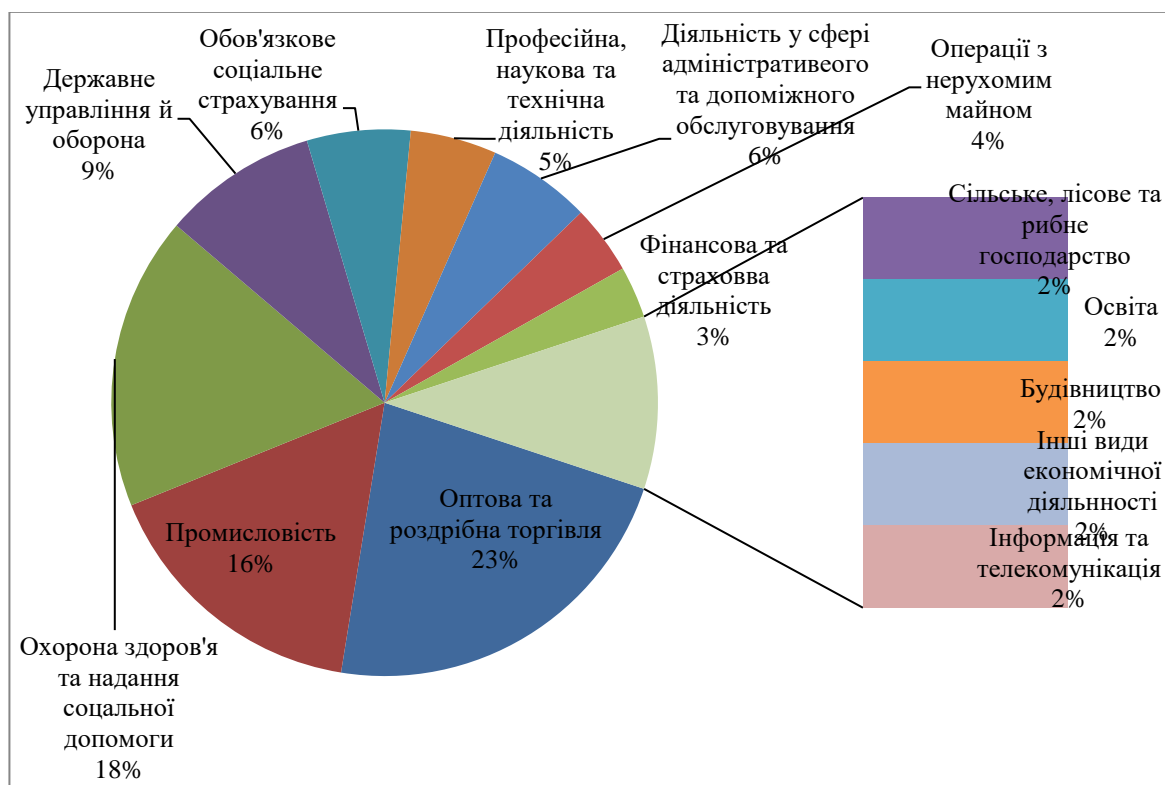
Рис. 2.6. Динаміка попиту та пропозиції робочої сили в Україні за 2018-2022 рр.

Джерело: [25, 26]

Попит на заміщення робочої сили вимірює ступінь потреби заміни робочої сили протягом певного періоду часу. Вихід робочої сили відбувається з різних причин: основною причиною є вихід на пенсію, потім – зміна місця роботи у зв'язку зі зміною професії, тимчасовий відхід з ринку праці і т.д.

Досліджуючи структуру галузевого ринку праці України за 2018-2022 рр. було виявлено, що у вказані роки найбільша частина населення була зайнята в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонт автомобілів і мотоциклів (22%), сільське, лісове та рибне господарство (17%), промисловість (16%), освіта (9%). А в таких галузях, як: сільське господарство, промисловість, торгівля, освіта та охорона здоров'я зосереджена найбільша частка зайнятих в економіці.

Вагомий внесок у формування галузевої різниці в оплаті праці роблять галузі, які збирають найменшу частку працівників (фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомістю).

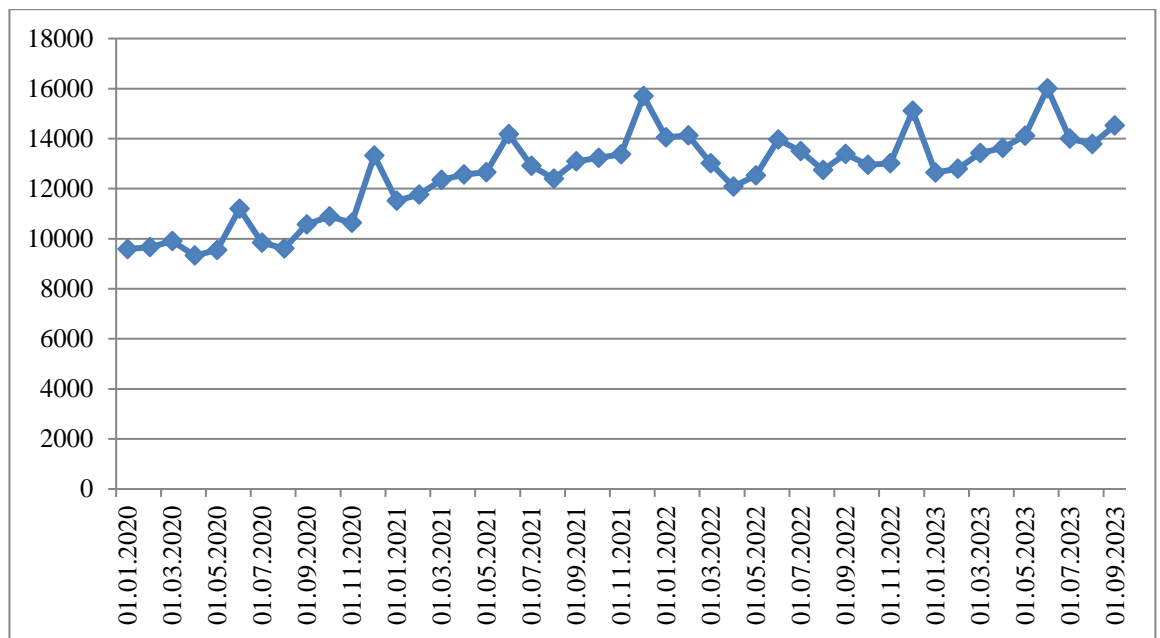

Рис. 2.7. Середня кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності за 2022 рр., %

Джерело: [25, 26]

У 2022 р. найбільше безробітних (за видами економічної діяльності підприємств, де вони працювали раніше) зареєстровано у будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автомобілів і мотоциклів, професійних, наукових і технічних сферах. діяльність, фінансова та страхова діяльність, освіта.

З високим ростом безробіття та відповідно зменшенням попиту на робочу силу, почали зменшуватись і середні заробітні плати українців, адже пропозиція на ринку праці в рази перевищувала попит в 2022. Важливим показником, який впливає на соціальну нерівність є заробітна плата (детальніше на рис. 2.8)

Рис. 2.8 - Динаміка середньої заробітної плати в Україні за 2020-2023рр, грн

Джерело: [27]

Зі збільшенням мінімальної зарплати з 1 січня 2020 року були збільшені витрати бізнесу на оплату праці, і відповідно відбулося збільшення платоспроможного попиту, який викликав ріст ціни на споживчі товари та товари промислового призначення, які в сукупності підвищили і так не низький рівень інфляції в Україні.

Зменшення рівня заробітної плати та проблеми з роботою стали однією

із головних причин трудової міграції. Незважаючи на позитивні тенденції, безробіття залишається актуальною проблемою. За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 квітня 2023 року на обліку як безробітні зареєстровано понад 137 тисяч осіб, з них майже три чверті – жінки. Крім того, близько 43% безробітних мають вищу освіту, що наголошує на проблемі посилення конкуренції на ринку праці [77].

Статистика показує, що серед зареєстрованих безробітних 20% раніше займалися торгівлею, 16% працювали в обробних галузях, 15% пов'язані з сільським господарством, 13% мали досвід роботи в державному управлінні та обороні. Це свідчить про те, що різні галузі економіки порушені кризою ринку праці та вимагають системних заходів щодо підтримки та стимулювання зайнятості [78].

Український ринок праці зазнав суттєвих змін у результаті збройного конфлікту. З одного боку, кілька мільйонів українців емігрували за кордон та не шукають роботи в Україні. З іншого боку, через внутрішній рух кілька мільйонів українців змушені шукати нові можливості працевлаштування. Варто зазначити, що половина тих, хто працював до початку війни, із 24 лютого не можуть знайти нову роботу.

Ця подвійна динаміка вплинула на український ринок праці. Значний відтік кваліфікованих робітників зарубіжних країн створив дисбаланс ринку праці. У той же час вимушені переселенці, багато з яких мають досвід роботи, стикаються із труднощами при пошуку нових можливостей працевлаштування.

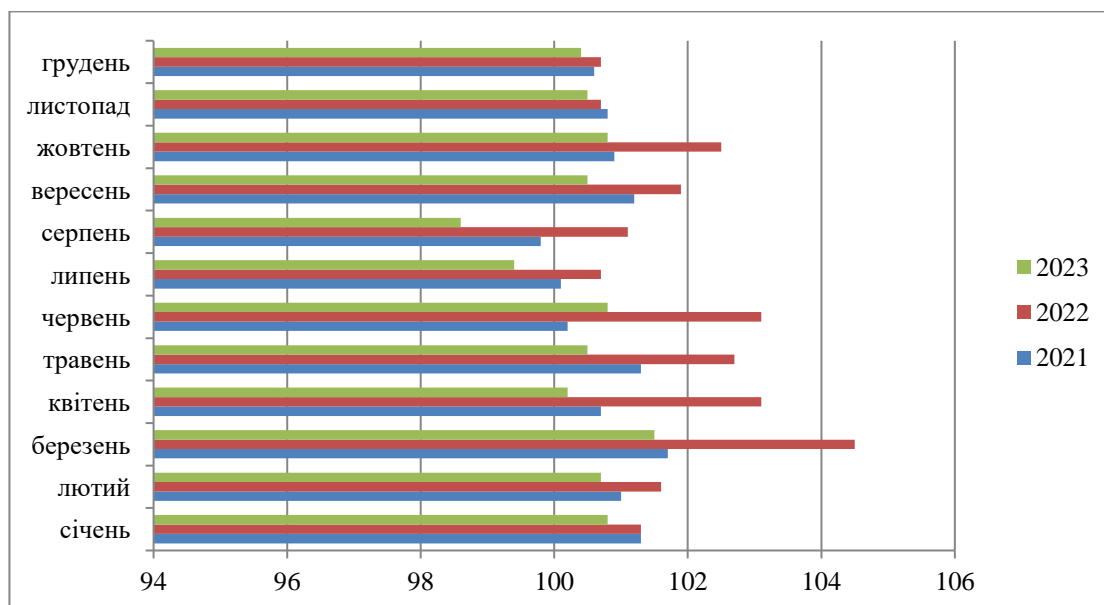
Однією з важливих ініціатив стало створення програми релокації бізнесу, яка передбачає переміщення підприємств із зон конфлікту більш безпечними територіями, зокрема, в західні регіони України. Станом на кінець травня 601 року компанія-учасник успішно завершила процес переселення з районів обстрілів. З них 390 вже відновили свою діяльність на нових місцях у західних регіонах, а 87 компаній перебувають на різних етапах транспортування [78].

Крім того, наприкінці травня Державна служба зайнятості спільно з Мінекономіки уклала угоду про співпрацю та обмін інформацією з провідними сайтами з працевлаштування. Результатом співробітництва стане створення єдиної бази даних вакансій, що суттєво полегшить пошук роботи претендентам.

Незважаючи на ці кроки, ситуація на національному ринку праці залишається складною. Кількість доступних вакансій значно скоротилася, що є проблемою для багатьох безробітних.

Отже, з початком війни стало важче знайти працівників з необхідними навичками та знаннями через додаткові фактори, такі як мобілізація, трудова міграція (як зовнішня, так і внутрішня) та зруйноване житло в охоплених війною регіонах. На звільнених від окупації територіях, де ведуться бойові дії, продовжує відчуватися серйозна нестача робочої сили. Внутрішнє переміщення здешевило працю, але існує невідповідність між набором навичок ВПО та потребами роботодавців. Проблема актуальна для більшості галузей (особливо трудомістких, таких як сільське господарство, текстильна, швейна та взуттєва тощо), за винятком сфери послуг, де значно впав споживчий попит.

Отже наступним для аналізу буде аналіз індексу споживчих цін в Україні (див. рис. 2.9).

Рис. 2.9. Динаміка індексу споживчих цін в Україні за 2021-2022рр

Джерело: [28]

Соціальна нерівність активізувалась передусім через подорожчання продуктів харчування, особливо з початку війни в Україні та різким стрибком світових цін на продовольчі товари через обмеження та неможливість українського експорту.

Ще один показник, який має вплив на соціальну нерівність є курс валют, який прямопропорційно впливає на рівень інфляції. Детальніше курс валют наведено на рисунку 2.10.

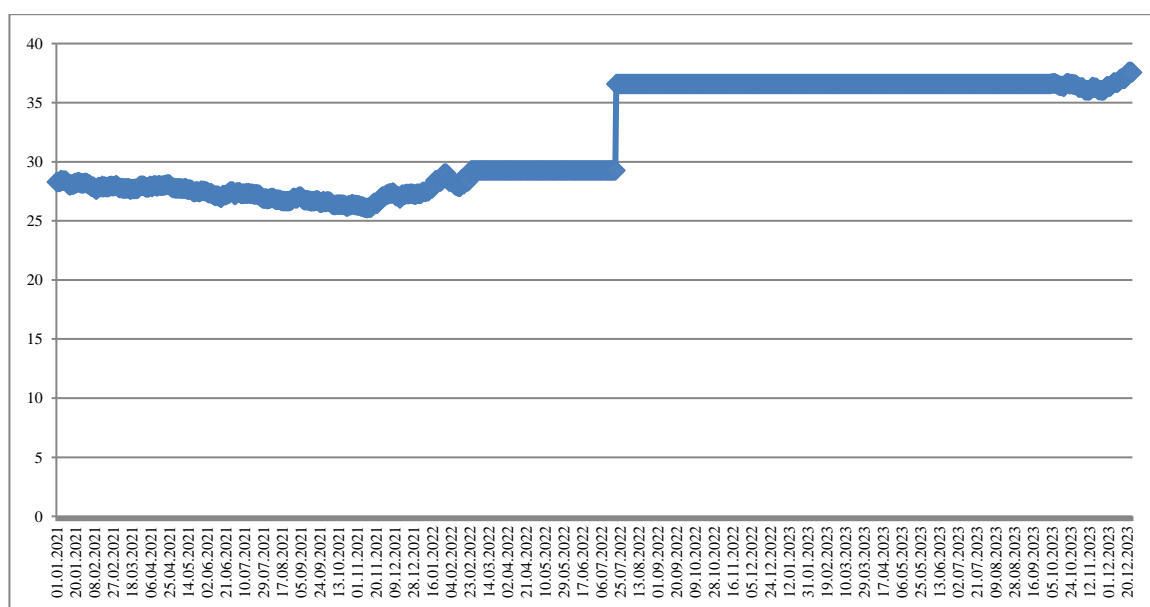

Рис. 2.10. Динаміка курсу гривні до долара за період 2021-2023рр,
грн

Джерело: [29]

На основі аналізу даних рисунка 2.10 видно що різке падіння курсу гривні почалося у 2022 у зв'язку з війною в Україні та збільшення державних витрат на фінансування військ.

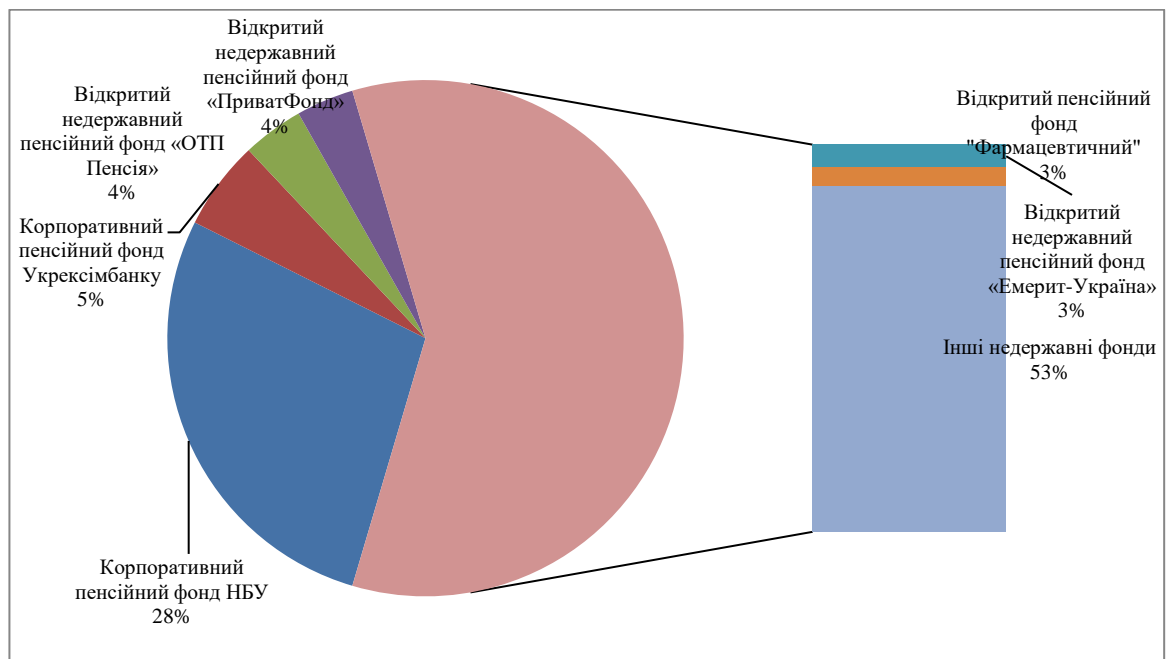
Отож, будь-яку ринкову економіку так і економіку промислово розвинених країн, важко уявити без такого явища як соціальна нерівність населення, яка є небезпечним процесом та полягає у збільшенні кількості

мігрантів через пошук кращого життя закордоном. Соціальна нерівність негативно впливає на рівень життя більшості населення держави, торкається і держави, і виробництва, і фінансового ринку, але переважно негативні наслідки позначаються на населенню країни. Особливо гостро соціальна нерівність проявляється на фоні кризових подій, однією з яких на сьогодні є війни росії з Україною, адже через війну збільшився рівень безробіття, зрости ціни на продовольство та в підсумку населення України стало біднішим.

За офіційними даними, на сьогоднішній день в Україні зареєстровано 62 недержавні пенсійні фонди, в яких відраховується менше мільйона осіб (близько 7% працездатного населення). Їхні загальні накопичені кошти не досягають трьох мільярдів гривень (менше 0,8% річного бюджету Державного пенсійного фонду України) [4]. Навіть уряд змушений визнати, що приватні пенсійні фонди після 15 років не можуть забезпечити нормальні пенсійні виплати.

Детальніше структуру активів недержавних пенсійних фондів наведено на рисунку 2.11.

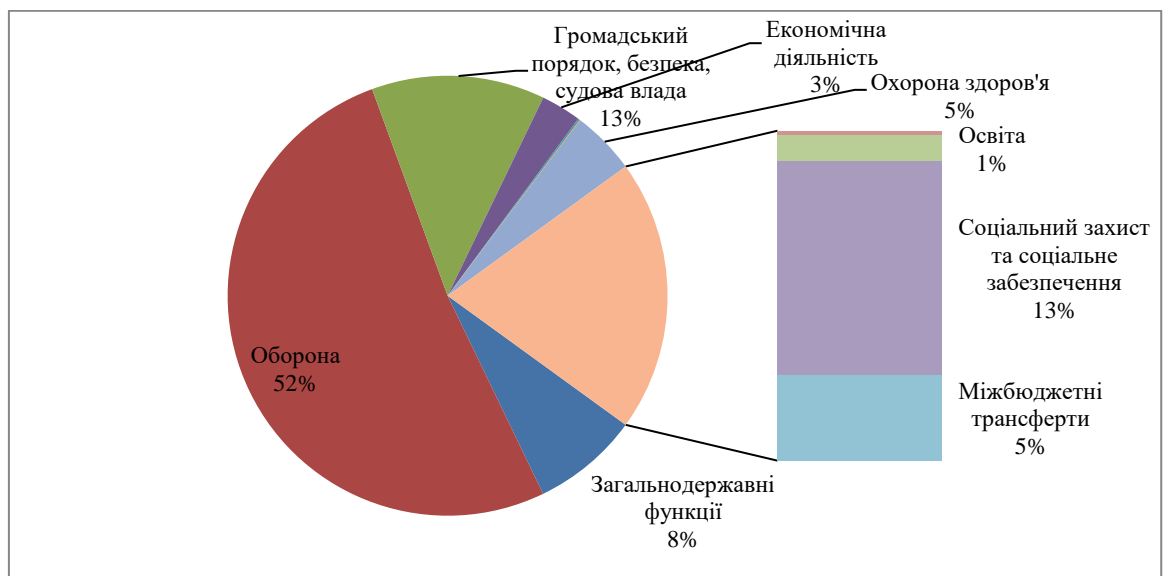

Рис. 2.11. Структура активів недержавних пенсійних фондів України станом на 2022 рік, %

Джерело: [44]

Найбільшу частку у структурі недержавних пенсійних фондів складає Корпоративний пенсійний фонд НБУ – 28%, далі з частками у 4-5 % йдуть Корпоративний пенсійний фонд Укрексімбанку Відкритий недержавний пенсійний фонд «ПриватФонд» та , Відкритий недержавний пенсійний фонд «ОТП Пенсія». В цілому загальний фонд таких недержавних пенсійних фондів станом на 2022 рік становив 3106,5 млн грн.

В підсумку дослідимо частку витрат державного бюджету за 2022 рік на соціальний захист населення (рис. 2.12.).

Рис. 2.12. Частка витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення у структурі витратків державного бюджету України за період 2022 рр, %

Джерело: [45]

Отож, аналізуючи рисунок 2.12, ми бачимо, частка витрат на соціальне забезпечення становить 13%, адже що найбільша частку витратків в 2022 році припадала на оборону – 52%, адже в нашій країні воєнний стан і всі податки підприємств спрямовуються на фінансування армія та розвиток ВПК України.

Саме від доходів державного бюджету залежать розміри трансферів місцевих бюджетів на розвиток інфраструктури та соціальних виплат

малозабезпеченим громадянам, які особливо гостро потребують вдосконалення та коригування в Україні.

2.3. Аналіз стану соціальної безпеки України в контексті економічної

Для оцінки рівня соціальної безпеки в контексті економічної ми пропонуємо проаналізувати її за наступними показниками (рис. 2.13.)

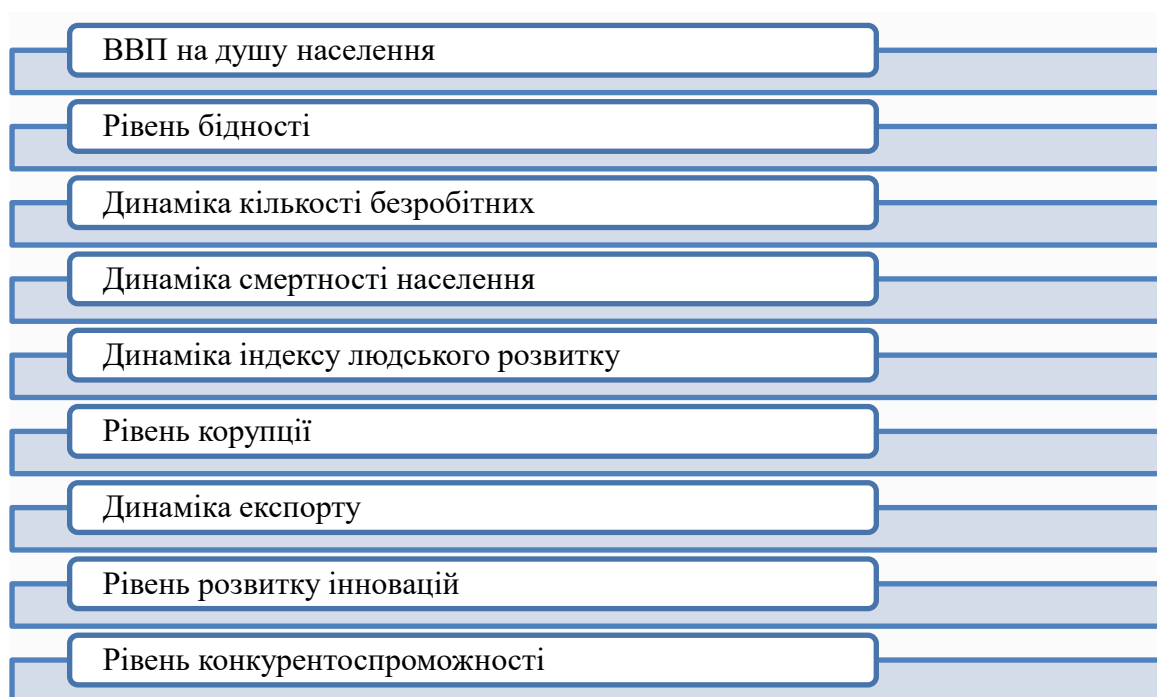
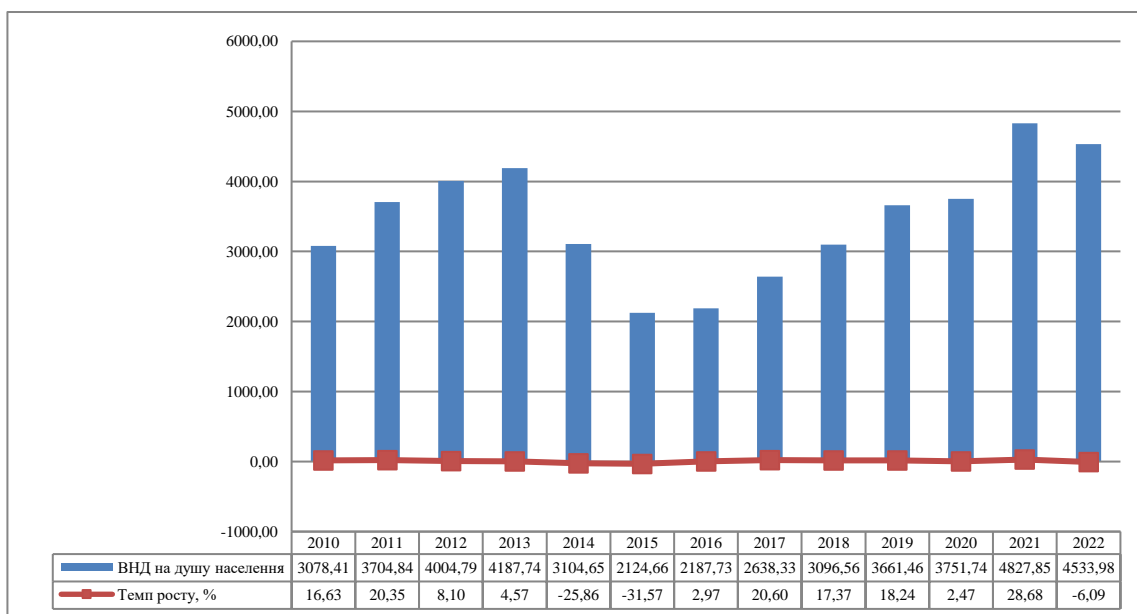

Рис. 2.13 Перелік показників для оцінки рівня соціальної безпеки України в контексті економічної

Джерело: зроблено автором.

Отже, наше дослідження розпочнемо з аналізу ВНД на душу населення України (рис. 2.13).

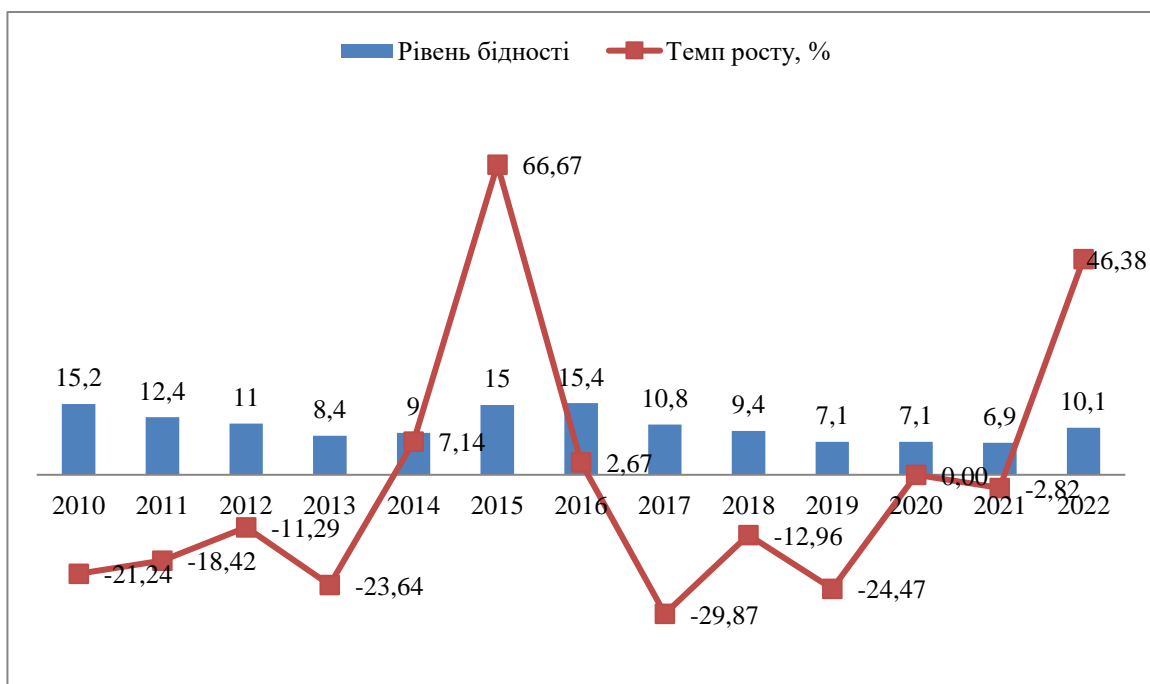

Рис. 2.13. Динаміка ВВП на душу населення в Україні за період 2010-2022рр

Джерело: [46]

Отож, аналізуючи рівень ВВП на душу населення, ми бачимо його падіння саме у кризові періоди, такі як початок АТО в 2014 році та власне початок війни в 2022 році. Рівень доходів населення на тлі таких кризових періодів завжди падає, саме тому уряду так необхідно розробити ефективну програму підтримки населення та збільшення рівня соціальної безпеки саме в такі періоди.

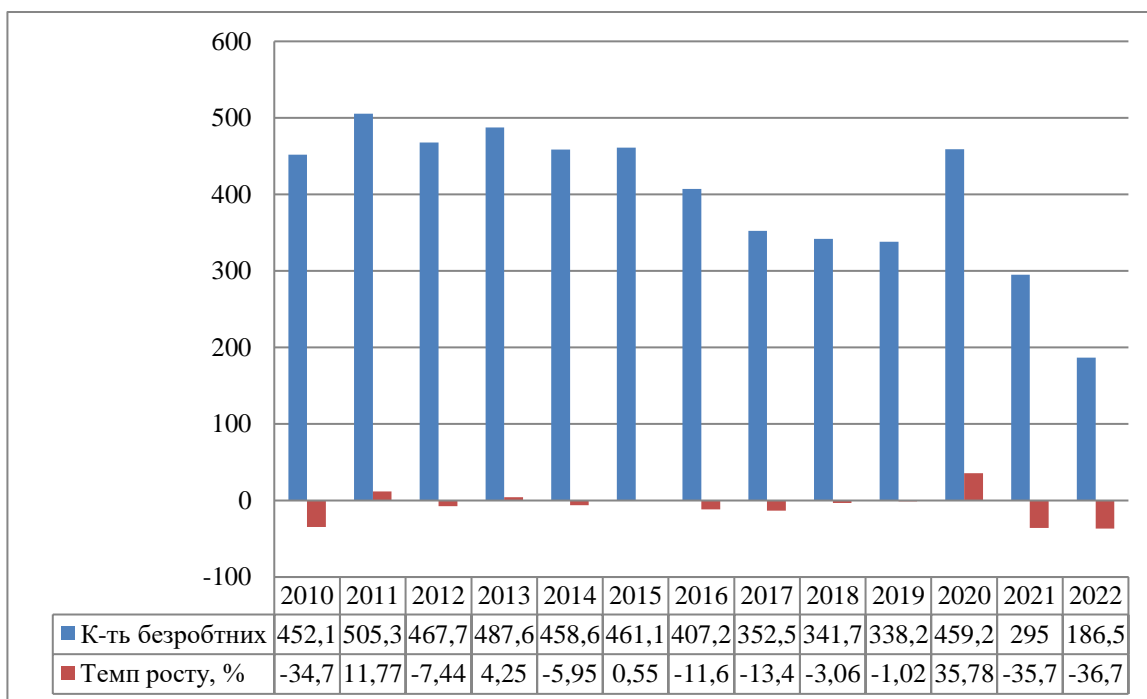
Наступним дослідимо динаміку рівня бідності в Україні (рис. 2.14).

Рис. 2.14. Динаміка рівня бідності в Україні за період 2010-2022рр
Джерело: [46]

Отож, на рисунку 2.14 ми спостерігаємо зростання рівня бідності в Україні в 2022 році на 46,38%, що було спричинено війною в Україні та зменшенням рівня заробітної плати, яке було викликане підвищенням рівня безробіття на тлі загальної економічної кризи, яка почалась в Україні з початком війни.

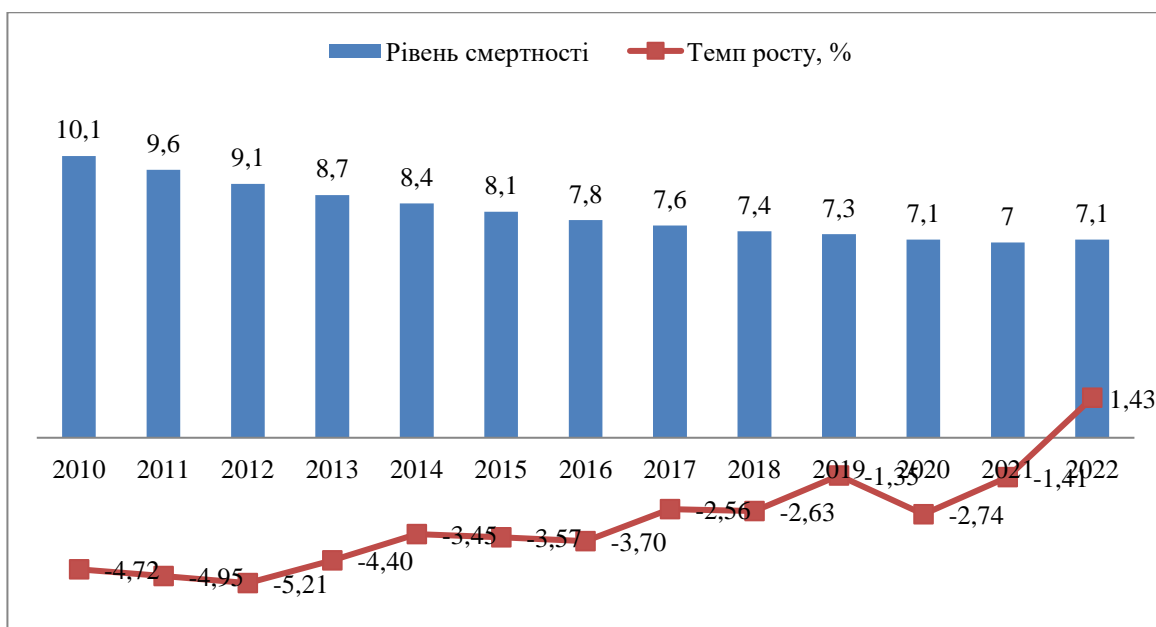
Наступним пропонуємо проаналізувати динаміку кількості безробітних в Україні за період 2010-2022 рр (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Динаміка кількості безробітних в Україні за період 2010-2022рр

Джерело: [47]

Наступним дослідимо динаміку смертності населення (рис. 2.16).

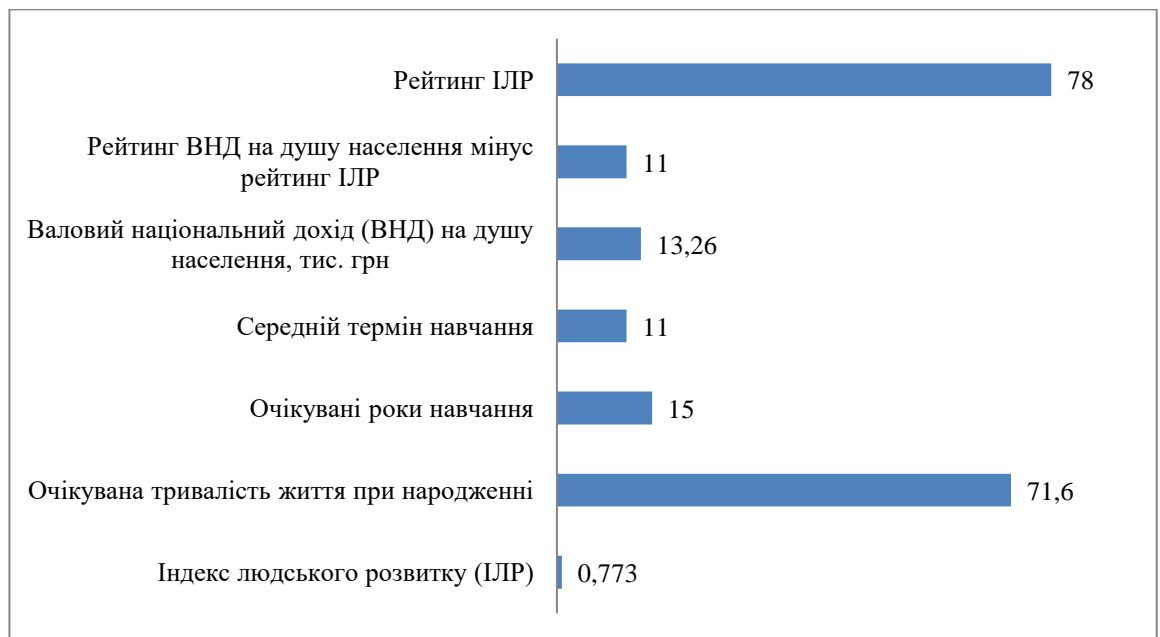
Рис. 2.16. Динаміка смертності населення в Україні за період 2010-2022рр

Джерело: [46]

Отож, ми бачимо, що загальна кількість безробітних в 2022 році зменшилась на 36,7% , проте через збільшення кількості населення України та тимчасове переміщення збільшився загальний рівень безробіття, незважаючи на зменшення кількості безробітних.

Отож, аналізуючи рівень бідності, ми бачимо його зменшення починаючи з 2012 року, що є позитивним показником соціальної безпеки та свідчить про збільшення соціальних стандартів.

Далі проаналізуємо показники індексу людського розвитку (рис. 2.17).

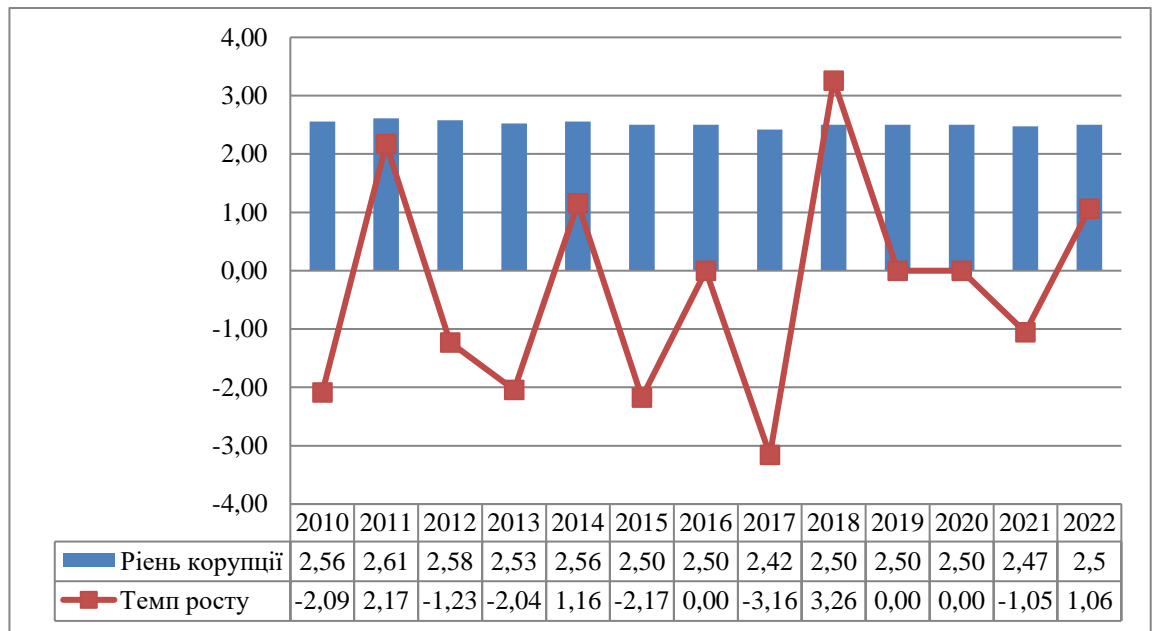

Рис. 2.17. Показники індексу людського розвитку в Україні за 2021 рік

Джерело: [48]

Індекс людського розвитку нашої країни є на достатньо високому рівні та засвідчує високу грамотність, довголіття та освіченість населення України.

Ознакою прозорості економіки та політики є рівень корупції, який негативно впливає на довіру людей до влади та складає враження про країну на міжнародній арені. Ми пропонуємо дослідити рівень корупції в Україні, який оцінюється від показника 1 (це мінімальний рівень) до показника 6 (максимальний) (див. рис. 2.18)

Рис. 2.18. Динаміка рівня корупції в Україні за період 2010-2022 рр

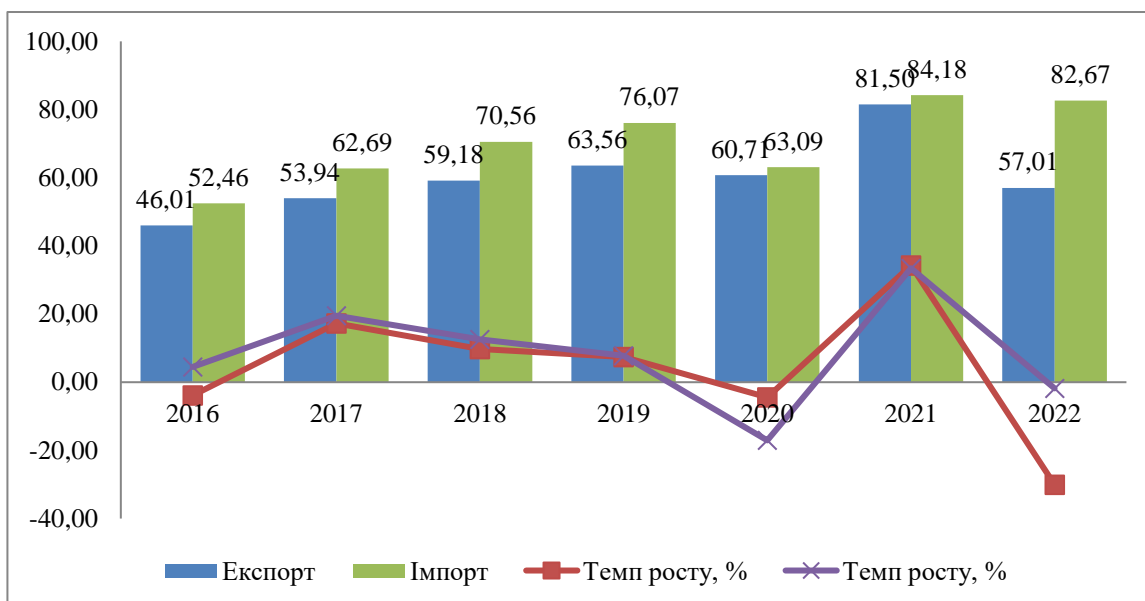
Джерело: [48]

Рівень корупції в Україні є на високому рівні і не змінився з 2010 року, що свідчить про корумпованість не тільки бізнесу, але у державної влади. Такий рівень корупції спричинений високими податками та бажанням підприємців їх уникати.

Важливим показником розвитку економіки є рівень експорту в Україні, який пропонуємо проаналізувати (рис. 2.19).

На даному ринку видно, як російська агресія впливала на міжнародну діяльність України. В 2014-2015рр через нестабільну ситуацію на Сході України відбулось зменшення експорту та імпорту. В в 2022 році через оголошення війни та напад росії на Україну відбулось зменшення експорту на 30,06% та імпорту на 1,79%. Саме 2022 рік став переломним як в історії нашої країни так і в структурі торговельних партнерів. Починаючи з 2022 року Україна остаточно стала на проєвропейських напрям на сфокусувалась на зміцненні торговельних відносин з країнами ЄС та Західними партнерами.

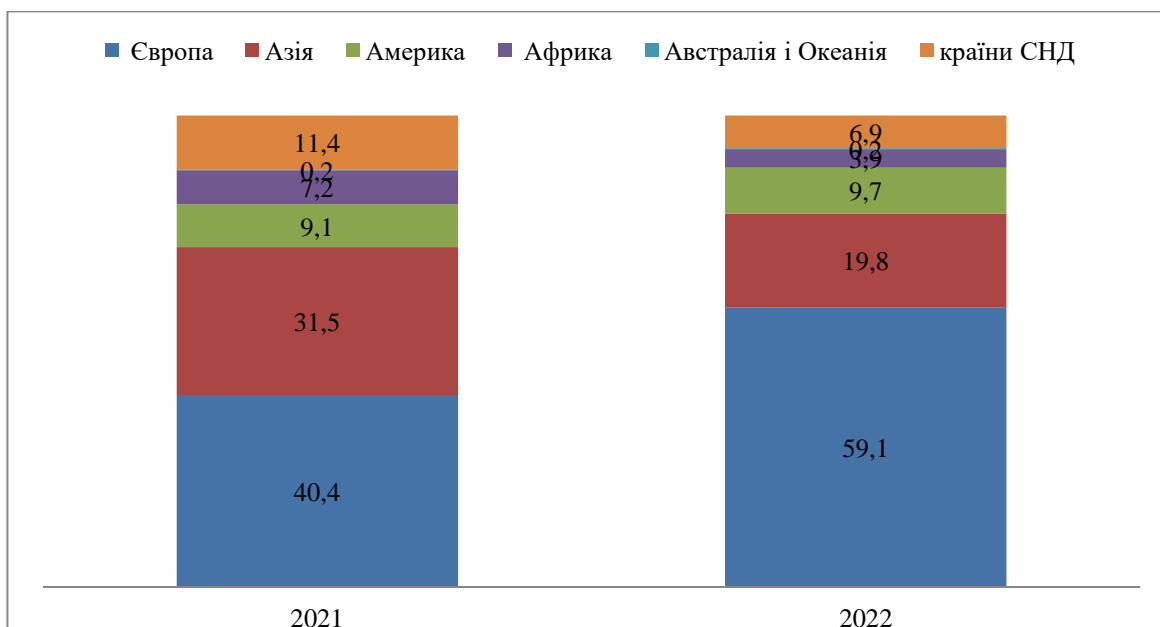

Рис. 2.19. Аналіз динаміки експорту та імпорту товарів та послуг України за період 2016-2022рр, млрд. дол. США

Джерело: [86]

Отже, пропонуємо проаналізувати структуру основних торговельних партнерів України за період 2021-2022рр (рис. 2.20).

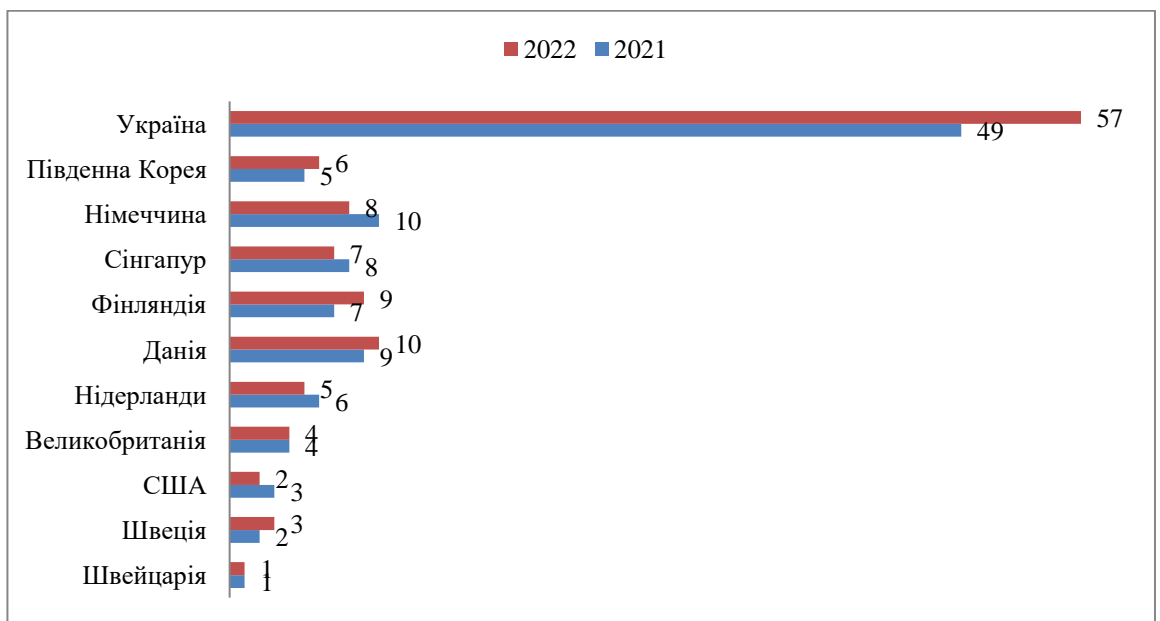

Рис. 2.20. Структура експорту України за регіонами за період 2021-2022рр, %

Джерело: [86]

Отже, як видно з рисунка 2.20, частка країн СНД (насамперед Росії, адже вона була одним із найбільших торгових партнерів України серед країн СНД) в 2022 році зменшилась на 4,48%, в той час як частка країн Європи виросла на 18,75%. Також можна побачити зменшення частки країн Азії на 11,63% через блокування росією порту в Одесі та обмеження руху кораблів. Саме 2022 рік став роком повної зміни торговельних партнерів України та остаточної орієнтації на країни ЄС.

Позиції України в Індексі глобальної конкурентоспроможності знижуються з 2014 року. Важливим показником росту української економіки є рейтинг Інноваційного розвитку та визначимо її місце в рейтингу інноваційності за період 2021-2022 рр. (див. рис. 2.21).

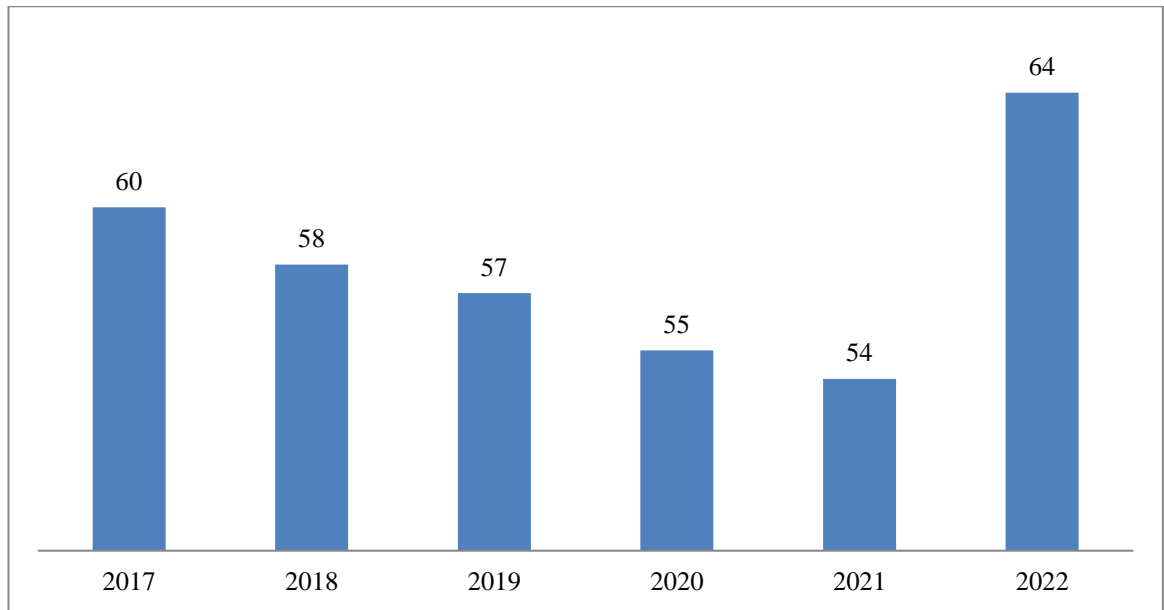

Рис. 2.21. Місце України в Глобальному рейтингу Індексу Інновацій за 2021-2022 рр.

Джерело: [49, 50]

Аналізуючи дані рисунка 2.15, видно, що Україна сильно відстає від економічно розвинених країн. Особливо негативні показники на інноваційний розвиток нашої країни мала війни, адже в 2022 році Україна опустилась на 57 місце, що є вкрай негативним наслідком війни [50].

Наступним хотілося б визначити місце в рейтингу конкурентоспроможності України в динаміці за останні десять років (див. рис. 2.22).

Рис. 2.22. Аналіз місця в рейтингу конкурентоспроможності України за 2017-2022 рр.

Джерело [51, 52, 53]

Як можна побачити з рисунка 2.22 Україна значно відстає від решти країн світу за місцем у рейтингу конкурентоспроможності майже у три рази. Таке значне відставання зумовило колосальну різницю у економіках обох країн та відбулося на розвитку бізнесу в Україні.

Отже, в підсумку пропонуємо провести експертну оцінку рівня економічної безпеки України за проаналізованими показниками (табл. 2.1). Дана оцінка проводилась на основі власних проведених досліджень та залучені компетентних осіб. Максимальний бал складає 10, мінімальний 1, відповідно оцінка 10 свідчить про максимальний ріст даного показника, а оцінка 1 про мінімальний.

Таблиця 2.1

Оцінка соціальної безпеки України

Чинники	Рівень впливу даного показника						
	Доходи населення	Розвиток економіки	Рівність доходів	Рівень безробіття	Соціальну захищеність	Конкурентність економіки	Рівень соціального розвитку
ВВП на душу населення	7	5	8	7	5	8	7
Рівень бідності	6	5	7	6	4	7	6
Динаміка кількості безробітних	6	7	6	6	6	7	6
Динаміка смертності населення	7	6	7	8	7	8	7
Динаміка індексу людського розвитку	7	6	8	7	6	9	6
Рівень корупції	6	5	7	8	7	8	6
Динаміка експорту	4	4	6	8	4	8	5
Рівень розвитку інновацій	6	7	5	6	4	7	8
Рівень конкурентоспроможності	7	5	4	6	6	5	6

Джерело: складено автором

Отже, на основі даної оцінки пропонуємо побудувати багатокутник соціальної безпеки України щоб побачити, на які показники вона найбільше впливає (рис. 2.23).

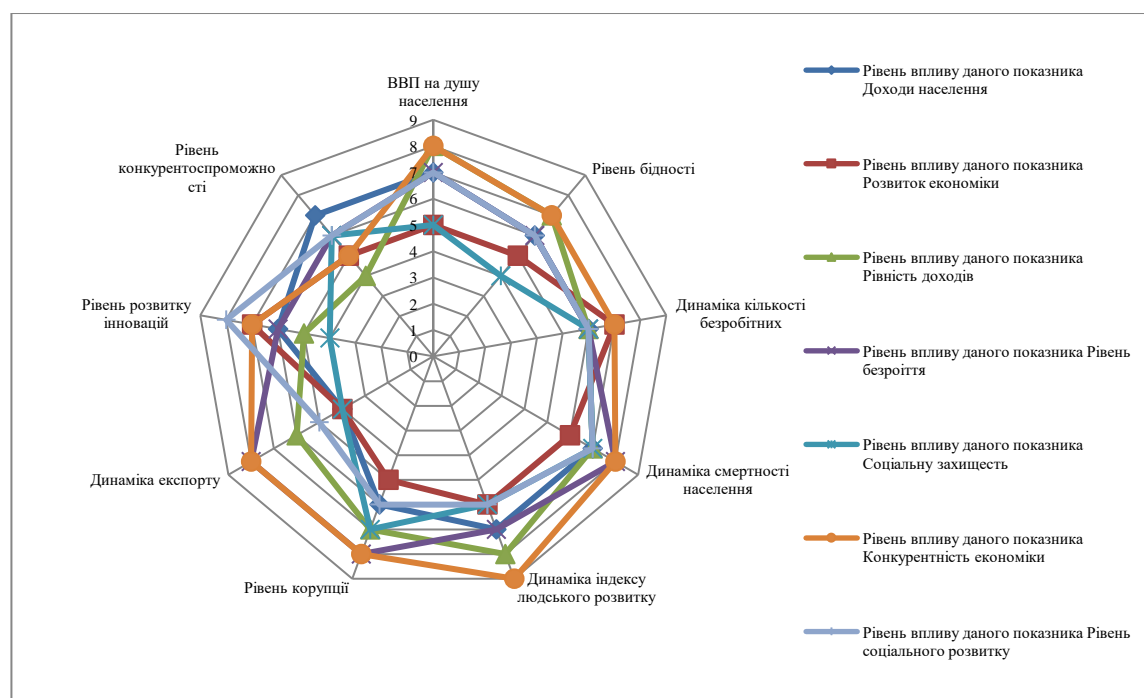

Рис. 2.23. Багатокутник соціальної безпеки України

Джерело: складено автором

Отож, ми бачимо, що найбільш вплив на рівень соціальної безпеки України має ВВП на душу населення, кількість безробітних та конкурентоспроможність економіки, яка власне є індикатором розвитку бізнесу та бізнес-процесів.

Для загальної візуалізації соціальної безпеки України пропонується порахувати загальний показник по кожному із показників (рис. 2.24.).

Рис. 2.24 – Ступінь впливу показників на рівень соціальної безпеки

Джерело: складено автором

Отож, ми бачимо, що для покращення рівня соціальної безпеки нашої країні потрібно покращити рівень її конкурентоспроможності, який власне впливає на розвиток бізнесу, а розвиток бізнесу створює робочі місця, забезпечує ринок робочою силою та позитивно впливає на соціальний розвиток населення.

Аналізуючи вплив показників на соціальну безпеку нами були виокремлені конкретні сфери впливу, на які впливає соціальна безпека країни. Рейтингову оцінку впливу цих показників наведено на рисунку 2.25.

Рис. 2.25. Рейтингова оцінка рівня впливу показників соціальної безпеки на соціально-економічний розвиток України

Джерело: складено автором

Отже, ми бачимо, що майже всі показники не є близькими до рівня 90 та потребують значеного вдосконалення. В першу чергу для підвищення рівня соціальної безпеки в Україні потрібно підняти доходи населення та збільшити рівень соціальної захищеності для найбільш чутливіших груп, таких як пенсіонери чи малозабезпечені люди. Також потрібно підняти загальний рівень соціального розвитку, який власне і впливає на соціальну безпеку нашої країни. Особливо критичним є 2022 рік, адже з початку війни рівень доходів населення катастрофічно впав, що негативно вплинуло на збільшення соціальної нерівності та зменшення загальних доходів населення України.

Наступним пропонуємо провести інтегральну оцінку основних чинників соціальної безпеки (табл. 2.2).

Отже середня значення соціальної безпеки України за запропонованою мною методикою складає 6,33 із 10 максимального, тобто наша країна потребує покращення рівня соціальної безпеки та вдосконалення своєї соціальної та економічної політик.

Таблиця 2.2

Інтегральна оцінка рівня соціальної безпеки України

Чинники	Значення							Інтегральне значення
ВВП на душу населення	7	5	8	7	5	8	7	6,71
Рівень бідності	6	5	7	6	4	7	6	5,86
Динаміка кількості безробітних	6	7	6	6	6	7	6	6,29
Динаміка смертності населення	7	6	7	8	7	8	7	7,14
Динаміка індексу людського розвитку	7	6	8	7	6	9	6	7
Рівень корупції	6	5	7	8	7	8	6	6,71
Динаміка експорту	4	4	6	8	4	8	5	5,57
Рівень розвитку інновацій	6	7	5	6	4	7	8	6,14
Рівень конкурентоспроможності	7	5	4	6	6	5	6	5,57
Всього								6,33

Джерело: складено на основі таблиці 2.1.

Отож, на підставі запропонованої нами оцінки інноваційного соціальної безпеки України нами були виявленні основні недоліки такі як низький рівень доходів, зростання рівня бідності, особливо в 2022 році, зметення конкурентоспроможності економіки та зростання рівня безробіття та соціальної нерівності. Саме вдосконалення цих показників потрібно звернути увагу українському уряду та розробити ефективний план дій щодо покращення соціально-економічного розвитку України.

Висновки до другого розділу

В другому розділі був проведений аналіз соціальної складової в складі економічної безпеки.

Соціальна нерівність негативно впливає на рівень життя більшості населення держави, торкається і держави, і виробництва, і фінансового ринку, але переважно негативні наслідки позначаються на населенню країни. Особливо гостро соціальна нерівність проявляється на фоні кризових подій, однією з яких на сьогодні є війни росії з Україною, адже через війну збільшився рівень безробіття, зрости ціни на продовольство та в підсумку населення України стало біднішим. Соціальна нерівність активізувалась передусім через подорожчання продуктів харчування, особливо з початку війни в Україні та різким стрибком світових цін на продовольчі товари через обмеження та неможливість українського експорту.

Отож, на підставі запропонованої нами оцінки інноваційного соціальної безпеки України нами були виявленні основні недоліки такі як низький рівень доходів, зростання рівня бідності, особливо в 2022 році, зметення конкурентоспроможності економіки та зростання рівня безробіття та соціальної нерівності. Саме вдосконалення цих показників потрібно звернути увагу українському уряду та розробити ефективний план дій щодо покращення соціально-економічного розвитку України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

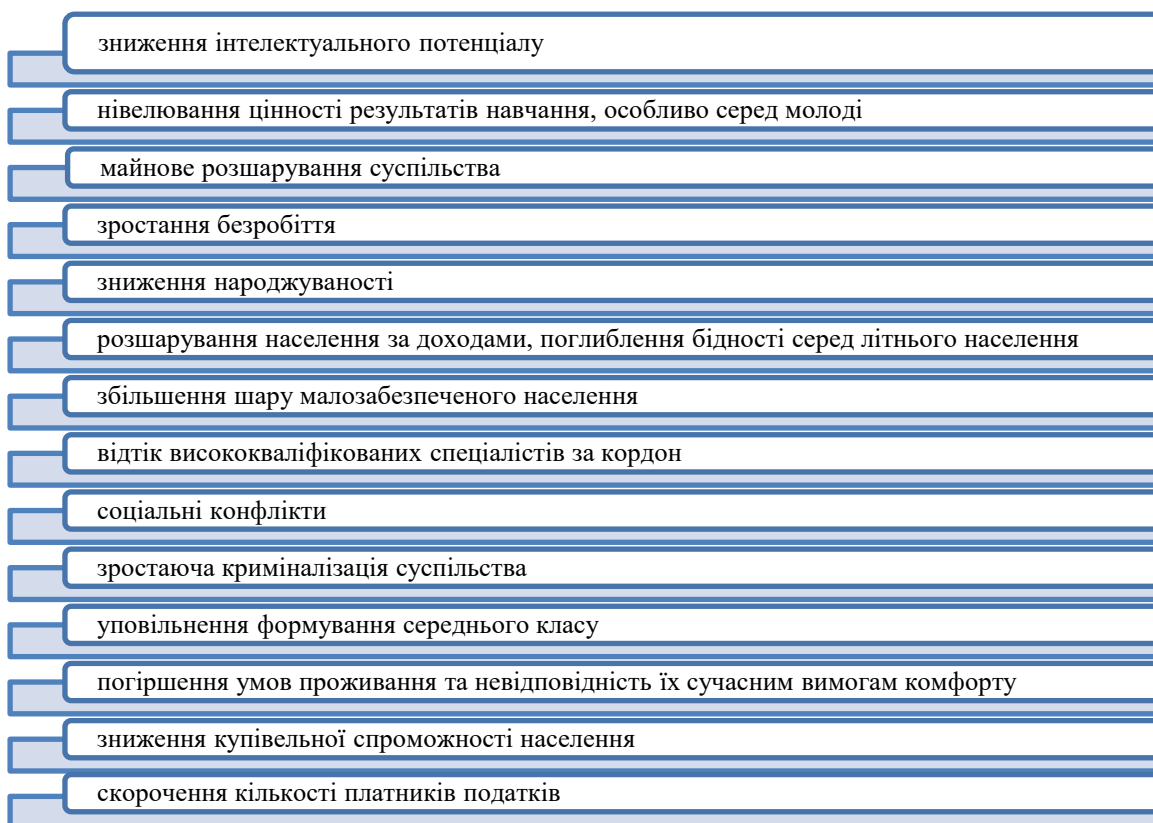
3.1. Виклики та загрози соціальної безпеки в умовах військового стану

Виклики оцінюються як економічна особливість, суть якої полягає у невизначеності дійсно очікуваного результату настання подій у майбутньому при настанні комплексних негативних та позитивних факторів. А загроза – це дестабілізуючі фактори та потенційні явища, які створюють небезпеку та прямо чи опосередковано ускладнюють чи унеможливають реалізацію національних інтересів у країні [30].

Конкретизація та ідентифікація усієї системи забезпечення соціальної безпеки в Україні є передумовою розробки нової стратегії соціально-економічного розвитку, метою якої має стати підвищення рівня життя в країні. Визначено, що ризики соціальної безпеки людини очолюють три групи: фінансово-економічні кризи, пандемія COVID-19 та гібридна війна. У свою чергу вони впливають на показники соціальної захищеності людини (рис. 3.1).

Конфлікт, який тривав з 2014 року, вплинув на українську економіку.

- зниження довіри інвесторів до своєї економіки, що, своєю чергою, призвело до втрати \$72 млрд інвестицій, або до \$10,3 млрд щорічно;
- постійне зниження експорту призвело до загальних втрат країни на суму до \$162 млрд за період із 2014 по 2020 рік;
- сукупні втрати основних засобів для України у Криму та Донбасі від руйнування чи пошкодження активів становлять \$117 млрд [31].

Рис. 3.1 - Вплив соціальних ризиків на показники соціальної захищеності людини

Джерело: складено авторами

Наслідки для України від повномасштабної агресії проти України у 2022 році такі:

1. У ході агресії Російської Федерації понад 500 мирних жителів України загинули та понад 900 отримали поранення.

2. У зв'язку з загрозою життю та здоров'ю людей відзначено значний відтік громадян України. Із 24 лютого Україну залишили 1,7 мільйона біженців. З початку війни Укрзалізниця евакуювала 1,59 мільйона людей зі сходу, центру та півдня країни. Ще 108 тисяч людей скористалися послугами Укрзалізниці, щоби потрапити за кордон із заходу України. Укрзалізниця в рамках програми «Залізна допомога» також збільшує обсяги гуманітарних вантажів, що перевозяться [32].

3. Переїзд бізнесу за кордон. Понад 200 підприємств подали заявки на евакуацію до Західної України. Є компанії, які вже перебувають у процесі переїзду.

4. Майно громадян України було знищено. З 24 лютого 2022 року зруйновано чи пошкоджено численні важливі об'єкти інфраструктури, десятки шкіл, лікарень, мостів, аеропортів, доріг та понад 1600 житлових будинків.

5. Гуманітарні наслідки, пов'язані з нестачею медикаментів, дитячого одягу, теплого одягу, дитячого харчування, продуктів харчування, одягу чоловічого та жіночого, засобів гігієни та багато іншого.

6. Психологічні наслідки. Психіатричні та психологічні дослідження показали, що війна надає тривалий вплив на дітей та підлітків. Під час війни діти різною мірою переживають два типи травматичних подій: несподівані травматичні події та довгострокові несприятливі події, що призводять до непродуктивних стратегій подолання труднощів. В результаті діти значно частіше, ніж їхні однолітки, які не мають військового досвіду, страждають від таких проблем, як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад, депресія, дисоціативні розлади, поведінкові розлади,

Загрози національної безпеки України та відповідні пріоритети державної політики у сфері національної безпеки та оборони визначено у Стратегії національної безпеки України, Стратегії військової безпеки України, Стратегії кібербезпеки України та Стратегії кібербезпеки України. інші документи з питань національної безпеки та оборони, що затверджуються Радою національної безпеки та оборони України та затверджуються указами Президента України.

На наш погляд, загрози національним інтересам та національній безпеці України в економічній сфері, сформульовані у Законі України «Про основи національної безпеки України» [33], є важливими загрозами у сфері соціального забезпечення.

Ще одним важливим документом є Національна стратегія з прав людини, в якій справедливо зазначено, що в умовах військової агресії

Російської Федерації проти України проблема захисту прав і свобод людини стоїть особливо гостро, оскільки «у кризовій ситуації ризику непропорційного обмеження прав людини правничий та свободи зростають, що вимагає особливого контролю із боку суспільства».

Відповідно до Стратегії забезпечення державної безпеки забезпечити відповідний рівень соціального та правового захисту фахівців суб'єктів забезпечення державної безпеки. А головною загрозою є низький рівень добробуту населення, що знижує довіру до держави, провокує насильство та різні форми соціальної агресії, які використовуються деструктивними силами для дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні та її країнах. окремі регіони. Особливо небезпечним є вкорінення радикальних суспільних настроїв та настроїв, які є основою політичного насильства та сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму.

На наш погляд, усі загрози соціальній безпеці характеризуються негативним синергетичним ефектом. Це вимагає врахування всіх загроз соціальній безпеці у суспільстві при розробці стратегії забезпечення соціальної безпеки [79].

Існують три типи стратегій забезпечення соціальної безпеки людини: стратегія усунення існуючих загроз; стратегія запобігання можливим загрозам; стратегія подолання негативних наслідків Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення агресора та значних негативних наслідків та завданих збитків, ці стратегії передбачають таке.

1. Формування спеціальних фондів відновлення. Фонд відновлення зруйнованого майна та інфраструктури, Фонд відновлення та трансформації економіки, Фонд обслуговування та погашення державного боргу та Фонд підтримки малого та середнього бізнесу.

Важливо відзначити, що незважаючи на те, що війна з Росією продовжується, уряд уже готує механізм компенсації громадянам, які втратили майно під час бойових дій.

Крім того, в Україні запустили сайт для збору даних про збитки, завдані окупантами. Київська школа економіки спільно з Офісом президента та Мінекономіки заклала основу проекту «Росія заплатить». Його мета — зібрати інформацію про об'єкти, що зруйновані і продовжують руйнуватися внаслідок війни між Росією та Україною.

2. Отримання допомоги у розмірі 6,5 тис. грн. На це можуть розраховувати підприємці та працівники з регіонів, охоплених бойовими діями, які втратили роботу через повномасштабне вторгнення Росії до України. Українці, які втратили роботу через війну, отримають одноразову фінансову допомогу від держави у розмірі 6,5 тис. грн. З цією метою Кабмін виділив 21,45 млрд грн. Уряд відповідною ухвалою затвердив список регіонів, в яких діятиме програма. Українці зможуть отримати допомогу на суму 6,5 тис. грн. у таких областях: Волинь, Донецьк, Житомир, Запоріжжя, Київ, Луганськ, Миколаїв, Одеса, Суми, Харків, Херсон, Чернігів, Київ.

3. Надання гуманітарної допомоги. Зокрема, сьогодні київський гуманітарний штаб нарощує обсяги забезпечення киян продуктами харчування, товарами першої необхідності та ліками та об'єднав навколо себе український та закордонний бізнес. Ресторани готують гаряче харчування, оптові компанії та торговельні мережі імпортують продукти харчування та предмети гігієни, продукти харчування та підгузки для дітей.

Наразі тут діють 10 регіональних штабів, і якщо людина не має змоги вільно пересуватися, волонтери самі привезуть усе необхідне додому. Соціально орієнтований бізнес продовжує комплексно допомагати місту: відкриває нові магазини, аптеки, АЗС.

4. Гуманітарна підтримка з усього світу. Говорячи про гуманітарну підтримку України, неможливо не відзначити участь різних країн світу. Сьогодні гуманітарна допомога надсилається з 18 країн світу для задоволення життєвих потреб людей, які були змушені змінити місце проживання, постраждали від воєнних дій, а також приєдналися до територіальної оборони. Допомогу надають організації з Німеччини, Китаю, Франції, Румунії,

Словаччини, Словенії, Ірландії, Швеції, Хорватії, Литви, Фінляндії, Нідерландів, Польщі, Латвії, Чехії, Швейцарії, Туреччини, Австрії.

Це товари першої необхідності: медикаменти та перев'язувальні матеріали, препарати крові, медичне обладнання та засоби для догляду за пораненими та хворими, засоби технічної реабілітації, засоби особистої гігієни, продукти харчування, намети, спальні мішки, матраци, сухі туалети, одноразовий посуд, іграшки, одяг взуття [80].

Також проводяться Європейські операції з цивільного захисту та гуманітарної допомоги, і це допомога 18 країн-членів ЄС, яка передбачає передачу протипожежної техніки, польових таборів на 250–300 осіб, модульного обладнання для лікарень.

5. Підтримка Збройних сил. 24 лютого Національний банк України відкрив спеціальний рахунок для збирання коштів на підтримку Збройних сил України. Таке рішення було прийнято у зв'язку із запровадженням військового стану в Україні, збройною агресією Російської Федерації та загрозою державній незалежності України, її територіальній цілісності. Рахунок є мультивалютним, створюється та відкривається як для переказу коштів від міжнародних партнерів та донорів – в іноземній валюті, так і від українських підприємств та громадян – у національній валюті. Також важливо зазначити, що кошти із так званої «1000 гривень на вакцинацію» тепер можуть бути надані на допомогу українським збройним силам.

6. Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України (E-Social) створена у рамках проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» за рахунок кредиту Міжнародного Банку Реконструкції та Розвитку [81].

Ця єдина інформаційно-аналітична система соціального захисту населення включає централізовані взаємопов'язані бази даних (реєстр) всіх категорій отримувачів соціальної допомоги з державних реєстрів та реєстрів постачальників соціальної допомоги.

7. Система онлайн-інформаційних послуг E-Veteran. Це сучасна інформаційно-довідкова система, створена спеціально для ветеранів війни, в якій узагальнено інформацію про послуги психологічної допомоги та санаторно-курортного лікування.

Кожен учасник бойових дій отримає власний електронний кабінет та можливість встановити відповідний мобільний додаток. Їм буде надано можливість отримувати державні послуги та онлайн-консультації, відстежувати хід розгляду власних документів, вступати у прямі комунікації з представниками міністерства та отримувати необхідну інформацію.

Основною проблемою трудових ресурсів є неспроможність молоді знайти роботу після завершення навчання у вузі. У сфері зайнятості молоді існує низка програм і заходів, спрямованих на підтримку їхньої працевлаштування та розвитку. Деякі з них наведено на рисунку 3.2.

Ці програми і заходи спрямовані на забезпечення молоді можливостей для самореалізації у виборі професії, розвитку навичок та отримання практичного досвіду, що в свою чергу сприяє покращенню їхньої зайнятості та кар'єрному зростанню.

Отже, однією з таких програм є програма USAID "Мріємо та діємо" є довгостроковою ініціативою, спрямованою на підтримку та розвиток потенціалу молоді в Україні. Основна мета полягає в створенні сприятливого середовища, де молоді люди матимуть можливість реалізувати свої мрії, задуми та сприяти розвитку країни.

Програми професійної орієнтації	<ul style="list-style-type: none"> Ці програми допомагають молоді визначити свої навички, інтереси та кар'єрні цілі, щоб обрати відповідні професії
Професійна підготовка та навчання	<ul style="list-style-type: none"> Урядові та неприбуткові організації запускають навчальні програми, що допомагають молоді отримати необхідні навички для роботи в конкретних сферах, таких як ІТ, медицина, мистецтво тощо
Стажування та практика	<ul style="list-style-type: none"> Програми стажування та практики дозволяють молодим людям здобувати досвід у вибраних галузях, сприяють їхньому професійному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці
Фінансова підтримка для підприємців	<ul style="list-style-type: none"> Деякі програми надають фінансову підтримку та консультації для молодих підприємців, які бажають розпочати власний бізнес або створити стартап
Гранти та стипендії	<ul style="list-style-type: none"> Університети та фонди можуть надавати гранти та стипендії молодим дослідникам або тим, хто має інноваційні ідеї для розвитку
Програми розвитку навичок	<ul style="list-style-type: none"> Навчання комунікаційних навичок, лідерства, робота в команді та інших м'яких навичок, які є важливими для будь-якої кар'єри
Менторські програми	<ul style="list-style-type: none"> Участь у менторських програмах може допомогти молодим людям отримати поради від досвідчених фахівців у своїй галузі та розширити свою мережу зв'язків

Рисунок 3.2 – Перелік програм із зайнятості молоді в Україні

Джерело: створено автором

Ця програма прагне сприяти активному включенню молоді у різноманітні проекти та ініціативи. Своєю спрямованістю на спільну роботу з молоддю, а не лише для молоді, вона сприяє створенню новаторських підходів, підприємництва та активному участю у прийнятті рішень як на рівні окремих громад, так і на національному рівні [34].

Окрім цього, програма активно залучає молодь до розробки та впровадження проектів, проводить дослідження, які допомагають у

формуванні та вдосконаленні молодіжної політики та сприяють налагодженню стійких змін.

Ініціатива "Мріємо та діємо" є результатом спільних зусиль IREX, Будуємо Україну разом (БУР), Центру "Розвиток корпоративної соціальної відповідальності" (CSR Ukraine), Making Cents International (MCI), Міжнародного республіканського інституту (IRI) та Zinc Network [82].

Основними бенефіціарами програми є українська молодь у віці від 10 до 35 років, громади, організації, а також державний та приватний сектори.

Мети програми "Мріємо та діємо":

- Розширення економічних можливостей через підтримку молодіжних інновацій, підприємництва та готовності до кар'єрного зростання.
- Залучення молоді до активної участі у процесах ухвалення рішень та вирішенні проблем на рівнях як національному, так і місцевому.
- Зміцнення потенціалу української молоді як активного агента плюралізму та пошани до різноманітності.
- Проведення досліджень та аналізу для формування молодіжної політики та програмних ініціатив, спрямованих на досягнення ефективних та стійких змін.

Протягом перших двох років реалізації програми "Мріємо та діємо" більш як 70 000 молодих людей приймали участь у подіях та проєктах, а понад 760 000 молодих українців користувалися освітнім матеріалом та інструментами онлайн.

За цей період 59% учасників заявили, що завдяки участі в програмі та використанню її ресурсів вони покращили 10 ключових компетенцій. Ці компетенції включають підприємницьке мислення, навчання упродовж життя, співпрацю, лідерство та соціальний вплив, емоційний інтелект, адаптивність, громадянську активність і обізнаність, інклюзивність, комунікацію, інформаційну та медійну грамотність.

Програма оперує як на національному, так і на регіональному рівнях, пропонуючи гнучкі та адаптивні ініціативи, які відповідають сучасним викликам та спрямовані на розвиток стратегічних рішень для майбутнього.

Під покровом цієї програми реалізується чимало проєктів, спільно з молоддю чи спрямованих на їх підтримку та освіту, сприяючи розвитку компетентностей та навичок. Також надаються ресурси для освітян та фахівців, що працюють з дітьми та молоддю.

Для досягнення своєї першої мети, яка полягає в розширенні можливостей молоді через інновації, підприємництво та підготовку до кар'єрного розвитку, програма активно співпрацює з приватним та громадським секторами. Вона створює активності та ресурси, спрямовані на підвищення здатності молодих людей розпочинати власний бізнес, будувати професійну кар'єру та адаптуватися до вимог ринку праці, дозволяючи їм реалізувати свій потенціал.

Наприклад, програма акцентує увагу на профорієнтації. У співпраці з Career Hub Центру «Розвиток Корпоративної Соціальної Відповідальності» вона реалізує різноманітні проєкти з кар'єрного консультування, допомагаючи молоді вибрати професійні шляхи та готуючи їх до пошуку роботи (навчаючи самопрезентації, підготовки резюме, проходження співбесід, ефективного використання досвіду та набутих навичок). У 2023 році планується модернізація системи кар'єрного консультування в навчальних закладах різних типів та впровадження концепції школи, орієнтованої на кар'єру.

За висновками дослідження "Майбутнє роботи 2023", впровадили та провели дві великі інтерактивні виставки "Future of Work 2030", спрямовані на молодь та присвячені прогнозуванню майбутньої роботи до 2030 року в Україні. Центр розробив ряд аналітичних матеріалів, які допомагають розуміти майбутні тенденції на ринку праці: дослідження "Future of Work 2030: підготовка до змін в Україні", "Future of Work: вплив війни та професії для відновлення України", та аналіз трендів і рекомендацій щодо майбутньої

праці в Україні до 2025 року, враховуючи наслідки повномасштабної війни [35].

Крім того, був розроблений інтерактивний посібник "Як створити кар'єрний центр?", спрямований на спільноту освітян, фахівців молодіжних центрів, громадських організацій та центрів зайнятості, який надає практичні поради для ефективної реалізації кар'єрних послуг для молоді.

Третина молоді, яка скористалася послугою кар'єрної консультації в рамках програми, знайшла роботу.

Окрім того існує державна програма - програма EU4Youth, яка є ініціативою, спрямованою на підтримку працевлаштування та розвиток молоді. Ця програма сприяє співпраці між державними службами зайнятості країн Східного партнерства та Європейського Союзу. Вона спрямована на підтримку молоді у розбудові їхнього професійного потенціалу та забезпеченні можливостей для працевлаштування.

Програма EU4Youth створює умови для співпраці та обміну досвідом між різними країнами, сприяючи розвитку програм та ініціатив, спрямованих на підтримку молоді у здобутті робочих навичок, пошуку роботи та розвитку кар'єри. Ця програма спрямована на покращення доступу молоді до ринку праці та підвищення їхньої конкурентоспроможності шляхом надання підтримки у навчанні та практичному досвіді, необхідних для успішного вступу до робочого середовища.

10 жовтня відбувся перший захід Мережі державних служб зайнятості Східного партнерства у рамках EU4YOUTH DAYS, де представники країн Східного партнерства та державних служб зайнятості країн-членів Європейського Союзу зібралися для обговорення співпраці. Головна мета заходу полягала в тому, щоб об'єднати Державні служби зайнятості (ДСЗ) Східного партнерства та обговорити переваги співпраці між ними та ДСЗ країн ЄС.

Державні служби зайнятості мають завдання співпрацювати з бізнес-сектором та іншими організаціями, надавати консультації з кар'єрних питань

та забезпечувати перекваліфікацію для молоді, зокрема для осіб з обмеженими можливостями.

Ці виклики є типовими і для європейських країн. Хоча рівень безробіття, особливо серед молоді, в країнах Східного партнерства є вищим, ніж у інших європейських країнах, але досвід Державних служб зайнятості країн ЄС може бути корисним для розвитку країн Східного партнерства [36].

Програма EU4Youth Phase III, спрямована на зайнятість та підприємництво молоді, отримує фінансування як від Європейського Союзу, так і від Міністерства закордонних справ Литви. Ця ініціатива здійснюється через Центральне агентство з управління проектами (CPMA) у країнах Східного партнерства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова та Україна) до кінця 2024 року [37]. Програма включає низку заходів технічної допомоги, спрямованих на підтримку організаційних структур і установ, як урядових, так і неурядових, щодо питань зайнятості та працевлаштування молоді.

Розвиток навчання для молоді є не лише інвестицією у їхнє майбутнє, а й ключовим чинником для розвитку суспільства, його стійкості та процвітання.

Розвиток навчання для молоді може суттєво вплинути на рівень безробіття та працевлаштування через кілька ключових факторів (рис 3.3).

Адаптованість до ринку праці	<ul style="list-style-type: none"> Швидкі зміни у вимогах ринку праці потребують постійного оновлення знань та навичок. Посилення освіти може допомогти молоді стати більш конкурентоспроможною на ринку праці, забезпечуючи їхню адаптабельність та готовність до змін
Висококваліфікована робоча сила	<ul style="list-style-type: none"> Збільшення рівня освіти може призвести до підвищення якості робочої сили. Висококваліфіковані працівники, які мають відповідні навички та знання, частіше знаходять роботу
Навички та спеціалізація	<ul style="list-style-type: none"> Навчання для молоді може сприяти розвитку спеціалізованих навичок, які відповідають попиту на ринку праці. Це може допомогти зайняти робоче місце у сферах, де є дефіцит кваліфікованих працівників
Розвиток підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> Освічена молодь частіше має відкритий погляд і новаторський підхід до вирішення проблем. Це може сприяти заснуванню нових підприємств та стимулювати інновації, що в свою чергу створює нові робочі місця
Матеріальна вигода	<ul style="list-style-type: none"> Люди з вищою освітою частіше мають вищі заробітні плати та кращі умови праці, що зробить їх менш вразливими до безробіття
Міжнародна конкурентоспроможність	<ul style="list-style-type: none"> Країни з високим рівнем освіти можуть залучати інвестиції та розвивати технологічний потенціал, що сприяє зростанню економіки і створенню нових робочих місць

Рис. 3.3. Основні фактори впливу навчання молоді на рівень безробіття

Джерело: створено автором

Отже, розвиток навчання для молоді має великий потенціал зменшення безробіття та поліпшення можливостей для працевлаштування через підвищення конкурентоспроможності, розвиток навичок, стимулювання підприємництва та створення сприятливого середовища для розвитку економіки.

3.2 Розробка програми підтримки населення України в умовах війни

Війна підвищила ризики та невизначеності, створивши бар'єри для вільного руху факторів виробництва, у т.ч. робочої сили, призвівши до руйнування інститутів ринку праці та їх ефективного функціонування. Проблеми в економіці у поєднанні зі значними внутрішніми переміщеннями та потоками біженців, призводять до масштабних втрат у сфері зайнятості та доходів. Зростання рівня безробіття, соціальне відчуження, гендерна нерівність, дискримінація на робочому місці, у т.ч. по відношенню до молоді, поширення бідності – серед головних негативних соціальних наслідків війни [83], тому на основі вищезазначеного можна говорити про необхідність розробки програми відновлення з точки зору економічного успіху країни. Програма стабілізації ринку праці повинна включати наступне [37]:

- створення ефективних умов для самозайнятості населення, тим самим знизивши соціальний тиск;
- реформування системи соціального захисту населення, поліпшення умов праці, удосконалення системи оплати праці, перегляд і зміна тарифного розкладу сфери праці та підвищення заробітної плати до середньоєвропейського рівня заробітної плати;
- популяризація робітничих професій і доведення їх до рівня престижу;
- розвиток і підтримка національних високотехнологічних виробництв і сільського господарства;
- розроблення ефективних програм, спрямованих на перепрофілювання та підвищення кваліфікації, розроблення програми працевлаштування молоді та запровадження практики дуальної освіти;
- розробка відповідних заходів психологічної, соціальної, педагогічної спрямованості для визначення професій та вміння визначати певні професійні орієнтації;

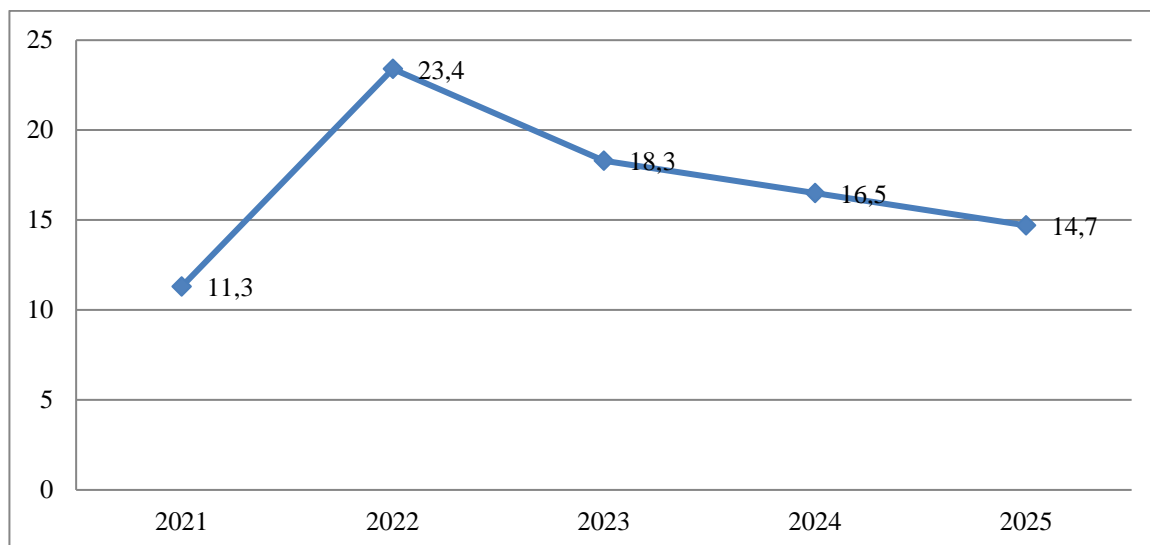
- створення умов для розвитку соціально-економічної діяльності в сільській місцевості, створення можливостей зайнятості в селах і громадах, розробка та реалізація програм розвитку та популяризації робочої сили в сільській місцевості;
- розробка заходів щодо подолання тіньової економіки та тіньової зайнятості – створення механізмів сприятливого інвестиційного клімату в країні – допомога держави у створенні нових можливостей зайнятості;
- сприяння розвитку малого та середнього підприємництва, впровадження регулятивних процедур щодо законодавчих прогалин у цій сфері діяльності, зменшення податкового та кредитного тиску, спрощення процедур ліцензування для малих та середніх підприємств тощо;
- сприяння розвитку індустріальних парків, розвитку інноваційних підприємств, стимулюванню та підтримці стартапів, цифровій трансформації бізнесу та міжнародній співпраці тощо. вищенаведені пропозиції сприятимуть не тільки розвитку ринку праці, а й позитивно вплинуть на розвиток економіки держави.

Зокрема, ці рекомендації мають довгостроковий характер і можуть розвиватися й уточнюватися в міру розвитку економіки країни та взаємодії зі світовими ринками. Відзначимо, що запропоновані пропозиції можуть застосовуватися зоні в небойових дій – це дозволить аналізувати слабкі місця, перевіряти стійкість системи до зовнішніх факторів і працювати з точки зору розвитку.

За відсутності нових суттєвих «шоків», відновлення ринку праці продовжиться у 2023-2025 рр. на тлі економічного зростання та досить м'якої фіскальної політики. Рівень безробіття поступово знижуватиметься: у 2023 р. – до 18,3%, у 2024 р. – до 16,5%, у 2025 р. – до 14,7%. Однак він перевищить довоєнний рівень, особливо з огляду на збереження значної спеціалізації та регіональних диспропорцій на ринку праці.

У прогностичному горизонті, за умови відсутності суттєвих потрясінь, відновлення на ринку праці продовжиться. Завдяки активізації економічної

діяльності рівень безробіття поступово знижуватиметься, але залишатиметься високим (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Прогнозний рівень безробіття на 2023-2025 рр., %

Джерело: [54]

Реальна зарплата повернеться до зростання, але помірного цього року через все ще високу інфляцію (3,7%). Натомість номінальна заробітна плата зростатиме двозначними темпами на всьому прогнозованому горизонті. Після зниження безпекових ризиків та повного відкриття кордонів значній кількості підприємств доведеться конкурувати за працівників, у тому числі з іноземними роботодавцями, що стане вагомим чинником подальшого зростання заробітної плати.

Міжнародна допомога й надалі відіграватиме основну роль у фінансуванні бюджетних потреб, але зростатиме роль внутрішніх запозичень.

Дефіцит бюджету зросте до понад 26% ВВП у 2023 р., враховуючи значні витрати на оборону та обмежену ресурсну базу через наслідки війни. Очікується, що в майбутньому дефіцит бюджету буде поступово зменшуватися. Проте фіскальна політика залишатиметься адаптивною протягом усього періоду прогнозування, що особливо важливо для підтримки післявоєнного економічного відновлення.

Міжнародна фінансова допомога залишиться основним джерелом

фінансування значного бюджетного дефіциту цього року. При цьому роль запозичень на внутрішньому борговому ринку зростатиме за рахунок зниження премії за ризик та підвищення привабливості державних цінних паперів на фоні інфляції. Усе це дозволить у майбутньому не вдаватися до грошового фінансування, заявляють в уряді та МБУ.

Незважаючи на високий рівень боргу на прогнозованому горизонті, боргове навантаження буде відносно помірним у найближчі роки через сприятливі умови для залучення нових кредитів.

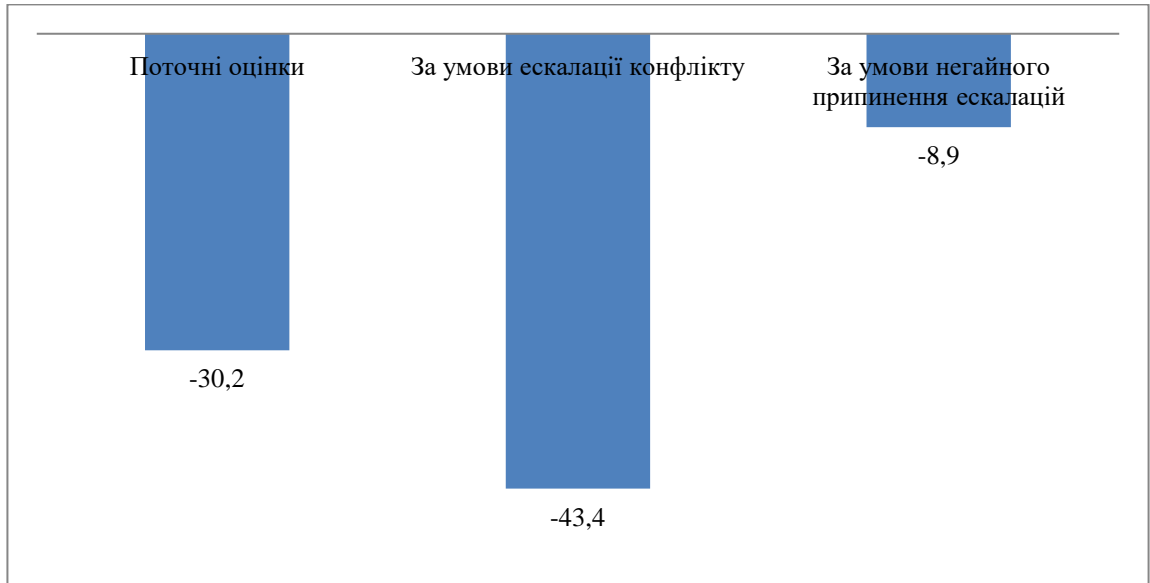
Основним припущенням цього макропрогнозу є значне зниження безпекових ризиків з початку 2024 р. завдяки успішним діям української армії.

Відповідно, найбільш суттєвим ризиком для нинішніх перспектив є більша інтенсивність і більша тривалість повномасштабної війни. За такого сценарію економічне зростання обмежиться 2% у 2024 р., незважаючи на адаптацію бізнесу до умов високих ризиків безпеки, що згодом уповільнить відновлення ринку праці. Інфляцію стримає продовження мораторію на підвищення тарифів на деякі житлово-комунальні послуги, але значно прискориться після його скасування. У разі тривалого сценарію війни монетарні умови будуть більш жорсткими протягом більш тривалого періоду часу [55].

З іншого боку, позитивним ризиком для прогнозу є швидка реалізація проекту відновлення України, який разом із євроінтеграційними реформами дозволить значно прискорити темпи економічного зростання та, відповідно, знизити безробіття. збільшення доходів. Останнє не матиме суттєвих проінфляційних ефектів, оскільки ціновий тиск буде врівноважуватися сприятливою кон'юнктурою на валютному ринку за рахунок надходження іноземної валюти в країну та зниження премії за ризик. У разі такого сценарію, навпаки, ЦБ може пом'якшити монетарну політику швидше, ніж передбачає поточний прогноз.

В підсумку цього розділу пропонуємо провести прогнозні розрахунки ситуації на ринку праці Україні за трьох різних умов та результати їх навести

на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Прогнозні сценарії впливу військового конфлікту на зайнятість в Україні

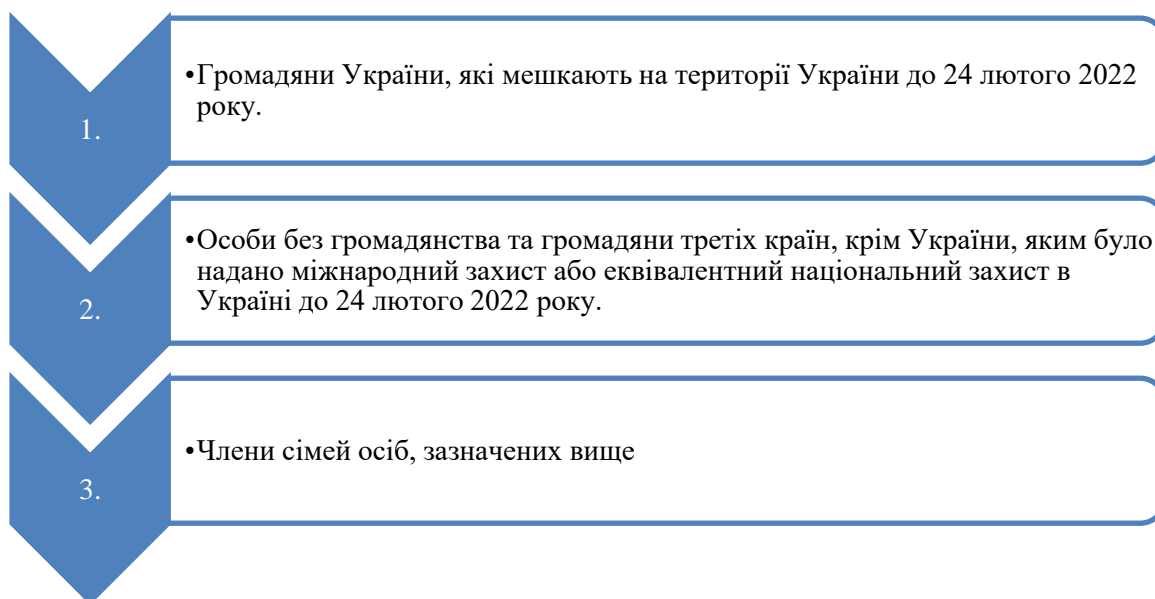
Джерело: [56]

Отож, ми бачимо, що якщо відбудеться негайне припинення війни, то це буде найкращий варіант розвитку ситуацій на ринку праці, найгіршим варіантом є продовження конфлікту, який призведе до зменшення рівня зайнятості населення через виїзд закордон чи у зв'язку з посиленням бойових дій. Ситуація на ринку праці на сьогодні є критичною, і не тільки державі, але й компаніям потрібно розробляти низку програм, які допоможуть зменшити міграцію населення та залучити їх до роботи на території України, забезпечивши при цьому гідний рівень життя та задоволення соціальних потреб.

3.3. Покращення регулювання міграційних потоків та реформування соціального захисту в Україні

Основним правовим актом щодо тимчасового захисту в країнах Євросоюзу є Директива від 20 липня 2001 р. № 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового припливу переміщених осіб». і про заходи щодо забезпечення балансу зусиль між державами-членами щодо прийняття таких осіб та відповідальності за їхні наслідки» (далі – Директива). У цьому документі надається визначення тимчасового захисту, який доцільно проводити для однотипного розуміння подальшого матеріалу. Відповідно до пункту А ст. 2 зазначеної постанови тимчасовий захист є виключною процедурою, що забезпечує у разі масового або неминучого масового припливу переміщених осіб з третіх країн, які не можуть повернутися до країни походження, негайний тимчасовий захист таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися з таким напливом без негативних наслідків для ефективного функціонування, інтересів заінтересованих осіб, а також інших осіб, які звертаються за захистом [57]. З наведеного визначення випливає, що дана процедура є винятковою, тому не завжди може застосовуватися, однак у разі переміщення осіб з території України у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням до Російської Федерації було отримано дозвіл на його використання. 4 березня 2022 р. Рада Європейського Союзу одноголосно прийняла рішення ввести в дію Директиву про тимчасовий захист 2001 р. [58].

Безперечно, важливо, хто саме може розраховувати на тимчасовий захист у країнах ЄС. Таким особам, згідно зі ст. 2 Імплементативного рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року, яке встановлює наявність масового припливу переміщених осіб з України за змістом статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та вводить тимчасовий захист, належать [84] (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Характеристики осіб, які можуть набути статусу біженця ЄС

Джерело: [59, с. 8]

Тому тимчасовий захист надається не лише громадянам України, а й особам без громадянства та громадянам третіх країн, що є розумним та справедливим, оскільки цінність людського життя та людської гідності не залежить від належності до громадянства якоїсь із держав. Штати.

Отримання статусу особи, до якої застосовується тимчасовий захист, не здійснюється автоматично, внаслідок перетину кордону, для цього необхідно дотримуватись певної процедури. Для отримання тимчасового захисту необхідно звернутися за тимчасовим захистом до органів відповідної країни ЄС, які займаються такими питаннями.

За результатами розгляду заяви особі має бути виданий відповідний документ, що підтверджує статус фізичної особи в країні та містить перелік прав, які надає цей статус. Слід розуміти, що конкретний орган, до якого необхідно звернутися, а також окремі особливості процедури отримання тимчасового захисту можуть відрізнятися залежно від того, на території якої держави-члена є особа.

Тимчасовий захист вважається найбільш підходящим правовим інструментом, який використовують держави в ситуаціях міжнародного збройного конфлікту, оскільки він дає можливість здійснювати узгоджені права в рамках Союзу та забезпечує відповідний рівень захисту. Тимчасовий захист знижує необхідність негайного звернення за міжнародним захистом, оскільки гарантує надання посвідки на проживання на територіях безпечних територій, а також ряду пов'язаних із ним соціальних прав [60, с. 238]. Важко не погодитись із твердженням, що в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру зазвичай доцільніше отримати тимчасовий захист, а не статус біженця.

Права осіб, які користуються тимчасовим захистом, включають такі пункти [61, с. 432–433]:

- право на дозвіл на проживання на весь період захисту (який може тривати від одного до трьох років)
- право на отримання відповідної інформації про тимчасовий захист
- гарантії доступу до процедури надання притулку
- право на доступ до роботи відповідно до правил, які застосовуються до професії, національної політики ринку праці та загальними умовами зайнятості.
- право на доступ до відповідного притулку чи житла
- право на доступ до соціального забезпечення або засобів для існування, якщо це необхідно
- право на доступ до соціального забезпечення або засобів для існування, якщо це необхідно
- право на доступ до медичної допомоги
- право доступу до державної системи освіти для осіб віком до 18 років
- можливість возз'єднання сім'ї за певних обставин

- право на доступ до банківських послуг, таких як відкриття основного банківського рахунку
- право переїхати в іншу країну ЄС до видачі посвідки на проживання
- вільно пересуватися всередині країн ЄС протягом 90 днів протягом 180-денного періоду після видачі посвідки на проживання у приймаючій країні ЄС

З вищевикладеного випливає, що особи, які користуються тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу, мають широкий спектр прав, що гарантує їм право на гідне життя навіть в умовах повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію Російської Федерації. території України.

Щодо переваг тимчасового захисту перед набуттям статусу біженця, то вони полягають у наступному. Статус тимчасового захисту забезпечує доступ до ринку праці приймаючої країни та інші гарантії з моменту подання заяви. Немає необхідності чекати до 6 місяців ухвалення рішення про надання статусу біженця або додаткового захисту. Статус тимчасового захисту можна отримати у будь-якій безпечній країні ЄС, на відміну від статусу біженця, який можна отримати лише у тій безпечній країні, де ви вперше перетнули кордон. Статус тимчасового захисту дозволяє реалізувати право на доступ до житла в будь-який час. Маючи статус тимчасового захисту, ви можете безперешкодно повернутись до країни громадянства. На відміну від статусу біженця, оскільки в період до 6 місяців, поки людина чекає на рішення уповноваженого органу про надання статусу біженця, їй забороняється перетинати кордон країни перебування.

Ми повністю поділяємо викладену позицію, оскільки вона відображає реальний стан справ та враховує переваги та недоліки як тимчасового захисту, так і статусу біженця. Для демонстрації соціальної підтримки, що надається державами-членами ЄС особам, щодо яких застосовано тимчасовий захист, слід зазначити обсяг соціальних допомог, що надаються у країнах

Європейського Союзу у таких випадках. Досліджуючи правовий статус українців, які отримали тимчасовий захист у Німеччині, встановлено, що розміри соціальних виплат є різними залежно від федеральної землі. За загальним правилом кожному дорослому платять 367 євро на місяць, дорослим до 25 років, які проживають з батьками – 294 євро, підліткам (14-17 років) – 326 євро, дітям від 6 до 14 років – 326 євро, дітям до шести років – 249 євро [62, с. 92]. Зрозуміло, розміри соціальних виплат та порядок їх отримання різняться у кожній державі Євросоюзу, оскільки залежать і від фінансових можливостей конкретної держави, і від кількості осіб, які отримують тимчасовий захист на її території. Однак кожна держава, яка входить до ЄС, у будь-якому разі надає такий рівень соціальних пільг, який забезпечує гідний рівень життя.

Слід розуміти, що особами, які отримують тимчасовий захист у країнах Євросоюзу, є у переважній більшості жінки, діти та люди похилого віку. Це визначається тим, що на період дії правового режиму військового стану на території України встановлено певні заборони на виїзд за кордон для осіб чоловічої статі, оскільки вони можуть бути мобілізовані.

Регулювання активних міграційних потоків не є новою темою державного управління в Україні. Відразу ж за проголошенням незалежності України була активізація міграційних процесів. Не маючи досвіду управління міграцією, країна зіткнулася з численними проблемами, спричиненими нерегульованими потоками мігрантів. Проте навіть країни ЄС, які мають справу зі збільшенням кількості біженців та прохачів притулку, не мають адекватної відповіді, як інтегрувати їх у суспільство та забезпечити необхідними засобами для існування.

В Україні вже є безліч законодавчих актів з питань міграції, проте необхідний тісний взаємозв'язок між ними. У Декларації про державний суверенітет України є пункт регулювання міграційних потоків. Дотримуючись демократичних принципів, Конституція України гарантує вільне переселення, вибір місця проживання, в'їзд та виїзд із країни. У ньому також йдеться про

рівні права для іноземців з легальним статусом та притулок для тих, хто його шукає. Законодавче регулювання міграції також складається з низки законів: Про правове становище іноземців та осіб без громадянства, Про громадянство, Про біженців, Про імміграцію, Про свободу переселення та вибір місця проживання в Україні, Про порядок в'їзду та з України для своїх громадян тощо.

Однак упродовж багатьох років українські законодавці сперечалися про необхідність створення єдиного основоположного акта у сфері міграції. У зв'язку з глобальним зростанням міжнародних міграційних потоків відсутність узгодженої міграційної політики України може призвести до серйозних економічних та соціальних проблем. Намір створити концепцію політики також відповідав зобов'язанням України перед міжнародним співтовариством. Одними з вимог Європейського Союзу щодо безвізового режиму з Україною були розробка міграційної політики, визначення органу, відповідального за питання міграції, та формування єдиного електронного реєстру населення. Таким чином, звернення з ухваленням Концепції державної міграційної політики загостило міграційну ситуацію в країні та підірвало міжнародний імідж України.

Українські та закордонні експерти по-різному оцінюють наслідки лібералізації візового режиму для України. Зазвичай процес його активації триває від трьох до дванадцяти місяців. У разі України він, очевидно, розпочнеться за рік чи навіть пізніше після затвердження повного виконання Плану дій. Тим не менш, пільгами від цієї реформи користуватимуться лише ті громадяни України, які мають біометричні паспорти. Крім того, загальне правило перебування в ЄС лише 90 днів протягом шести місяців залишиться незмінним. Отже, лібералізація візового режиму сприяє туристам або мігрантам з короткими діловими поїздками. У тих, хто планує працювати чи навчатись у ЄС, спрощених процедур не буде.

Щодо концепції, то депутати України справді намагалися розробити закон про міграцію. Зрозуміло, сталося зіткнення інтересів різних органів

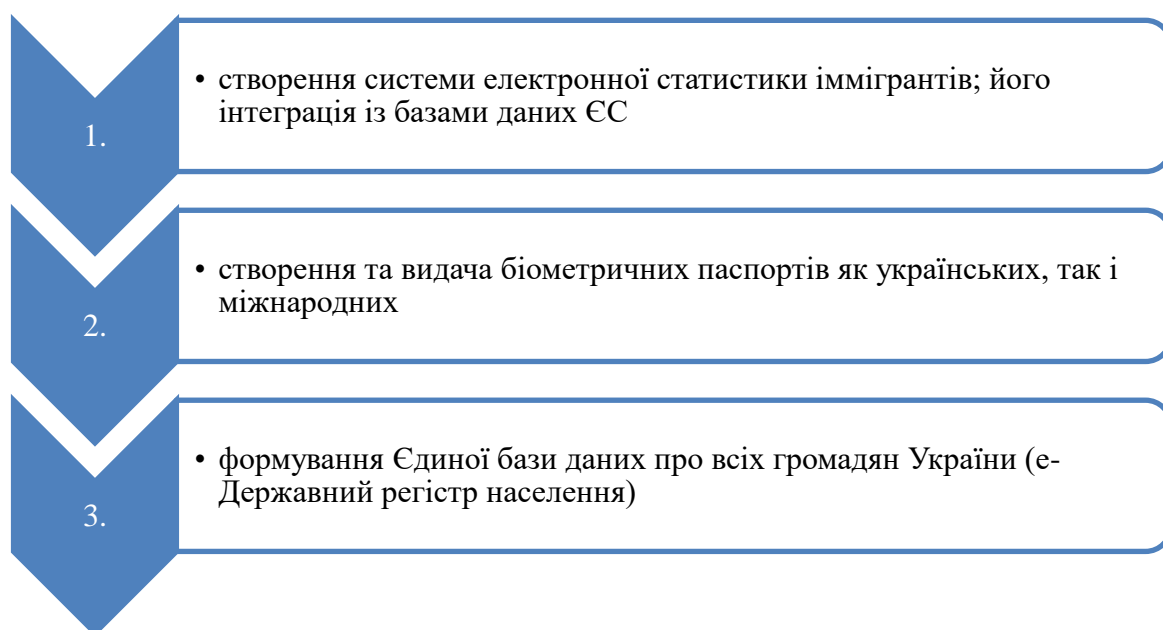
влади та лобістських груп, які намагалися підвищити свій кар'єрний статус за допомогою цього документа.

Незважаючи на те, що затвердження державної міграційної стратегії було затребуване лідерами громадянського суспільства та вченими, Концепція лише частково виправдала їхні очікування. Ігор Марков, експерт Національної академії наук України, визнав затвердження Концепції провальним. З його точки зору, у стратегії не визначено основних завдань та викликів у міграційній сфері та будь-яких відповідних дій, які мають бути вжиті владою [63].

Концепція, по суті, виглядає як перелік напрямків та загальних засад управління міграцією в Україні. Лише кілька пунктів там вказують на необхідність подальшої динаміки та конкретних кроків. Вони посилаються на підготовку законів, присвячених «покращенню імміграційних процедур для українців і тих, хто вимушено виїхав з України» та «правовому положенню іноземців та осіб без громадянства» [64]

Однак одним із основних недоліків Концепції є відсутність інформації про інституційне регулювання міграційних потоків в Україні. Наприклад, немає статті про Державну міграційну службу, яку вже створено в Україні. Тим часом міжнародні експерти нині визначають хаотичну та бюрократизовану структуру управління міграцією як головну перешкоду для проведення ефективної політики у цій сфері. Пізніше урядом було затверджено спеціальне положення щодо функцій Державної міграційної служби; проте це також мало бути визначено в Концепції.

Незважаючи на зазначені вище суттєві недоліки, Концепція містить положення про інноваційні підходи в міграційній політиці, що ґрунтуються на стандартах ЄС (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Основні обов'язки міграційної служби України

Джерело: Створено автором

Реалізація цих завдань розпочалася в Україні кілька років тому. Наприклад, в українців з'явилася можливість міняти паперові паспорти на біометричні. Розробка системи реєстру населення та статистики все ще перебуває у процесі. За прогнозами експертів, вона з'явиться у 2017 році, оскільки відповідні законодавчі акти остаточно ухвалено у 2016 році.

Поза сумнівом, інституційне регулювання міграції має життєво важливе значення і з погляду державного управління. З моменту проголошення незалежності уряд випробував різні моделі регулювання міграції. Інституційна система у різні періоди включала до семи центральних органів влади, які займалися регулюванням міграційних потоків. Така різноманітність інститутів, отже, призвела до досить хаотичної системи контролю та управління. Зрозуміло, одні й самі функції та сфери компетенції подвоювалися різними органами. Експерти наголошують на необхідності створення системи з профільним інститутом регулювання міграції протягом приблизно 10 років [65].

Посилаючись на міжнародний досвід, багато країн використовують модель із Державною міграційною службою у складі МВС (Австрія, Бельгія,

Болгарія, Великобританія, Греція, Італія, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Білорусь, Румунія, Словаччина, Туреччина, Франція, Чехія). У деяких державах він виступає як незалежний орган, координований міністром внутрішніх справ (Іспанія, Португалія, Росія, Угорщина). Державна міграційна служба є спеціальним незалежним державним органом у Данії, Естонії, Швеції.

Державну міграційну службу України було запущено у 2009 році. Вона проіснувала близько року як пілотний проект, а потім була розформована указом президента, а з 2011 року він знову запрацювала. Наразі Державна міграційна служба України відіграє дуже важливу роль у регулюванні міграційних потоків. Наприклад, він контролює міграційні тенденції як усередині країни, так і за її межами. Послуга дозволяє ВПО отримати нові паспорти та інші документи. Наразі складно уявити екосистему управління міграцією в Україні без Державної міграційної служби. Однак його робота потребує вдосконалення на регіональному рівні, оскільки в багатьох містах досі існують довгі черги клієнтів, які чекають на послуги. Частина цих недоліків буде зменшено із запуском електронних послуг у сфері міграції.

Погіршення соціально-економічної ситуації в Україні нині різко змінило життя населення та призвело до поглиблення розшарування суспільства за рівнем доходів, як наслідок: до диференціації рівня життя населення.

Пенсійна реформа, що розпочалася у 2004 році, передбачає заміну чинної пенсійної системи на сучасну трирівневу систему страхування.

Стратегія розвитку пенсійної системи в останні роки була спрямована на зміну пенсійного віку залежно від очікуваної тривалості життя; переведення пенсійних квитанцій через банківські установи; переведення окремих категорій пенсій із солідарної системи до недержавних пенсійних фондів; поповнення ПФУ шляхом оформлення трудових відносин; скорочення неповної зайнятості та безробіття; збільшення пенсійних виплат; перерахунок розміру пенсійного забезпечення працюючих пенсіонерів.

Проте високий рівень демографічного навантаження на працююче населення, наявність значної кількості працюючих пілг зі сплати внесків до Пенсійного фонду України та низька заробітна плата, яка у третини працюючих не вище за прожитковий мінімум, нині призвести до дисбалансу системи солідарності. забезпечення впровадження накопичувальної пенсійної системи та розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Таким чином, система соціального захисту в умовах трансформації та реформи пенсійного забезпечення зіткнулася з двома різними, але великими проблемами: необхідністю скорочення бідності та необхідністю отримання фінансових ресурсів на соціальні цілі з бюджету в умовах зростання ВВП. та національний дохід. Підвищення мінімальної пенсії за старістю до прожиткового мінімуму, що не відповідає зростанню заробітної плати та реальним фінансовим можливостям Пенсійного фонду України, може призвести до фінансової кризи пенсійної системи [24].

Держава намагається модернізувати забезпечення мінімальними соціальними виплатами життя пенсіонерів. Етапи реформування пенсійної системи України останніх років спрямовані на забезпечення людей пенсійного віку гідним та кращим життям (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Етапи реформування пенсійної системи України на 2019-2022рр

Назва пенсії	2019		2022		Період 2019-2022рр
Пенсійний вік, років	60	65	60	65	З 1 січня до 31 грудня
Страховий стаж, років	26	від 15-16 років	27	від 15-20 років	З 1 січня до 31 грудня
Мінімальна пенсія, грн.	1497	1564	1712	1769	З 1 січня
Максимальна пенсія, грн.	14970, 15640, 16380		16980, 17120, 17690		З 1 січня, 3 1 липня, 3 1 грудня,
Сума внесків до системи солідарності (до ПФУ)	22033,4	-	-		З 1 січня
Заробітна плату для обчислення пенсії, грн.	4173	9205,19 середня зарплата	4723	9546,32 середня зарплата	Мінімальна та середня з 1 січня за весь рік

Одноразовий платіж, грн.	2410,17	-	1000		З 1 січня до 31 грудня
Індексація пенсії, %	100	14000	173,05	1600	З 1 січня
Перерахована пенсія	322,2	85%	43,7	75%	З січня
Працюючі пенсіонери, млн грн.	2,5	-	2,7	-	З 1 січня

Джерело: [66, 67]

Сьогодні пріоритетними завданнями у сфері соціального захисту та соціального забезпечення є підвищення ефективності управління бюджетом. Законодавством передбачено перехід на накопичувальну пенсійну систему з 1 січня 2019 року, проте реформа не була реалізована, оскільки МВФ рекомендував утриматися від планів із запуску накопичувальної пенсійної системи у 2019 році.

Ця рекомендація полягає в тому, що дана реформа призведе до зменшення надходжень до Пенсійного фонду та нестачі коштів у державному бюджеті на 2019 рік.

Відповідно до Закону України №2148 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [85], пенсійна система має складатися із:

- Обов'язковий рівень;
- Обов'язково-накопичувальний рівень;
- Добровільно-накопичувальний рівень.

Основним напрямом накопичувальної системи є отримання коштів, обов'язкових відрахувань до пенсійної системи, які у свою чергу інвестовані в економіку країни.

Використання накопичувальної системи буде найбільш корисним для тих, кому зараз 30-35 років. Відповідно до цієї системи, громадяни віком від 40 років повинні будуть відкладати не менше 10% свого доходу. Громадяни віком від 18 до 35 років стануть обов'язковими вкладниками у накопичувальній системі. Відсоток відрахувань до системи обов'язкового

накопичення єдиного страхового внеску становитиме 2-7% і збільшуватиметься щороку на 1%.

Проте питання розвитку пенсійної системи стає ще гострішим, необхідно оцінити вплив пенсійних реформ на страховий та банківський ринок, щоб не погіршити умови їхньої діяльності та конкуренції.

У рамках пенсійної реформи, починаючи з 1 січня 2018 року, для призначення пенсії у віці 60 років потрібна наявність страхового стажу з поточним накопиченням.

Ці зміни відбулися після набуття чинності реформою 2019 року, відповідно до ст. 1 ч. 26 Закону України "Про обов'язкове державне страхування" від 01.01.2019 право на пенсію (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Страховий стаж, необхідний для виходу на пенсію за віком

Пенсійний період	Вік		
	60 років	63 роки	65 років
З 01.01.2019 року до 31.12.2019 року	Не менше 26 років	Від 16 до 26 років	Від 15 до 16 років
З 01.01.2020 до 31.12.2020	Не менше 27 років	Від 17 до 27 років	З 15 до 17
З 01.01.2021 до 31.12.2021	Не менше 28 років	Від 18 до 28 років	З 15 до 18
З 01.01.2022 до 31.12.2022	Не менше 29 років	Від 19 до 29 років	З 15 до 19
З 01.01.2023 до 31.12.2023	Не менше 30 років	Від 20 до 30 років	Від 15 до 20
З 01.01.2024 до 31.12.2024	Не менше 31 року	Від 21 до 31 року	З 15 до 21
З 01.01.2025 до 31.12.2025	Не менше 32 років	Від 22 до 32 років	З 15 до 22
З 01.01.2026 до 31.12.2026	Не менше 33 років	Від 23 до 33 років	З 15 до 23
З 01.01.2027 до 31.12.2027	Не менше 34 років	Від 24 до 34 років	З 15 до 24
Починаючи з 01.01.2028 року	Не менше 35 років	Від 25 до 35 років	Від 15 до 25

Джерело: [68]

Варто зазначити, що завдяки накопичувальній системі громадяни більшою мірою залежатимуть від особистої праці та фінансового внеску, але

не залежатимуть від демографічної ситуації в країні, заробітної плати та прожиткового мінімуму, що, безперечно, є позитивним результатом.

Таким чином, основними стратегічними напрямками вдосконалення пенсійної реформи є запровадження змін до демографічного складу населення; відсоток СПЗ при нарахуванні на кожного підприємця окремо (за групою індивідуальних підприємців до виду діяльності); відкрити свій депозитний рахунок за накопичувальною системою у вільному доступі; дати можливість працювати пенсіонерам (підвищити свої знання на практиці, надати можливість працювати із сучасним обладнанням, програмами); визначити терміни запровадження другого рівня та вікову категорію учасників; встановити та активізувати роботу пенсійної організації; показати населенню довіру до реформ Пенсійного фонду.

Таким чином, необхідність поступової трансформації, модернізації та реформування пенсійної системи з підвищенням ролі накопичувальної системи обумовлена основними європейськими тенденціями: збільшення доходної частини бюджетів державних пенсійних фондів за рахунок збільшення демографічного навантаження; збільшення витрат на потреби пенсійного захисту у зв'язку зі збільшенням тривалості життя; підвищення загального рівня життя населення; забезпечення населення країни якісним медичним обслуговуванням, що дозволить знизити смертність населення пенсійного віку.

Тому постійний контроль за досягненням стратегічних цілей реформування пенсійної системи та пенсійного забезпечення та прийняття обґрунтованих рішень щодо подолання стратегічних прогалин є досить актуальним питанням та потребує подальшого дослідження.

Висновки до третього розділу

В третьому розділі запропоновані напрямки підвищення рівня соціальної безпеки України.

Досліджено, що розвиток навчання для молоді має великий потенціал зменшення безробіття та поліпшення можливостей для працевлаштування через підвищення конкурентоспроможності, розвиток навичок, стимулювання підприємництва та створення сприятливого середовища для розвитку економіки.

На основі дослідження реформ ми дослідили, що основними стратегічними напрямками вдосконалення пенсійної реформи є запровадження змін до демографічного складу населення; відсоток СПЗ при нарахуванні на кожного підприємця окремо (за групою індивідуальних підприємців до виду діяльності); відкрити свій депозитний рахунок за накопичувальною системою у вільному доступі; дати можливість працювати пенсіонерам (підвищити свої знання на практиці, надати можливість працювати із сучасним обладнанням, програмами); визначити терміни запровадження другого рівня та вікову категорію учасників; встановити та активізувати роботу пенсійної організації; показати населенню довіру до реформ Пенсійного фонду. Тому постійний контроль за досягненням стратегічних цілей реформування пенсійної системи та пенсійного забезпечення та прийняття обґрунтованих рішень щодо подолання стратегічних прогалин є досить актуальним питанням та потребує подальшого дослідження.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі було здійснено аналіз соціально складової в забезпеченні економічної безпеки України та в процесі її написання виконано всі поставлені завдання.

Визначено, що одним із ключових завдань держави являється забезпечення високого рівня економічної безпеки країни, який гарантує розвиток економіки та суспільства, що в кінцевому результаті позитивно впливає і на розвиток самої держави. Створивши гідні умови для населення та бізнесу країна отримає притоки у вигляді податків, які зможе використати для розвитку своєї економіки та соціальної політики.

Отож, будь-яку ринкову економіку так і економіку промислово розвинених країн, важко уявити без такого явища як соціальна нерівність населення, яка є небезпечним процесом та полягає у збільшенні кількості мігрантів через пошук кращого життя закордоном. Соціальна нерівність негативно впливає на рівень життя більшості населення держави, торкається і держави, і виробництва, і фінансового ринку, але переважно негативні наслідки позначаються на населенні країни. Особливо гостро соціальна нерівність проявляється на фоні кризових подій, однією з яких на сьогодні є війни росії з Україною, адже через війну збільшився рівень безробіття, зрости ціни на продовольство та в підсумку населення України стало біднішим.

Відповідно до Стратегії забезпечення державної безпеки забезпечити відповідний рівень соціального та правового захисту фахівців суб'єктів забезпечення державної безпеки. А головною загрозою є низький рівень добробуту населення, що знижує довіру до держави, провокує насильство та різні форми соціальної агресії, які використовуються деструктивними силами для дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні та її країнах. окремі регіони. Особливо небезпечним є вкорінення радикальних суспільних настроїв та настроїв, які є основою політичного насильства та сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму.

Зростання загроз безпеки в 2022 і 2023 роках, які істотно підвищують сукупний рівень соціально-економічного ризику, безпосередньо пов'язані з повномасштабною війною, яку Росія веде проти України. Зокрема втрати України через агресію Росії тільки по об'єктах енергетичної інфраструктури прогнозується в діапазоні від 1,9% до 3,6% ВВП. При цьому рівень інфляції у 2022 році досяг 26,6% порівняно з 10% у 2021 році, рівень безробіття збільшився до 26,1% проти 8,9% у 2021 році, а обсяг товарного експорту скоротився на 35%. Економічні прогнози на 2024 рік виглядають оптимістичнішими: прогнозоване зростання ВВП складе 0,3%. Проте слід зазначити, що економічна ситуація та пов'язані з нею економічні ризики повністю залежать від можливих сценаріїв розвитку воєнних дій.

Ситуація на ринку праці на сьогодні є критичною, і не тільки державі, але й компаніям потрібно розробляти низку програм, які допоможуть зменшити міграцію населення та залучити їх до роботи на території України, забезпечивши при цьому гідний рівень життя та задоволення соціальних потреб.

Отже, розвиток навчання для молоді має великий потенціал зменшення безробіття та поліпшення можливостей для працевлаштування через підвищення конкурентоспроможності, розвиток навичок, стимулювання підприємництва та створення сприятливого середовища для розвитку економіки.

На основі дослідження реформ ми дослідили, що основними стратегічними напрямками вдосконалення пенсійної реформи є запровадження змін до демографічного складу населення; відсоток СПЗ при нарахуванні на кожного підприємця окремо (за групою індивідуальних підприємців до виду діяльності); відкрити свій депозитний рахунок за накопичувальною системою у вільному доступі; дати можливість працювати пенсіонерам (підвищити свої знання на практиці, надати можливість працювати із сучасним обладнанням, програмами); визначити терміни запровадження другого рівня та вікову категорію учасників; встановити та активізувати роботу пенсійної організації;

показати населенню довіру до реформ Пенсійного фонду. Тому постійний контроль за досягненням стратегічних цілей реформування пенсійної системи та пенсійного забезпечення та прийняття обґрунтованих рішень щодо подолання стратегічних прогалин є досить актуальним питанням та потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник / Живко З.Б., Черевко О.В., Копитко М.І., Зачосова Н.В., Живко М.О., Серета В.В., Занора В.О., Бівець А.В.; за ред. Живко З.Б. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с
2. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій та забезпечення : колективна монографія за ред. д.е.н., доц. Вівчар О. І. Варналій З.С. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395.
3. Берлач А. І., Філіпенко Т. В. Основи економічної безпеки України : навч. посіб. Донецьк, 2007. 234 с.
4. Давиденко С.В., Єгорова О.О., Приходько В.П. Економіка та економічна безпека держави. Теорія і практика / ред.-упоряд.: Приходько В.П., Єгорова О.О. Ужгород : РІК-У, 2017. 383 с.
5. Повзун Д.І. Економічна безпека регіону як складова національної безпеки України. Економіка та держава. 2020. № 8. С. 89–94. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.8.89
6. Гбур З.В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика : монографія. Кам'янецьПодільський : ТОВ "Друкарня "Рута". 2018. 408 с
7. Кизим М.О., Іванов Ю.Б., Губарева І.О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн Європейського Союзу. Фінанси України. 2018. 4. С. 7–18.
8. Лазебна І. Національна економічна безпека: модель стратегічного управління. Вісник КНТЕУ. 2022. № 1. С. 45–57.
9. Базиліук В. Інституційна складова забезпечення системи економічної безпеки / В. Базиліук // Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: мат. Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (15–16 травня 2014 р., м. Львів) / упоряд. А. М. Штангрет; редкол.: О. І. Амоша, К. Б. Волощук, О. І. Лайко та ін. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2014. – С. 8. – 152 с.

10. Луцанець М. Економічна безпека держави: чинники, що впливають на стан економічної безпеки / М. Луцанець // Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: мат. Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (15–16 травня 2014 р., м. Львів) / упоряд. А. М. Штангрет; редкол.: О. І. Амоша, К. Б. Волощук, О. І. Лайко та ін. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2014. – С. 81–84.

11. Економічна безпека / Користін О. Є., Барановський О. І., Герасименко Л. В., Доля Л. М., Калюк О. М. та ін. : навч. посібник. — К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність»; Алерта; КНТ; Центр учбової літератури — 2010. — 368 с.

12. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 309 с.

13. Завора Т.М. Реформування регіональної соціальної політики в контексті забезпечення соціальної безпеки / Т. М. Завора, О. В. Чепурний // Економічний простір. – 2013. – № 76. – С. 70–80

14. Announcement on the closure of the airspace of Ukraine [Electronic resource] // Official website of Ukraeroruhu - the State Enterprise of Air Traffic Services of Ukraine. URL: <https://uksatse.ua/index.php?s=c6b62c5135d21195dad5f7bd9e547911&act=Part&CODE=247&id=772> (дата звернення 20.11.2023)

15. European truth. The head of the European Commission: the EU is ready to accept refugees from Ukraine URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/24/7134593/> (дата звернення 20.11.2023)

16. Proposal for a COUNCIL IMPLEMENTING DECISION establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001, and having the effect of introducing temporary protection URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0091&qid=1646384923837> (дата

звернення 20.11.2023)

17. Carroll S. G. EU rail companies offer fleeing Ukrainians free travel
Sean Goulding Carroll URL: <https://www.euractiv.com/section/railways/news/eu-rail-companies-offer-fleeing-ukrainians-free-travel/> (дата звернення 20.11.2023)

18. EU backs move to give Ukraine refugees temporary residency, URL:
<https://www.reuters.com/world/europe/eu-prepares-millions-refugees-ukraine-2022-03-03/> (дата звернення 20.11.2023)

19. Statista Estimated total Ukrainian refugee costs in selected countries worldwide in 2022(in billion euros), URL:
<https://www.statista.com/statistics/1312602/ukrainian-refugee-cost-by-country/>
(дата звернення 21.11.2023)

20. World Migration Report 2022. IOM UN Migration. URL:
<https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> (дата звернення 21.11.2023)

21. Скільки в Україні переселенців і яку допомогу вони отримали в липні. Слово і діло. URL:
<https://www.slovoidilo.ua/2021/08/26/infografika/suspilstvo/pereselenci-ukrayini-skilky-yix-ta-yakux-oblastyax-prozhyvayut>(дата звернення 21.11.2023)

22. IOM (2022), URL: <https://www.iom.int/ukraine-iom-response-2022-2023> (дата звернення 21.11.2023)

23. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція (2020) URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm (дата звернення 22.11.2023)

24. Рівень безробіття в Україні (2022) , URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення 22.11.2023)

25. Державна служба зайнятості України. Аналітична та статистична інформація. URL : <https://www.dcz.gov.ua/analytics/view> (дата звернення 22.11.2023)

26. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості України. URL : <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> (дата звернення 22.11.2023)
27. Середня заробітна плата (2022) , URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/2020/> (дата звернення 22.11.2023)
28. Індексу споживчих цін в Україні за 2021-2022pp <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 22.11.2023)
29. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (2021) URL <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerate-chart?cn%5B%5D=USD&startDate=01.01.2021&endDate=01.01.2024> (дата звернення 22.11.2023)
30. Вінічук, М. (2016). Соціальна складова економічної безпеки України: Монографія. Я. Гончарук & М. Флейчук (Ред.). Ліга-Прес.
31. Cebr. (2022). Cost to Ukraine of conflict with Russia. https://cebr.com/reports/cost-to-ukraine-of-conflict-with-russia/?fbclid=IwAR3eITVGnauXBPrGYeEIm-a749mqkeACXrKd-vRQvNvjVdIdKbxgtQlue_1c (дата звернення 23.11.2023)
32. Forbes. (2022). Wars. Everything that happens to the economy, business in Ukraine and the world. <https://forbes.ua/news/viyna-vse-shcho-vidbuvaetsya-z-ekonomkoyu-biznesom-v-ukraini-ta-sviti-03032022-4086> (дата звернення 23.11.2023)
33. Верховна Рада України. (2021). «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25 березня 2021 року (№ 121/2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Текст> (дата звернення 23.11.2023)
34. USAID "Мріємо та діємо", URL: <https://mriemotadiemorazom.org/> (дата звернення 20.12.2023)
35. Future of Work 2030, URL: <https://csr-ukraine.org/research/future-of-work-2030-yak-pidgotuvatisya-do-zmin-v-ukraini-2/> (дата звернення 20.12.2023)

36. Програма EU4Youth Phase III , URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/programa-eu4youth-spryyaye-spiivpraci-derzhavnyh-sluzhb-zaynyatosti-krayin-shidnogo>
37. Pettinger T. Economic impact of war. Economics Help. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/2180/economics/economic-impact-of-war/> (дата звернення 20.12.2023)
38. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації. К. : Знання України, 2020. 423 с. С. 309-339
39. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки. Стратегічна панорама. 2003. № 2. С. 97.
40. Ляш О. І. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону». Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. 2010. Вип. 7. Ч. 3. С. 37–62.
41. Куценко В. І., Удовиченко В. П. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. 656 с. С. 15.
42. Ляшенко О. М. Соціально-економічна безпека суб'єктів господарювання за умов глобалізації. Вісник ТНЕУ. 2007. № 5. С. 357–359
43. . Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення. Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. 460 с. С. 42-50.
44. ТОП 10 недержавних пенсійних фондів за результатами їх діяльності - аналіз УААПФ, URL: <https://www.vseswit.com.ua/ua/news/439.html> (дата звернення 22.12.2023)
45. Бюджет України (2022) URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/> (дата звернення 22.12.2023)
46. World Bank Open Data database <https://data.worldbank.org/> (дата звернення 22.12.2023)

47. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні з 2000 по 2023 рр. (2023) <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2022/> (дата звернення 09.01.2024)
48. Human Development Index (2021) URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (дата звернення 09.01.2024)
49. Global innovation Index 2021 (2021) URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000-section3.pdf (дата звернення 22.12.2023)
50. Innovation Index 2022 (2022), URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/kr.pdf (дата звернення 22.12.2023)
51. TheGlobalCompetitivenessReport2017–2018.pdf (2018) URL: <https://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> (дата звернення 22.12.2023)
52. WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf (2020) URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf (дата звернення 22.12.2023)
53. WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2022.pdf (2022), URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (дата звернення 22.12.2023)
54. Уряд прогнозує зниження безробіття до 19% до кінця року. У 2022-му показник становив 21,1%, URL: <https://forbes.ua/news/uryad-prognozue-znizhennya-bezrobittya-do-19-do-kintsya-roku-14092023-15998> (дата звернення 20.12.2023)
55. Стояненко І. В., Урсатій А. Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. *Advancing in research, practice and education* : матеріали конф., м. Флоренція, 11-13 трав. 2022 р. Флоренція, 2022. С. 171-180.

56. РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: основні тенденції та напрями стабілізації, URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення 23.12.2023)

57. Council Directive 2001/55/EC of July 20, 2001 on minimum standards for the provision of temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures contributing to the balance of efforts between member states regarding the reception of such persons and responsibility for the consequences of such reception, URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/DirektES_2001_55.pdf (дата звернення 23.12.2023)

58. Швагер О.А. Деякі аспекти міграційної політики Європейського Союзу щодо особи, які потребують тимчасового захисту. Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 301-305.

59. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року про встановлення наявності масового припливу переміщених осіб з України у значенні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запровадження тимчасового захисту. 4.3.2022 р. Офіційний журнал Європейського Союзу.

60. Лозінська С. В. Тимчасовий захист та статус біженця в умовах збройного конфлікту. Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез В Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлим пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, Першого Голови Конституційного Суду України. іні Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 238-241.

61. Поліванова О.М., Бойко І.В. Основні засади правового регулювання тимчасового захисту громадян України в межах YES. Сучасні наукові дослідження: досягнення, інновації та перспективи розвитку :

Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції Берлін, Німеччина 24-26 квітня 2022 р. С. 430-435.

62. Менджул М.В. Правовий статус українців, що отримали тимчасовий захист у ФРН. Російсько-українська війна: право, безпека, світ : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 29-30 квітня 2022 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 91-94.

63. Марков, І. (2011). Концепція міграційної політики України: гол у власні ворота. Всеукраїнська експертна мережа, URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11988/1/%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D1%83%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2.%D0%90.%20%D0%A1.176-180.pdf> (дата звернення 24.12.2023)

64. Указ про Концепцію державної міграційної політики 2011 (Президент України). Офіційний сайт Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011#Text> (дата звернення 24.12.2023)

65. Чумак, В., Казьмеркевіч, П., Стародуб, А., Сушко, О. (2010) Реформи у міграційній сфері: Українські потреби та польський досвід. Київ: Інститут Євро-Атлантичного Співробітництва, 40.

66. У Раді знову пропонують запровадити накопичувальні пенсії: хто і як має брати участь у системі https://www.slovoidilo.ua/2023/04/19/infografika/suspilstvo/radi-znovu-proponuyut-zaprovadyty-nakopychualni-pensiyi-xto-yak-maye-braty-uchast-systemi#google_vignette (дата звернення 25.12.2023)

67. Грабовська Г. М., Заїка В. П. Накопичувальна пенсійна система як складова недержавного пенсійного фонду. Молодий вчений. 2020. № 1 (77). С. 21-25.

68. Накопичувальний рівень пенсії: чому це не працює в Україні? Все PRO Гроші. URL: <http://vseprogroshi.com.ua/nakopichualnij-riven-pensi%D1%97-chomu-ce-ne-pracyuye-v-ukra%D1%97ni.html> (дата звернення 25.12.2023)

69. Білоусов Є. Економічна безпека регіонів у контексті зміни парадигми регіонального управління (постановка проблеми). Національний юридичний журнал: теорія и практика. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/6/64.pdf> (дата звернення 01.01.2024)
70. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с
71. Дічек О. І. Економічна безпека регіонів – складова системи національної безпеки. Вчені записки університету «КРОК». 2013. Випуск 33. С. 24-30.
72. Гриценко А. С. Стратегічні засади зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Облік і фінанси. 2018. № 2(80). С. 118-124.
73. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: 08.00.04; 21.04.02 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2016. 606 с
74. Council directive 2001/55/ec of 20 july 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between member states in receiving such persons and bearing the consequences thereof. EUR-lex : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/?uri=celex%3a3200110055> (дата звернення 01.01.2024)
75. Business Insider Polska (2022, 23 May), Tyłu uchodźców z Ukrainy znalazło pracę w Polsce, Większość to kobiety.
76. Брусиловська О.І. Російсько-українська війна: попередні уроки для ЄС та сценарії майбутнього. Політикус. 2022. № 2(1). С. 15–22.
77. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/> (дата звернення 03.01.2024)

78. Ринок праці під час війни: чи є у українців шанси знайти собі нову роботу. *Державний центр зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/znayty-robotu> (дата звернення 03.01.2024)

79. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості . К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. — 184 с. ISBN 978-617-644-037-6.

80. За добу кількість країн, з яких до України надходить гуманітарна допомога, сягнула 18, URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21457.html> (дата звернення 04.01.2024)

81. E-Social, URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/ESocial.html> (дата звернення 04.01.2024)

82. ПРОГРАМА «МРІЄМО ТА ДІЄМО», URL: [HTTPS://MON.GOV.UA/UA/MINISTERSTVO/DIYALNIST/MIZHNARODNA-DILNIST/SPIVPRACYA-Z-MIZHNARODNIMI-ORGANIZACIYAMI/RADA-MIZHNARODNIH-NAUKOVIH-DOSLIDZHEN-TA-OBMINIV-IREX/PROGRAMA-MRIYEMO-TA-DIYEMO](https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/rada-mizhnarodnih-naukovih-doslidzen-ta-obminiv-irex/programa-mriyemo-ta-diyemo) (дата звернення 04.01.2024)

83. РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ: основні тенденції та напрями стабілізації, URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення 04.01.2024)

84. ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНЕ РІШЕННЯ РАДИ (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист, URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006> (дата звернення 04.01.2024)

85. Закон України №2148 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19#Text> (дата звернення 04.01.2024)

86. Статистика зовнішнього сектору України (2022) URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 09.01.2024)

